

Kulttuurispesifisten elementtien käännökset
Jana Henselin *Zonenkinder*-kirjan suomennoksessa

Tampereen yliopisto
Kieli- ja käännöstieteiden laitos
Käännöstiede (saksa)
Pro gradu -tutkielma
Ilona Ahlgrén
Toukokuu 2007

TAMPEREEN YLIOPISTO
Kieli- ja käännöstieteiden laitos

AHLGRÉN, ILONA: KULTTUURISPESIFISTEN ELEMENTTIEN KÄÄNNÖKSET
JANA HENSELIN *ZONENKINDER*-KIRJAN SUOMENNOKSESSA

Pro gradu -tutkielma, 66 s., saksankielinen lyhennelmä 13 s., liitteet 20 s.
Käännöstiede (saksa)
Toukokuu 2007

Tässä tutkielmassa tarkastellaan kulttuurispesifisten elementtien, reaalioiden ja alluusioiden, kääntämistä ja siihen liittyvää problematiikkaa. Aineistona tutkimuksessa on Jana Henselin kirjoittama kirja *Zonenkinder* ja Onerva Grabnerin siitä tekemä suomennos *Zonenkinder – Eilisen aatteen lapset*. Tutkimuksen keskeinen kysymys on, miten kulttuurisidonnaiset elementit, etenkin reaaliat, välittyvät käännöksen lukijoille. Erityisenä kiinnostuksen kohteena on, häiritseekö kulttuurispesifinen käsitteistö käännöksen vastaanottajia, jos se ei ole heille tuttua.

Työssä pohditaan kulttuurisidonnaisuutta ja sen kääntäjälle aiheuttamia ongelmia. Tutkimuksessa käsitellään erilaisia kulttuurispesifisten elementtien kääntämisessä käytettäviä käännösstrategioita, joita havainnollistetaan aineistosta poimittujen esimerkkien avulla. Teoriaosa pohjautuu Pekka Kujamäen ja Ritva Leppihalmeen tutkimuksiin aiheesta.

Tutkimukseen kuului lukijakysely, jonka pyrkimyksenä oli valottaa minimimuutoksen tai vierassanan käytön strategialla käännettyjen kulttuurisidonnaisten elementtien välittymistä lukijoille käännöksessä. Kyselyyn osallistuneet henkilöt lukivat otteita aineistosta ja vastasivat sitten kyselylomakkeeseen lukemansa perusteella. Kyselyyn osallistui yhteensä 33 henkilöä, jotka valittiin kahdesta kohderyhmästä iän perusteella, jotta eri ryhmien edustajien välillä olisi mahdollista suorittaa vertailua. Vanhempi kohderyhmä koostui 40–60-vuotiaista ja nuorempi 20–30-vuotiaista. Näin siitä syystä, että vanhempien ihmisten oletettiin ikänsä puolesta tuntevan nuoria paremmin aineistossa käsiteltävää historiaa eli 1980- ja 1990-lukujen taitteen tapahtumia Saksassa ja sitä kautta kenties tunnistavan paremmin tekstissä esiintyviä kulttuurisidonnaisia käsitteitä.

Tutkimustulokset osoittivat, että iällä ei ollut paljoa vaikutusta kulttuurisidonnaisten elementtien ymmärtämisessä. Käsitteettömät elementit tekstin seassa jäivät häiritsemään useita lukijoita ja saivat jotkut tuntemaan itsensä tyhmäksi. Usein ymmärtämättä jääneet reaaliat kuitenkin vain ohitettiin enempää miettimättä, jollei niillä ollut huomattavaa painoarvoa kontekstissa.

Avainsanat: kääntäminen, kulttuurisidonnaisuus, reaalia, kyselytutkimus

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
2. Aineiston esittely.....	2
2.1 JANA HENSEL: ZONENKINDER	2
2.2 ZONENKINDERIN VASTAANOTTO SAKSASSA.....	7
3. Kulttuurispesifiset elementit ja niiden kääntäminen	9
3.1 KULTTUURISIDONNAISUUS	9
3.1.1 Reaaliat	10
3.1.2 Alluusiot	11
3.1.3 Aineistossa esiintyvät kulttuurispesifiset elementit.....	11
3.2 KULTTUURISPESIFISTEN ELEMENTTIEN KÄÄNTÄMINEN.....	12
3.2.1 Vierassanan käyttäminen	13
3.2.2 Minimimuutos	14
3.2.3 Kohdekielisen analogian käyttäminen.....	16
3.2.4 Korvaaminen yläkäsitteellä.....	17
3.2.5 Lisäys	18
3.2.6 Poisto	21
3.2.7 Alaviitteet, sanastot, alku- ja loppusanat	23
4. Lukijakysely	23
4.1 ESIMERKKITEKSTIT	24
4.2 KYSELYLOMAKE	25
4.3 VASTAAJAT	26
4.4 KYSELYN TOTEUTUS	27
4.5. TUTKIMUSTULOKSET.....	28
4.5.1 Taustatiedot.....	28
4.5.2 Vastaajien yleisvaikutelmat tekstistä.....	31
4.5.3 Vastaajien käsitykset muurin murtumisen ajoista.....	35
4.5.4 Näkemykset muutoksista kertojan elämässä.....	37
4.5.5 Medi&Zini-lehden merkitys	39
4.5.6 Asosiaaliset ihmiset	40
4.5.7 Watestrasse ja sen symbolinen merkitys.....	42
4.5.8 Rheingold – Oopperaa vai olutta?	44
4.5.9 PDS ja poliittiset merkkihenkilöt.....	46
4.5.10 Honi-pappa- ja Gorba-vitsit	49
4.5.11 Banaanien merkitys	50
4.5.12 NSDAP	51
4.5.13 Vastaajien mielipiteet kyselystä	52
5. Päätelmiä	57
6. Ymmärrettävyys ja vastaanotto	60
7. Lopuksi	61

Lähteet	64
----------------------	-----------

Liitteet

LIITE 1: AINEISTOSSA ESIINTYVÄT REAALIAT

LIITE 2: KYSELYLOMAKE

LIITE 3: KATKELMAT

Deutsche Kurzfassung

1. Johdanto

Pro gradu -työssäni tarkastelen kulttuurispesifisten elementtien, reaalioiden ja alluusioiden, kääntämistä ja siihen liittyvää problematiikkaa. Aineistona tutkimuksessa on Jana Henselin kirjoittama kirja *Zonenkinder* ja Onerva Grabnerin siitä tekemä suomennos *Zonenkinder – Eilisen aatteen lapset*. Tutkimuksen keskeinen kysymys on, miten kulttuurisidonnaiset elementit, etenkin reaaliat, välittyvät käännöksen lukijoille. Erityisesti minua kiinnosti, häiritseekö kulttuurispesifinen käsitteistö käännöksen vastaanottajia, jos se ei ole heille tuttua. Siksi päädyin tutkimaan tarkemmin minimimuutoksen tai vierassanan käytön strategioilla käännettyjä elementtejä.

Aluksi esittelen tutkimuksen aineistona olleen materiaalin ja tarkastelen kirjan saamaa vastaanottoa Saksassa. Sitten pohdin kulttuurisidonnaisuutta ja sen kääntäjälle aiheuttamia ongelmia sekä määrittelen työn keskeisimmät käsitteet. Tämän jälkeen käsittelen erilaisia strategioita kääntää kulttuurisidonnaisia elementtejä, ja havainnollistan näitä menetelmiä aineistosta poimittujen esimerkkien avulla.

Tutkimukseeni kuului lukijakysely, jota käsitellään kattavasti luvussa 4. Kyselyyn osallistuneet henkilöt lukivat otteita aineistosta ja vastasivat sitten laatimaani kyselylomakkeeseen lukemansa perusteella. Kyselyyn osallistui yhteensä 33 henkilöä. Näin pienellä otannalla ei voi tehdä tilastollisia johtopäätöksiä, mutta tarkoituksena ei ollutkaan tehdä kvantitatiivisia mittauksia. Sen sijaan kiinnostuksen kohteena olivat lukijoiden omat mielipiteet ja käsitykset. Reaalioiden kääntämistä on käännöstieteessä tutkittu runsaasti, mutta yleensä lähinnä vain tekstien avulla. Halusinkin ottaa selvää siitä, miten käännösten todelliset käyttäjät, niiden lukijat, suhtautuvat käännettyihin reaalioiden. Tutkimukseen osallistuvat henkilöt valittiin kahdesta kohderyhmästä iän perusteella, jotta eri ryhmien edustajien välillä oli mahdollista suorittaa vertailua. Vanhempi kohderyhmä koostui 40–60-vuotiaista ja nuorempi 20–30-vuotiaista. Näin oli siitä syystä, että oletin vanhempien ihmisten tuntevan ikänsä puolesta nuoria paremmin aineistossa käsiteltävää historiaa eli 1980- ja 1990-lukujen taitteen tapahtumia Saksassa ja sitä kautta kenties tunnistavan paremmin tekstissä esiintyviä kulttuurisidonnaisia käsitteitä.

Aluksi tarkoitukseni oli tarkastella kokonaisvaltaisemmin koko suomennoksen vastaanottoa siltä pohjalta, millaisen kuvan suomentajan tekemät käännösratkaisut antavat. Tätä silmällä pitäen toteutin myös lukijakyselyn, jonka tein aivan tutkimukseni aluksi. Myöhemmin kuitenkin totesin, että voidakseni tehdä johtopäätöksiä teoksen vastaanotosta, lukijakyselyyn osallistuneiden henkilöiden olisi pitänyt lukea koko suomennos eikä vain osia siitä. Näin ollen

muutin tutkimuskysymyksen asetelua ja päätin keskittyä pääasiassa aineistossa esiintyviin reaaliioihin. Reaaliat valitsin kulttuurisidonnaisista elementeistä erityiseksi tutkimuskohteeksi siitä syystä, että aineistossa oli melko niukasti alluusioita.

Työn lopussa pyrin tekemään joitakin johtopäätöksiä kulttuurispesifisten elementtien välittymisestä suomennoksessa lukijakyselyn vastausten perusteella sekä selvittämään, vaikuttiko lukijakyselyyn osallistuneiden henkilöiden ikä tosiaan heidän vastauksiinsa. Tämän jälkeen käsittelen vielä lyhyesti ymmärrettävyyttä ja käännosten vastaanottoa, sekä pohdin niitä ongelmia, joita tutkimuskysymyksen asetelun muuttuminen aiheutti työssä.

2. Aineiston esittely

Tämä luku käsittelee tutkimusaineistona olevaa Jana Henselin kirjaa *Zonenkinder*. Lähdeteos on julkaistu vuonna 2002 ja viittaa siitä poimituihin esimerkkeihin ilmauksella ”Hensel 2002”. Esittelen ensin lyhyesti kirjailijaa ja kirjan taustaa, kerron kirjassa käsiteltävistä aiheista ja pohdin sen sopivuutta tutkimusaineistoksi. Sitten tarkastelen teoksen vuonna 2004 ilmestynyttä suomennosta ja siitä välittyviä mielikuvia yleisellä tasolla. Suomennokseen viittaa ilmauksella ”Hensel 2004”. Lopuksi käsittelen kirjan saamaa ristiriitaista vastaanottoa Saksassa.

2.1 Jana Hensel: *Zonenkinder*

Zonenkinder – Eilisen aatteen lapset on kirja, jossa vuonna 1976 syntynyt Jana Hensel muistelee lapsuuttaan DDR:ssä ja tuon lapsuuden äkillistä loppumista muurin murtumisen myötä. Tämä on Henselin esikoisteos. Hän on opiskellut saksalaista nykykirjallisuutta ja romanistiikkaa Berliinissä, Leipzigissa, Marseillessa ja Pariisissa. Vuonna 1999 hän toimitti leipziglaista kirjallisuusjulkaisua *Edit* ja vuonna 2000 Internet-antologiaa *Null* yhdessä Thomas Hettchen kanssa. Tämän jälkeen hän on työskennellyt vapaana toimittajana ja kirjallisuuskriitikkona.

Zonenkinderin on suomentanut Onerva Grabner. Teos on hänen ensimmäinen kaunokirjallinen käänöksensä, uransa hän on luonut lähinnä kaupallisten tekstien kääntäjänä. Suomessa Grabner on melko tuntematon nimi, sillä hän on asunut Saksassa jo yli 30 vuotta. (Carlson 2006.)

Teos soveltui hyvin tutkimuksen aineistoksi, sillä se liittyy kiinteästi tiettyyn, tässä tapauksessa helposti rajattavissa olevaan, kulttuuriin ja sisältää runsaasti kulttuurisidonnaista käsitteistöä (ks. liite 1: Aineistossa esiintyvät reaaliat). Koska kyseessä on kulttuuri, jota ei enää ole olemassa, voidaan myös olettaa, ettei se ole suomalaisille yhtä tuttu kuin esimerkiksi nykypäivän

Saksan kulttuuri. Samaa teosta on käyttänyt aineistonaan Kirsi Tuomola saksan kielen ja kirjallisuuden pro gradu -tutkielmassaan *Die Problematik des Übersetzens von DDR-typischen Realienbezeichnungen Am Beispiel des Buches Zonenkinder von Jana Hensel* Vaasan yliopistossa 2006. Tutkimus kuitenkin keskittyy nimenomaan DDR:ssä käytetyn saksan kielen erityispiirteisiin ja DDR-reaalioihin sekä niiden käännosten arviointiin tutkimuksen tekijän näkökulmasta, joten tutkimuksen painopiste on varsin erilainen kuin tässä työssä.

Saksassa on viime vuosina noussut muotiin uusi nostalgian muoto, ostalgia. Kyseinen ilmaus muodostuu saksan sanoista *Ost* ja *Nostalgie* ja sillä viitataan entisen Itä-Saksan ja sen ilmiöiden kaipuuseen. Ostalgian hengessä on kirjoitettu jo useita kirjoja, kuten Jana Simonin *Denn wir sind anders. Geschichte des Felix S* (Rowohlt Verlag, 2002) ja Claudia Ruschin *Meine freie deutsche Jugend* (S. Fischer, 2003; suom. Raija Nylander: *Stasi tiskipöydän takana*. WSOY. 2006) sekä muun muassa tehty elokuva *Good bye, Lenin!* (2003). Tähän aaltoon voidaan katsoa *Zonenkinder*inkin kuuluvan.

Jana Hensel oli 13-vuotias, kun muuri murtui. Kolmetoista vuotta myöhemmin, 26-vuotiaana, hän kirjoitti kirjan lapsuutensa ja nuoruutensa kokemuksista. Kirjan nimi, *Zonenkinder*, viittaa hänen ikäisiinsä itäsaksalaisiin, jotka syntyivät DDR:ssä, mutta eivät ehtineet kasvaa siellä aikuisiksi. Muuri murtui heidän ollessaan teini-ikäisiä. Lasten silmissä DDR katosi melkein yhdessä yössä. Yhtäkkiä kaikki vanha ja tuttu oli poissa: elintarvikkeet, harrastukset ja rakennukset saivat uudet nimet, lauantailet koulupäivät lakkasivat olemasta. Myös yhteiskunnallinen osallistuminen loppui. Hensel kuvailee, miten hän ennen muurin murtumista teki muiden nuorten tavoin vapaaehtoistöitä ja tunsii olevansa vastuussa niin Vietnamin lasten hyvinvoinnista kuin maailmanrauhastakin. Lapset kitkivät rikkaruohoja koulun pihalta, keräsivät roskia ja kierrätyspaperia. 1990-luvulla poliittinen aktiivisuus kuitenkin jäi. Länneestä tulevat ajatukset ja tavat omaksuttiin kritiikittä, menneisyyteen ei katseltu. Pikemminkin se haluttiin lakaista maton alle mahdollisimman nopeasti, aivan kuin sitä ei koskaan olisi ollutkaan. Länsivaatteiden lisäksi itäsaksalaiset omaksuivat jopa läntisen aksentin, niin kovasti he halusivat sulautua massaan. Näin pyyhkäistiin pois 1970- ja -80-luvuilla syntyneiden lapsuus ja siihen liittyvät muistot. Näitä muistoja Jana Hensel kirjassaan etsii.

Kirja on jaettu lukuihin teemoittain, joita ovat muun muassa lapsuus, kotimaa, kasvatus ja urheilu. Kerronta ei etene kronologisesti, vaan hyppelehtii tapahtumista toisiin aiheiden

vaihtuessa. Tarkkoja vuosilukuja mainitaan vain harvoin; suurin osa tapahtumista suhteutuu teoksen pääteemaan, muurin murtumiseen.

Hensel kuvailee sukupolvensa tuntemaa irrallisuuden tunnetta muurin murtumisen jälkeen. Kuilu lasten ja heidän vanhempiansa välillä oli suuri. Nuoret tunsivat tarvetta suojella vanhempiaan todellisuudelta. Vanhemmat olivat kritisoineet systeemiä ja toivoneet muurin murtumista, mutta uuden maan synnyttyä he eivät tunteneetkaan sen pelisääntöjä. Sopeutuminen oli vaikeaa. Jotkut jäivät työttömiksi, toiset huomasivat olevansa urallaan samassa vaiheessa kuin 20 vuotta aikaisemmin.

Länsisaksalaisille taas entisestä DDR:stä tuli turistikohde, josta haluttiin kuulla koskettavia tositarinoita. Itäsaksalaiset tunsivat olonsa ulkopuolisiksi entisessä kotimaassaan, joka oli yhtäkkiä muuttunut lähes tunnistamattomaksi.

Kirjassa on jonkin verran kuvitusta, joka koostuu suurimmaksi osaksi valokuvista. Mukana on myös muutamia piirrettyjä kuvia. Käännöksestä on jätetty pois muutamia lähdeteoksen kuvia (Hensel 2002, 103, 111), kenties sen takia, että ne sisältävät saksankielistä tekstiä, mutta niissä ei ole lainkaan kuvatekstejä, joten olisi voinut olla vaikeaa selittää suomalaiselle lukijalle niiden funktiota.

Tämänkaltainen teos vaatii kääntäjältään laajaa kulttuurin ja historian tuntemusta. Kirja sisältää käsitteistöä, joka tuskin on tuttua muille kuin Itä-Saksassa eläneille. Ei kuitenkaan riitä, että kääntäjä itse ymmärtää mistä on kyse, vaan hänen on sen lisäksi kyettävä arvioimaan, miten paljon asioita pitäisi selventää suomalaisille lukijoille.

Onerva Grabner on lisännyt selittäviä osia joihinkin kohtiin käännöstä, mutta on vaikea päätellä, minkä perusteella hän on tehnyt toisiin kohtiin lisäyksiä ja toisiin taas ei. Mitään selkeää käännösstrategiaa suomennoksessa ei tunnu olevan. Aineistossa käytettyjä käännösratkaisuja käsitellään tarkemmin luvussa 3.2 Kulttuurispesifisten elementtien kääntäminen.

Kaikki Grabnerin tekemät ratkaisut eivät toimi parhaalla mahdollisella tavalla. Suomen kielen taito on kirjallisuuden suomentajalle välttämätön työväline ja sen ajan tasalla pitämiseen on panostettava, jotta suomennosten laatu ei kärsi. Kieli elää ja muuttuu jatkuvasti, ja joistakin Grabnerin tekemistä ratkaisusta voi nähdä, että hän on asunut pitkään Saksassa eikä ole ollut

yhtä tiiviisti tekemisissä suomen kielen kanssa kuin Suomessa asuvat kääntäjät. Käännökseen on toisinaan eksynyt vieraalta kuulostavia ilmaisuja, joille olisi olemassa suomalaisempikin vastine. Muutamasta kohdasta puuttuu possessiivisuffiksi ja kirjoitusvirheitäkin tekstistä löytyy.

Myös osaa käännösratkaisuista voisi sanoa suoranaisiksi virheiksi, koska kaikkia kääntäjän käyttämiä sanoja ei suomen kielestä löydy. Esimerkiksi *kolmihyppy* (Hensel 2004, 17) on *kolmiloikka*, *kummibrigaatti* (mt. 16) on *kummiprikaati*, *oblaatti* (mt. 40) on yleisemmin *öylätti* tai *ehtoollisleipä*, *tosikertomusten* (mt. 32) sijasta tavallisesti puhutaan *tositarinoista*, *olympialaisen hymnin* (mt. 16) sijaan *olympiahymnistä*, *kiillekuvien* (mt. 51) sijaan *kiiltokuvista* ja *syntymäpäivälapsen* (mt. 115) sijaan *syntymäpäiväsankarista*. Samaten *ylöspäin pyrkijä* (mt. 75) on sujuvammin *pyrkyri* ja *tattoostudio* (mt. 37) *tatuointiliike*. Lisäksi niille lukijoille, jotka eivät osaa saksaa, olisi ymmärrettävämpää, jos esimerkiksi *Überraschung-suklaamuna* (mt. 20) olisi yksinkertaisesti *yllätysmuna* ja *Reichstag-rakennus* (mt. 135) puolestaan *valtiopäivätalo*. *Asylwerberheim* (Hensel 2002, 146) taas on suomennettu muotoon *asylanttien majapaikat* (Hensel 2004, 149), vaikka vastaavanlainen paikka löytyy myös Suomesta, ja täällä se tunnetaan *turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskuksena*. Sanaa *asylantti* ei löydy sanakirjasta ja se onkin suora johdos saksan sanasta *der Asylant*. Suomeksi ilmaus kuitenkin kuulostaa varsin keinotekoiselta ja käännöskieliseltä. Tällaiset ratkaisut pistävätkin miettimään kääntäjän työskentelymenetelmiä; esimerkiksi sitä, minkälaisia apuvälineitä hän on käyttänyt. Toisinaan käännösratkaisuista tulee sellainen vaikutelma, että kääntäjä on luottanut liikaa omaan kielitaitoonsa, joka ei loppujen lopuksi olekaan aivan tasalla.

Käännökseen on päässyt pujahtamaan myös muutamia pieniä epätarkkuuksia, jotka tosin ovat kokonaisuuden kannalta aika epäolennaisia:

Valkoisesta Malimo-kankaasta äidit loihdivat meille collegepuseroita, joita kutsuimme sweet-shirteiksi ja joihin painoimme käyttäen kouluvihkojen päällyksiä sabluunana erilaisia aiheita, joita olimme löytäneet OTTO-katalogeista. Näillä kuvilla saattoi koulussa saada paljon ihailua osakseen. (Hensel 2004, 61.)

Aus weißem Malimo und Textilfarbe nähten [unsere Mütter] uns Sweat-Shirts, die wir Sweet-Shirts nannten, und bedruckten sie mit Hilfe von Schablonen und alten Heftumschlägen mit Motiven, die wir uns in alten OTTO-Katalogen ausgesucht hatten. In der Schule konnte man damals dafür sehr bewundert werden. (Hensel 2002, 59.)

Lapset eivät siis itse painaneet kuvia paitoihinsa niin kuin käännöksessä sanotaan, vaan äidit tekivät työn lasten valittua painettavat kuvat. Askarruttamaan jäi myös, mikä kyseinen OTTO-katalogi oikein olikaan.

Schon auf den ersten Ausflügen mit Gästen aus dem Westen, die die berühmte Mädler-Passage sehen wollten, noch einmal die Pleitestory des Baulöwen Schneider zu hören verlangten und sich vorstellten, in der *vitalsten* Kneipenszene wilde Nächte zu erleben, verabschiedete ich die Stadt meiner Kindheit von mir. (Hensel 2002, 31, kursiivi alkuperäinen.)

Lapsuuteni kaupunki oli hyvästellyt minut jo ensimmäisillä, [sic!] länsivieraitteni kanssa sinne tekemilläni retkillä. Vieraat halusivat nähdä kuuluisan Mädler Passagen, kuulla vielä kerran kertomuksen suururakoitsija Schneiderin konkurssiselkkauksesta ja luoda mielikuvansa villistä yöelämästä itäosan vilkkaimmissa kapakkakortteleissa. (Hensel 2004, 32.)

Vieraat eivät siis ”halunneet luoda mielikuvaansa villistä yöelämästä”, vaan ”kuvittelivat kokevansa villejä öitä”.

Lisäksi kääntäjä on suomentanut ”Adidas-Schuhe mit Klettverschluss” (mt. 103) ”vetoketjulla varustetuiksi Adidas-kengiksi” (Hensel 2004, 105), vaikka kyseessä ovat tarrakiinnitykset. Vielä nykyäänkin Saksassa yleinen kenkäkauppakettu *Deichmann* on puolestaan muuttunut suomennoksessa *Dachmanniksi* ja *solidaarisuussopimuksesta* (*Solidarpakt*, Hensel 2002, 149) on tullut *solidariteettipaketti* (Hensel 2004, 151).

Ainoa kääntäjän tekemä selvästi näkyvä ratkaisu on sivulla 28 oleva alaviite, jossa selitetään, että Muuripuisto on ”entisen DDR:n rajalle suunniteltu viheralue”. Samanlaisia huomautuksia olisi mielellään lukenut enemmänkin, sillä kirja sisältää niin paljon kulttuurispesifisiä elementtejä, että suomalaisen lukijan on niitä kaikkia mahdoton tunnistaa. Esimerkiksi sanalla *asosiaalinen* (Hensel 2004, 23) ei ole suomeksi samaa sivumerkitystä kuin saksaksi, joten lukijalle voi jäädä epäselväksi, että sillä viitataan syrjäytyneisiin ihmisiin. Myös *Rheingold* (mt. 46) olisi mielestäni kaivannut peräänsä lisäyksen *hotelli*, sillä Rheingoldhan on myös olutmerkki ja Wagnerin ooppera. Nämä molemmat lienevät myös suomalaisille tutumpia kuin kyseinen hotelli. Kontekstista ei nimittäin selviä, mistä on kyse ja sen perusteella Rheingold voisi viitata yhtä

hyvin henkilöön kuin paikkaankin. Edellä mainittuihin esimerkkeihin palataan vielä lukijatutkimuksen yhteydessä luvuissa 4.5.6 ja 4.5.8.

Kirjan lopussa on kirjailijan tekemä lyhyt sanasto, jossa hän selittää tuntemattomimmiksi arvelemansa ilmaukset. Sanaston heikkoutena on se, ettei aina kulloisenkin sanan kohdalla itse tekstissä ole merkintää, että se selitetään sanastossa. Niinpä sanastoa saattaa tulla selanneeksi monta kertaa turhaan, koska ajattelee jonkin oudolta tuntuvan sanan olevan siellä, vaikka näin ei olekaan. Tässä kääntäjällä olisi ollut hyvä mahdollisuus selventää suomalaisille tuntemattomia käsitteitä lisäämällä ne alkuperäisen sanaston joukkoon. Tällä tavalla voisi välttää sen, että teksti muuttuu selitysten myötä valmiiksi pureskellun tuntuiseksi, koska on lukijan itsensä päätettävissä, tarkastaako sanojen merkityksen sanastosta vai ei. Lisäksi outoa on se, että kääntäjä on suomentanut koko sanaston, vaikkei ole käyttänyt itse käänöksessä kaikkia sanastossa olevia sanoja, esimerkiksi *rivitarkastukset* ovat itse tekstissä *terveystarkastukset rivissä* (Hensel 2004, 98) ja sana *Spartakiadi* on korvattu selittävällä suomennoksella. Näin lukija saattaa jäädä miettimään, mitä ihmettä näiden ilmausten selitykset oikein sanastossa tekevät. Pieni mahdollisesti sekaannusta aiheuttava virhe kääntäjältä oli myös pujahtanut sanastoon: sana *maito* on sanastossa samalla paikalla kuin lähdetekstin *Milch*, vaikka sanat muuten on järjestetty aakkosjärjestykseen suomen kielen mukaan.

2.2 Zonenkinderin vastaanotto Saksassa

Zonenkinder nousi Saksassa pian ilmestymisensä jälkeen syksyllä 2002 bestseller-listoille, ja siitä on otettu lukuisia painoksia. Se on myös käännetty useille eri kielille. Teos on kuitenkin jakanut mielipiteet selvästi kahtia. Kirjaa on kiitelty, koska se on nostanut pinnalle unohtuneita asioita ja tuonut julki yhden huomiotta jääneen ikäryhmän tunteita Saksojen yhdistymisen tiimoilta. Moni Henselin ikäinen DDR:ssä syntynyt nuori on löytänyt itsensä kirjasta. (Weidermann 2004, 13–14.) Sitä on jopa kuvailtu osuvaksi analyysiksi 1990-luvun saksalaisesta yhteiskunnasta. (Egotrip 2002.) Se on kuitenkin kohdannut myös kritiikkiä. Sitä on moitittu pelkäksi ostalgiabuumin harjalla ratsastavaksi kaupalliseksi tempuksi ja etenkin entisiä itäsaksalaisia tuntuu loukanneen Henselin paljon käyttämä me-muoto; kaikki eivät tahdo hyväksyä häntä oman sukupolvensa äänitorveksi. (Kraushaar 2004 8–9.) Tämä onkin ehkä juuri kirjan eniten tunteita kuummentanut aihe. Hensel itse sanoo valinneensa me-pronominin tietoisesti ja uskoo oman sukupolvensa – ns. Zonenkinder-ikäluokkaan kuuluvien nuorten – seisovan omien ajatustensa takana. Hän myöntää myös päätyneensä tähän provosoidakseen, koska halusi herättää

keskustelua kirjassa käsittelemistään aiheista. (Mt. 97, 99.) Varmaa on ainakin se, että ratkaisu on tuonut kirjalle laajaa julkisuutta ja hyvät myyntiluvut.

Toinen kritiikin aihe on ollut Henselin yhteiskunnallisen näkökulman ja kriittisyyden puute. Vaikka hän on sanonut suoraan halunneensa kirjoittaa muistelmateoksen eikä sekaantua politiikkaan, etenkin kirjailijaa vanhemmat itäsaksalaiset eivät suostu nielemään teoksen luomaa siloista kuvaa DDR:stä, jossa elämä oli aivan tavallista. On kuitenkin otettava huomioon, että Hensel oli vasta 13-vuotias muurin murtuessa, ja harva sen ikäinen ymmärtää vielä paljoakaan yhteiskunnan epäkohdista. Ei ole myöskään epätavanomaista, että vanhemmat peittelevät ikäviä totuuksia lapsiltaan. Henseliä vanhemmat itäsaksalaiset taas ehtivät kasvaa aikuisiksi ja muodostaa käsityksensä politiikasta DDR:ssä ja niinpä he näkevät Zonenkinderin naiivina ja epähistoriallisena yrityksenä tehdä heidän kokemuksistaan harmittomia. Lisäksi he kokivat loukkaavana sen, että Hensel kuvailee 1990-lukua ajaksi, jolloin itäsaksalaiset paloivat halusta mukautua länsisaksalaiseen elämäntapaan. Tämä nähtiin petoksena itäsaksalaista identiteettiä kohtaan. Kirjailija itse taas sanoo halunneensa tällä kritisoida yhdistymisprosessia. (Mt. 9, 100.)

Henseliä on arvosteltu myös yleistämisestä ja kliseisyydestä, omaperäisyyden puutteesta. Zonenkinderin on nähty toistelevan jo ennestään tuttuja totuuksia ja noudattavan tiettyä rahaa tuottavaa konseptia. Monet saksalaiset kriitikot tuntuvat siis olevan sitä mieltä, ettei kirja kerro mitään uutta. Tätä on perusteltu myös sillä, että sukupolvien välinen kuilu on aina olemassa vanhempien ja lasten välillä ja että asiat ja maisemat muuttuvat kaikkien elämässä, eikä lapsuuteen yksinkertaisesti voi palata. Esiin on nostettu myös Henselin kokemattomuus kirjailijana, mikä välillä näkyy tekstissä tyyllillisinä puutteina ja jopa pieninä kielioppivirheinä. (Hacker 2004, 56; Holz 2003; Thieme 2004, 53.) Muutamia asiavirheitäkin teoksesta on löytynyt: vielä kirjan viidennessä painoksessa silloista liittokanslerin viraston kansliaministeriä Rolf Schwanitzia nimitetään Carsten Schwanitziksi ja Manfred Stolpea kutsutaan tittelillä *Pfarrer*, vaikka hän virallisesti oli *Kirchenjurist* (Caman 2004, 65). Viimeksi mainittua virhettä ei ole ilmeisesti vieläkään korjattu, ainakin se on lukemassani kahdeksannessa painoksessa, ja myös suomennoksessa Stolpea kutsutaan *pastoriksi*.

Zonenkinderin vastaanotosta on Saksassa ilmestynyt Tom Kraushaarin toimittama kirja *Die Zonenkinder und Wir* vuonna 2004. Kirja sisältää kriitikoiden, lukijoiden ja Jana Henselin käymää keskustelua Zonenkinderistä ja siihen liittyvistä teemoista.

Kaiken kaikkiaan kirja sai Saksassa positiivisemmat arvostelut lännessä kuin idässä. Läntisessä Saksassa teos koettiin mielenkiintoiseksi kuvaukseksi Zonenkinder-sukupolven kokemuksista ja sen nähtiin olevan osa yhdistymisprosessia. Idässä taas kiisteltiin etenkin kirjan muodosta. (Kraushaar 2004, 95.) Hensel itse sanoo, ettei kirjan muodon ole tarkoituskaan olla yksiselitteinen. Hän kuvailee sen olevan jotain omaelämäkerran ja sosiologisen tutkimuksen, kaunokirjallisuuden ja faktatiedon välillä. (Mt. 98.) Saksassa kirjaa on markkinoitu nimenomaan tietokirjana (Suomessa taas dokumenttiromaanina), mutta arvostelujen myötä yleisön näkemys kirjan lajityypistä on muuttunut. Se nähdään lähinnä popkulttuurin tuotoksena ja osana ostalgiabuumia, toisten nuorten itäsaksalaisten kirjailijoiden tuotannon kontekstissa. (Mt. 42.)

3. Kulttuurispesifiset elementit ja niiden kääntäminen

Tässä luvussa käsittelen kulttuurisidonnaisuutta ja ongelmia, joita se aiheuttaa kääntäjälle. Määrittelen reaalian ja alluusion käsitteet pääasiassa Leppihalmeen (1993, 1997, 2001) ja Kujamäen (1998) tutkimuksiin nojautuen. Tämän jälkeen esittelen tutkimusaineistossa esiintyviä kulttuurispesifisiä elementtejä ja niiden kääntämisessä käytettyjä menetelmiä.

3.1 Kulttuurisidonnaisuus

Kulttuurilla tarkoitetaan tässä työssä tietyn yhteisön tapoja, tietoja, arvoja ja henkisiä ja aineellisia saavutuksia. Kulttuurisidonnaisuus taas käsitetään Kujamäen (1998, 18) tapaan sekä subjektiivisena että suhteellisena käsitteenä. Kujamäki määrittelee kulttuurisidonnaisuuden Hans Vermeerin ja Heidrun Witten (1990, 137) tavoin Els Oksaarin kehittämän termin *kultureemi* avulla (ks. Oksaar 1988). Kultureemi on yhteiskunnallinen ilmiö, jonka joku näkee relevanttina kulttuurispesifisenä käsitteenä. Kultureemista puhutaan silloin, kun jokin yhteiskunnallinen ilmiö on kulttuurispesifinen verrattuna toisen kulttuurin ”samaan” tai samankaltaiseen käsitteeseen. (Mts.) Kultureemi esiintyy siis vain toisessa keskenään verrattavista kahdesta kulttuurista ja on näin suhteellinen käsite. Tämä suhteellisuus näkyy siinä, että kulttuurispesifisyyden määrä vaihtelee verrattavien kulttuurien mukaan. Esimerkiksi Suomen ja Ruotsin kulttuureja verrattaessa kultureemeja löytyy vähemmän kuin Suomen ja Saksan kulttuureja verrattaessa. Kulttuurispesifisyyden subjektiivisuus taas näkyy siinä, että jokin lähdekulttuurin edustajan mielestä aivan tavanomainen käsite voikin kohdekulttuurin edustajan mielestä olla erittäin kulttuurispesifinen. (Kujamäki 1998, 19.)

Kiinnostus kulttuurienvälisessä kääntämisessä esiintyviin ongelmiin juontaa juurensa siitä, että kulttuurisidonnaisten käsitteiden on havaittu usein tuottavan kääntäjälle enemmän ongelmia kuin

tekstin semanttisten tai syntaktisten piirteiden välittämisen. Toiset tutkijat näkevät ongelmia syntyvän lähinnä, kun välitetään kielenulkoisia seikkoja, kuten kasvien ja eläinten tai tuotemerkkien nimiä, kulttuurista toiseen. Toiset taas katsovat kulttuurisidonnaisten käännösongelmien olevan pääasiassa kielensisäisiä ja pragmaattisia, esimerkiksi idiomeja, sanaleikkejä ja puhuttelutapoja. Kielenulkoisia seikkoja käännettäessä ongelmat ilmenevät usein leksikaalisina, jolloin kyse on lähinnä siitä, onko kohdekielellä sanaa kuvaamaan lähdekielestä piirrettä. Kielensisäiset käännösongelmat puolestaan sisältävät monesti epäsuoria tai implisiittisiä viestejä tai konnotaatioita¹, jolloin kysymys kuuluu: miten lähdetekstin merkitys voidaan saattaa kohdetekstin lukijoiden ulottuville, jos ”pelkkä kääntäminen” ei riitä? Painopiste on yleensä siinä, miten hyvin käännös toimii kohdekulttuurissa. (Leppihalme 1997, 2–3.)

3.1.1 Reaaliat

Reaalia on kiinteästi tiettyyn kulttuuriin liittyvä käsite, jota vastaavaa toisissa kulttuureissa ei ole (Vehmas-Lehto 1999, 39). Kujamäki (1998, 14) määrittelee reaaliat kielellisiksi keinoiksi, joilla kuvaillaan jollekin kulttuurille tai maantieteelliselle alueelle ominaisia elementtejä. Ne ovat sidoksissa tiettyyn kulttuuriin, sen instituutioihin, asenteisiin ja maantieteelliseen alueeseen. Tämän näkemyksen mukaan reaaliat voidaan jakaa kahteen ryhmään sen mukaan, kuuluvatko ne kulttuuriin (*Kulturalien*) vai luontoon (*Naturalien*) (ks. esim. Bödecker & Freese 1987).

Leppihalmeen (2001, 139) mukaan reaaliat ovat kielenulkoisia kulttuurisidonnaisia käännösongelmia. Reaaliat siis viittaavat kielenulkoiseen maailmaan, ja koska eri kulttuurit määrittelevät todellisuuden (*reality*) eri tavoilla, reaaliat usein vaikeuttavat kulttuurienvälistä kommunikaatiota. Joskus myös samaa kieltä puhuvat, mutta eri alakulttuuriin kuuluvat ihmiset kokevat ongelmia reaalioiden kanssa. Mitä kauempana lähde- ja kohdekulttuuri ovat toisistaan, sitä vaikeampaa voikin olla löytää sopivaa sanaa reaalialle kohdetekstissä (Mts.)

Reaaliat voidaan myös luokitella esimerkiksi sen mukaan, liittyvätkö ne maantieteeseen, historiaan, kirjallisuuteen, arkeen vai politiikkaan, ja niitä ovat muun muassa instituutiot, luonnonilmiöt, esineet, tuotemerkit ja käyttäytymistavat, jotka ovat jonkin alueen, ihmisryhmän tai kulttuurin ”omia” eivätkä ole tunnettuja toisella alueella, toisessa ihmisryhmässä tai toisessa kulttuurissa. (Mts.) Markstein (1998, 288) korostaa, että reaaliat tämän lisäksi kertovat jotain tietyn kansallisen tai etnisen kulttuurin identiteetistä. Hän esittää, että reaaliat ovat luonteeltaan

---

¹ Konnotaatiolla tarkoitetaan sanan tai sanaliiton sivumerkitystä tai assosiativista merkitystä. Konnotaatiot voivat olla positiivisesti tai negatiivisesti latautuneita ja ne kuvastavat puhujan/kirjoittajan maailmankatsomusta. Konnotaatiot voivat myös sisältää kieliyhteisölle yhteisiä assosiaatioita. (Vehmas-Lehto 1999, 74–75.)

emotiivisia, koska liittyvät niin kiinteästi ihmisten arkipäivään, ja että niitä sen vuoksi käytetään pääasiassa ekspressiivisissä tai operatiivisissa teksteissä, kuten matkakertomuksissa, mainoksissa ja ennen kaikkea kaunokirjallisuudessa.

3.1.2 Alluusiot

Alluusiot ovat tekstissä olevia, usein peitettyjä, viittauksia lähdekulttuurissa tunnetuiksi oletettuihin kaunokirjallisiin teoksiin, historiallisiin tapahtumiin, politiikan ja kulttuurielämän hahmoihin, iskulauseisiin, elokuvaan yms. (Leppihalme 1993, 103; Vehmas-Lehto 1999, 104.) Alluusioiden ymmärtäminen perustuu siihen, että viestin lähettäjällä ja vastaanottajalla on yhteistä taustatietoa. (Vehmas-Lehto 1999, 104.) Alluusioilla on merkitys siinä kulttuurissa tai alakulttuurissa, jossa ne esiintyvät, mutta ei välttämättä toisissa kulttuureissa (Leppihalme 1997, ix). Niinpä alluusiot usein katoavat käännettäessä (Vehmas-Lehto 1999, 104).

Alluusioiden käyttö vaatii vastaanottajalta tietynlaista osallistumista. Allusion sisältämät sanat toimivat vihjeenä sen merkityksestä, mutta vastaanottaja voi ymmärtää merkityksen vain, jos pystyy yhdistämään vihjeen samojen tai samankaltaisten sanojen käyttöön jossain aiemmassa yhteydessä, tai nimen käyttö tuo hänen mieleensä jotain nimeen liittyviä tyypillisiä piirteitä. Jotkut alluusiot ovat käytössä muuttuneet kliseiksi tai leksikoituneet, jolloin niitä ei enää välttämättä yhdistetä niiden alkuperäisiin lähteisiin. Toiset alluusiot taas edellyttävät esoteerista tietoa ja vain pieni osa vastaanottajista ymmärtää ne. (Leppihalme 1997, 3–4.)

Leppihalme (mt. 3) jakaa alluusiot *avainfraasi*alluusioihin ja *erisnimi*alluusioihin sen mukaan, esiintyykö alluusiossa erisnimeä vai ei. Erisnimiallusion ja reaalian ero on se, että reaalia viittaa suoraan siihen asiaan, jonka nimi mainitaan, kun taas allusioilla pyritään kuvailemaan jotain muuta, esimerkiksi tiettyä ominaisuutta, mainitsemalla erisnimi. Erisnimiallusioon liittykin lähes aina sana *kuin*. Esimerkiksi: ”Sinähän olet *kuin Jukolan Jussi!*” tai ”Vielä 1990-luvulla siellä elettiin *kuin Impivaarassa.*” (Vehmas-Lehto 1999, 104.)

3.1.3 Aineistossa esiintyvät kulttuurispesifiset elementit

Tutkimassani aineistossa esiintyy runsaasti reaaliota, mutta vain niukasti allusioita. Tämän takia keskityin tutkimaan pääasiassa reaaliota, joita aineistossa oli 229 kappaletta (tähän lukuun on laskettu mukaan jokainen reaalia vain kerran, vaikka se esiintyisikin tekstissä useasti). Suurin osa aineiston reaaliosta on erisnimiä, kuten *Karl-Marx-Platz* (Hensel 2002, 12), *Tagesthemen* (mts.), *Manne Mummelaug* (mt. 18), *Bravo, Trommel* (mt. 20), *Oktoberfest* (mt. 28), *Bitterfeld*

(mt. 28), *Hertha* (mt. 43), *Nikolassee* (mt. 44) ja *Germina* (mt. 51). Kaikki aineiston alluusiot taas ovat erisnimiälluusiota. Lista aineistossa esiintyvistä reaaliosta on liitteessä 1, jossa ne on jaoteltu sen mukaan, mitä käännösstrategiaa niiden kääntämisessä on käytetty.

Valitsin lukijakyselyyn aineistosta sellaiset katkelmat, joissa esiintyy muun muassa seuraavat kulttuurispesifiset elementit: *Medi&Zini*-lehti, asosiaaliset ihmiset, *Watestrasse*, *Rheingold*, *PDS*, Kurt Biedenkopf, pastori Schorlemmer, Angela Merkel, pastori Stolpe, Rolf Schwanitz, Honi-Pappa- ja Gorba-vitsit sekä *NSDAP*. Valitsin nämä elementit sen perusteella, että niiden kääntämisessä on turvauduttu vierassanan käyttämiseen ja minimimuutokseen. Leppihalme (1997, 142) totesi tutkiessaan alluusiota englannista suomennetuissa kaunokirjallisissa teksteissä, että juuri nämä olivat kääntäjien yleisimmin käyttämät strategiat. Hän huomasi, että tällä tavalla syntyneet käännökset tuottivat ongelmia kohdetekstin lukijoille, mikäli alluusiot eivät olleet heille entuudestaan tuttuja. Minua kiinnosti, onko asia näin myös reaalioiden kohdalla. Lukijakyselyä käsitellään yksityiskohtaisesti luvussa 4.

3.2 Kulttuurispesifisten elementtien kääntäminen

Suuri osa kääntämisessä esiintyvistä ongelmista johtuu kulttuurieroista ja lukijoiden taustatietojen eroista. Taustatietojen ero vaihtelee sen mukaan, miten kulttuurispesifisestä asiasta lähdetekstissä on kysymys (Vehmas-Lehto 1999, 102). Tällaisia käännösongelmia voidaan ratkoa esimerkiksi seuraavilla menetelmillä: vierassanan käyttäminen, minimimuutos, kohdekielisen analogian käyttäminen, yläkäsitteellä korvaaminen, lisäys, poisto ja alaviitteet, sanastot, alku- ja loppusanat. Valitsin työhöni nämä strategiat Kujamäen (1998) ja Leppihalmeen (2001) luokitusten perusteella ja siitä syystä, että näitä menetelmiä voi käyttää niin reaalioiden kuin alluusioidenkin kääntämiseen. Kaikkia mainittuja menetelmiä on myös käytetty aineistona olevassa käännöksessä. Seuraavissa alaluvuissa käsitelen kutakin menetelmistä tarkemmin ja valotan niitä aineistosta löytyneiden esimerkkien avulla.

Kulttuurisidonnaisten elementtien ymmärtäminen kulttuurirajojen yli vaatii vastaanottajalta hyvää perehtymistä niiden lähdekulttuuriin. Leppihalme (1997, 4) kuitenkin kyseenalaistaa, voidaanko käännöksen lukijoilta odottaa samanlaista kaksikulttuurisuutta kuin kääntäjiltä. Niin näistä elementeistä tulee käännöksissä usein ns. kulttuuritöyssyjä (*culture bumps*), joilla Leppihalme (2000, 99) tarkoittaa sellaista sanoman vaivatonta kulkua haittaavaa kohtaa, jossa on taustalla minimimuutoksen strategia. Kyseessä ei siis ole varsinainen kulttuurishokki, mutta

käännöksessä on kuitenkin jotain, joka häiritsee lukijan ajatuksen kulkua. Tämä on yleensä sellainen kohta, jossa on käännetty sanat, muttei ajatusta.

Kulttuurispesifisten elementtien kääntämiseen liittyy kiinteästi kotouttamisen ja vieraannuttamisen käsitteet. Kotouttaminen on käänösstrategia, jossa käänös mukautetaan kohdekulttuuriin ja kohdekieltä käytetään luonnollisesti ja kohdekulttuurin normien mukaisesti. Käännöstä voi tällöin olla vaikeaa erottaa alun perinkin kohdekielellä kirjoitetusta tekstistä. Vieraannuttavan käänösstrategian tarkoituksena taas on – kunnioituksesta lähtötekstiä kohtaan – jättää tekstiin vierauden, toisen kielen ja kulttuurin, tuntua. Joidenkin tutkijoiden mielestä tämä on rehellisempää kuin tekstin kotouttaminen, sen ”naamioiminen” kohdekieliseksi tekstiksi. Esimerkiksi Venuti (1995, 5) mieltää kotouttamisen etnosentriseksi² väkivallaksi ja puhuu strategian puolesta, jota kutsuu vastustamiseksi (*resistance*). Tällä hän tarkoittaa lingvististen keinojen käyttämistä kääntäjän työn esiin tuomiseksi sellaisella tavalla, joka vaikuttaa etäännyttävästi ja vastustaa sujuvuutta. Tässä on kuitenkin ongelmana se, että lukijat ja kriitikot eivät läheskään aina tunne käänöstiedettä tai kääntäjän strategiaa, ja saattavat nähdä tällaisen kielellisen vierauden virheenä.

3.2.1 Vierassanan käyttäminen

Toisinaan lähdetekstissä esiintyviä sanoja siirretään kohdetekstiin sellaisenaan. Niiden kirjoitusasua saatetaan muuttaa hiukan tai niissä voidaan käyttää jotain typografista keinoja, kuten kursiivia, ilmaisemaan, että kyseessä on vierassana. Tämä menetelmä soveltuu vieraannuttavaan käänöstapaan, ja sitä käytetään kaunokirjallisissa käänöksissä tuomaan tekstiin paikallisväriä, mutta sen jatkuva käyttäminen ilman kompensoivia strategioita, kuten lisäystä, saattaa hämmäntää lukijoita. (Leppihalme 2001, 141.)

Erisnimien kohdalla vierassanan käyttäminen on suomennoksissa muodostumassa standardiksi. Poikkeuksen muodostavat sellaiset nimet, joille on vakiintunut suomalainen versio (*Hamburg* → *Hampur*). (Mts.) Henkilönnimiä ja maantieteellisiä nimiä lukuun ottamatta vierassanan käyttäminen kuitenkin edellyttää vastaanottajalta erityistä perehtyneisyyttä ja kiinnostusta lähdekulttuuriin tai vähintään kykyä sietää vieraita elementtejä tekstissä. Jos lukijalta nimittäin puuttuu nämä tarvittavat tiedot, vierassanoista välittyy lähdekielisen muotonsa kautta korkeintaan epämääräinen assosiatiiivinen mielikuva. (Kujamäki 1998, 86.)

---

² Etnosentrismi on ajattelutapa, jonka mukaan oman kulttuurin arvojärjestelmä, ominaisuudet ja tavat nähdään ainoina oikeina tai muita parempina.

Tutkimassani aineistossa esiintyy runsaasti vierassanoja pääasiassa juuri erisnimien muodossa. Etenkin maantieteellisiä nimiä on paljon. Niitä on kaikista aineiston reaaliosta 41 %. Niinpä ei olekaan yllättävää, että kaikista aineiston reaaliosta 45 % on käännetty vierassanaa käyttäen (ks. liite 1). Muutamat erisnimistä, kuten *Rheingold* (Hensel 2004, 46) ja *NSDAP* (mt. 112), olisivat kuitenkin kaivanneet jonkinlaista selventämistä käänöksessä, niin kuin lukijatutkimus osoitti. Näitä tapauksia käsittelem tarkemmin luvuissa 4.5.8 ja 4.5.12.

Aineistosta löytyy muutama sellainenkin vierassana, joka ei ole erisnimi. Esimerkiksi lähdetekstin *ICE-Bistro* (Hensel 2002, 159) on käänöksessä lähes samassa muodossa *ICE-bistro* (Hensel 2004, 163). Suomessa kuitenkin puhutaan yleisesti *ravintolavaunusta*, ja kun ICE-junia (InterCityExpress) ei ainakaan toistaiseksi kulje Suomen rautateillä ja esimerkiksi MOT Kielitoimiston sanakirja 1.0 määrittelee sanan *bistro* ”(ranskalaiseksi) viini- t. oluttuvaksi”, saattaa suomalaiselle lukijalle olla vaikeaa hahmottaa, mistä on kysymys.

3.2.2 Minimimuutos

Minimimuutoksen periaate on, että muutoksia tehdään vain, mikäli se on aivan välttämätöntä (Leppihalme 1993, 108). Yleensä minimimuutos on lähdekielisen sanan tai lausekkeen sanatarkka käänös, jossa ei ole otettu huomioon konnotatiivista tai kontekstuaalista merkitystä (Leppihalme 1997, 84). Tällöin puhutaan usein myös *käänöslainasta*. Leppihalmeen (2001, 141) mukaan tämä saattaa olla yleisimmin käytetty strategia kulttuurisidonnaisten yleisnimien kääntämisessä, erityisesti silloin, kun käsite ei ole ennestään tunnettu kohdekielellä. Minimimuutos kuitenkin usein latistaa käänöstä: tekstistä voi kadota eri sävyjä tai siihen saattaa jäädä kulttuuritöyssy (Leppihalme 1993, 108).

Välillä on perusteltua kääntää lähdetekstissä esiintyvä ilmaus suoraan kohdekielelle. Esimerkiksi kirjailijan kuvaillessa taulua ystävänsä isoisästä, on alluusio Hitlerin viiksiin suomalaiselle lukijalle yhtä tuttu kuin saksalaisellekin.

[M]ein Blick [fiel] auf ein Porträt von Jans Großvater über der Anrichte, der, was ich außerhalb von Museen noch nie gesehen hatte, den gleichen Schnautzer wie Adolf Hitler trug. (Hensel 2002, 109.)

[K]atseeni kiinnittyi vanhan astiakaapin yläpuolella olevaan muotokuvaan Janin isoisästä. Tällä oli aivan samanlaiset viikset kuin Adolf Hitlerillä, enkä ollut koskaan aikaisemmin nähnyt museoiden ulkopuolella mitään vastaavaa. (Hensel 2004, 111.)

Usein tällainen suoraan kääntäminen on kuitenkin seurausta kääntäjän puutteellisesta kielen- tai asiantuntemuksesta – kääntäjällä ei osaa kääntää reaalia tai alluusiota millään muulla tavalla – jolloin seurauksena voi olla kohdekielen kannalta kankea tai vaikeasti ymmärrettävä ratkaisu. (Kujamäki 1998, 84.) Aineistossani tämä käännösstrategia onkin tuottanut jonkin verran juuri tällaisia ratkaisuja, joista näkyy suomentajan vieraantumisen suomen kielestä ja sen käytöstä. Esimerkiksi sana *Biergarten* (Hensel 2002, 44) on päätenyt käännökseen hiukan kankeassa muodossa *oluttarha* (Hensel 2004, 46). Sanan olisi kuitenkin voinut hyvin säilyttää lähdekielisessä muodossaan, sillä käsite on esimerkiksi matkaesitteiden perusteella suomalaisille jo kohtalaisen tuttu. Vaihtoehtoisesti sanan olisi voinut kääntää *olutterassiksi* tai vaikkapa *ulkoilmaravintolaksi*. Kääntäjä on myös muuttanut *Galerie Lafayette* -tavaratalon (Hensel 2002, 45) muotoon *Lafayetten tavaratalo* (Hensel 2004, 46), vaikka sana *Galerie* ei ole määre, vaan osa kaupan nimeä.

Kaikista aineiston reaaliosta on käännetty minimuutosta käyttäen 21 % (ks. liite 1). Kääntäjä on turvautunut tähän strategiaan myös *Sportkader*-sanon (Hensel 2002, 129) kohdalla. Niinpä se onkin suomennoksessa *urheilukaaderilainen* (Hensel 2004, 130). Käsitettä *kaaderi* ei suomeksi käytetä kovinkaan usein, mutta toisaalta se tuo tässä hyvin esiin sen, millaisia nimityksiä DDR:ssä käytettiin. Kääntäjä on siis tässä kohdassa onnistunut säilyttämään lähdeteksen paikallisvärin.

Onnistuneesti minimimuutoksen strategiaa on käytetty käännöksessä myös eräässä kuvatekstissä kangaskenkiä esittävän valokuvan alla:

Die Fünf-Marken-Treter hießen Fünf-Marken-Treter, weil sie keinen Namen und keine Herkunft hatten und jeder sie kannte, jeder sie trug. (Hensel 2002, 59.)

Viiden markan tossuja kutsuttiin viiden markan tossuiksi, koska niillä ei ollut nimeä eikä alkuperää. Jokainen kuitenkin tunsu ne ja käytti niitä. (Hensel 2004, 61.)

3.2.3 Kohdekielisen analogian käyttäminen

Kohdekielistä analogiaa käyttäessään kääntäjä kotouttaa lähdekielistä ilmausta jonkin verran, mutta ilmaisee samalla viittauksen vastaavaan konkreettiseen asiaan analogisesti lähdekielen kanssa. Tätä strategiaa käytettäessä tietyt yksittäiset piirteet tai lähdekulttuuriset sävyt saattavat kadota, mutta siitä hyvästä lukija voi tuntea olonsa kotoisaksi kuvailun asian parissa, eikä hänen tarvitse kompastella vieraisiin käsitteisiin. Sen vuoksi jotkut tutkijat pitävätkin kohdekielisen analogian käyttämistä kaunokirjallisessa kääntämisessä reaalioiden kohdalla parhaana keinona saavuttaa kohdekielen luontevuus. Tämän menetelmän avulla voidaan säilyttää kaunokirjallisen tekstin realistiset piirteet kohdetekstissä. (Kujamäki 1998, 85–86.)

Leppihalme (2001, 142) kutsuu kohdekielisen analogian käyttämistä *kulttuuriseksi adaptaatioksi*, ja määrittelee sen merkitsevän lähdekielisen reaalian konnotaatioiden ja assosiaatioiden välittämistä kohdekulttuuriin kohdekielisen funktionaalisen vastineen avulla. Kääntäjä voi siis valita kohdekielestä lähdekielistä reaaliala vastaavan, mutta denotatiiviselta merkitykseltään siitä eroavan käsitteen, joka ennen kaikkea välittää reaalian konnotatiivisen merkityksen. Menetelmä on selkeästi kotouttava, ja sitä käytetään paljon esimerkiksi lasten kirjallisuutta käännettäessä, sillä lasten ei voida olettaa tuntevan vieraan kulttuurin käsitteitä samassa määrin kuin aikuisten. Myös huumoritekstien käännoksissä kulttuurinen adaptaatio on usein paikallaan, koska huumoria ymmärtääkseen on löydettävä tekstistä jotain tuttua, johon samaistua. (Mts.)

Tutkimastani aineistosta löytyy muutamia kohtia, joissa on käytetty kohdekielistä analogiaa. Kuitenkin vain 2 % reaaliosta on käännetty tätä menetelmää käyttäen (ks. liite 1). Esimerkiksi ”wir [...] lasen *Micky-maus* [sic!]” (Hensel 2002, 20) on käännetty ”luimme *Aku Ankkaa*” (Hensel 2004, 20). Tämä onkin toimiva ratkaisu, koska Suomessa ei koskaan ole ilmestynyt lehtiä tai taskukirjoja Mikki Hiiren nimellä.

Onnistunut ratkaisu on tehty myös, kun ”Ein Germina-Skateboard blieb für uns immer eine schlechte Kopie des berühmten *Adidasbruders*” (Hensel 2002, 51) on käännetty muotoon: ”Germina-rullalauta oli kuuluisan *Adidas-serkun* huono kopio” (Hensel 2004, 52). Hiukan kyseenalainen kulttuurinen adaptaatio taas on kohdassa, jossa kirjailija lukee *NABU:n* (Naturschutzbund Deutschland e.V.) esitettä (Hensel 2002, 132), joka suomennoksessa on muutettu *Luontoliiton* (po. Luonto-Liitto) esitteeksi (Hensel 2004, 134). Kyseessä on Saksan luonnonsuojeluliitto, ei Suomen. Teoksen tapahtumat sijoittuvat hyvin kiinteästi Saksan

maaperälle, eikä niitä muissa kohdin käännoistä ole yritettykään kotouttaa. Tässä olisi hyvin voinut käyttää vain yläkäsitettä *luonnonsuojeluliitto*.

3.2.4 Korvaaminen yläkäsitteellä

Toisinaan käännettäessä joudutaan yleistämään eli korvaamaan käsite sen yläkäsitteellä. Näin on usein juuri reaalioiden kohdalla, koska muissa kielissä ei välttämättä ole niitä vastaavia käsitteitä. (Vehmas-Lehto 1999, 39.) Yläkäsitteen käyttäminen kuitenkin usein väistämättä latistaa tekstistä syntyvää vaikutelmaa (Leppihalme 2001, 143). Yleensä yleistäminen merkitsee sitä, että jokin reaalian tunnusomainen piirre katoaa käännoksessä. Prototyypinen esimerkki tästä on maantieteellisen tai henkilönnimen korvaaminen luokkaa ilmaisevalla nimityksellä (*Hämeenlinna* → *Stadt*). Yleistykseen voidaan laskea mukaan myös pronominiin käyttö, jolla usein pyritään välttämään toistoa, mutta jossa katoaa alkuperäisen ilmauksen erityispiirteet. (Kujamäki 1998, 86.)

Toisinaan käsite voidaan käännettäessä korvata myös alakäsitteellä (Vehmas-Lehto 1999) tai saman yläkäsitteen alle kuuluvalla käsitteellä (Kujamäki 1998), mutta tämä on melko harvinaista.

Myös Zonenkinderin suomennoksessa on käytetty, joskin harvakseltaan, yläkäsitteellä korvaamista. 3 % aineiston reaaliosta on käännetty tätä strategiaa käyttäen (ks. liite 1). Esimerkiksi kun kirjailijan ystävän isoäiti luki mielellään kesäpaikassaan ”Bücher der SWR-Bestenliste” (Hensel 2002, 109) on suomennoksessa ”bestsellerlistan kirjoja” (Hensel 2004, 111). *SWR-Bestenliste* on Südwestrundfunkin kuukausittain julkaisema kirjallisuuskriitikoiden laatima 10 saksankielisen luettavaksi suositeltavan uutuuskirjan lista. Tämä ei kuitenkaan ole teoksen sisällön kannalta olennaista ja vaatisi kääntäjältä melko pitkää selitystä.

Jostain syystä kääntäjä on päätenyt yleistykseen myös kuvaillessaan erään kirjailijan tutun käyttävän aina ”harmaata, haalistunutta takkia” (Hensel 2004, 132), kun lähdetekstissä tällä on aina ”ein graues, verwaschenes Sakko” (Hensel 2002, 130) eli pikkutakki.

Yläkäsitteellä korvaaminen löytyy myös kohdasta, jossa kirjailija kuvailee, kuinka entiset länsisaksalaiset ovat joutuneet 1990-luvun lopulta asti matkustamaan entisen Itä-Saksan läpi halutessaan mennä Hampurista Müncheniin.

Ich empfand es als eine gewisse Genugtuung, dass diese ganzen Menschen – Oktoberfestliebhaber, Strandurlauber, und Wattwanderer – nun durch unser Land kutschiert wurden. Hinter Jena, wenn es durch das Saaletal vorbei an den Dornburger Schlössern ging, war er sogar richtig nett auszusehen. (Hensel 2002, 28.)

Tunsin jonkinlaista tyydytystä, kun kaikki nämä ihmiset – Oktoberfestin juhlijat, rantalomailijat, laskettelijat ja Pohjanmeren rannikoiden vaeltajat – kuljetettiin nyt meidän osavaltiomme läpi. Seutu Jenan takana, halki Saale-joen laakson ja ohi Dornburgin linnojen, on hyvin kaunista. (Hensel 2004, 29.)

Käännöksessä *Wattwanderer* on *Pohjanmeren rannikoiden vaeltajat*. Kääntäjä ei ole tässä kohti halunnut käyttää saksan sanalle *das Watt* suomalaista vastinetta *vatti*. Käsite onkin suomalaisille melko tuntematon, eikä se Suomessa ole yleisessä käytössä niin kuin Saksassa. MOT Kielitoimiston sanakirja 1.0:n mukaan vatti on ”marskimaita reunustava Pohjanmeren liejuinen rantamaa”.

Kääntäjä on yleistänyt ”Dutzende Spartakiade-Sieger” (Hensel 2002, 139) muotoon ”tusinoittain muita urheilukisojen voittajia” (Hensel 2004, 143) luultavasti päästäkseen selittämästä, mitä sana *Spartakiade* merkitsee. Samaista sanaa koskevaa toista käännösratkaisua käsitellään seuraavassa luvussa.

3.2.5 Lisäys

Lisäys on yksi yleisimmistä keinoista ratkoa kulttuurispesifisten elementtien mukanaan tuomia käännösongelmia (Vehmas-Lehto 1999, 100). Usein lisäys on esimerkiksi paikannimeen tai muuhun erisnimeen liitetty yleisnimi tai lyhyt selitys (mt. 103). Yleensä tällöin on kyse jostain sellaisesta käsitteestä, joka on lähdekieliselle vastaanottajalle on itsestäänselvyys, mutta vaatii eksplikointia käännöksen vastaanottajalle (Kujamäki 1998, 84). Tätä kutsutaankin myös *selittäväksi kääntämiseksi* tai *eksplikoinniksi*. Osa tutkijoista (esim. Leppihalme 2001, 143–144) tosin tekee eron lisäyksen ja selittävän kääntämisen välille, vaikka rajaa onkin vaikea vetää. Tällöin eron katsotaan olevan siinä, että selittävä kääntäminen tapahtuu tekstin sisällä, kun taas lisäys itse tekstin ulkopuolella, jolloin lisäyksiksi katsotaan esimerkiksi alaviitteet, sanastot, alku- ja loppusanat (mts.).

Selittävällä kääntämisellä pyritään vähentämään mahdollisia kulttuuritöyssyjä ja sen voidaan siten katsoa olevan lukijaystävällistä. Tämän menetelmän käyttö saattaa kuitenkin ärsyttää joitain lukijoita, jotka ehkä tuntevat käsitellyn aiheen tarkemmin ja joiden mielestä selittely on turhaa. Tarve tehdä lisäyksiä tuntuukin vähenevän globalisaation edetessä ja vieraiden kulttuurien tullessa tutummiksi suomalaisille. Lisäysten tekeminen johtaa myös helposti käännöksen pitenemiseen, eikä sillä välttämättä silti vältytä tekstin latistumiselta. Denotaatio kyllä selvenee, mutta siitä huolimatta konnotaatiot usein katoavat. (Mt. 143.)

Tutkimassani aineistossa on käytetty runsaasti juuri selittävää menetelmää kulttuurispesifisten elementtien välittämisessä. Kaikista reaaliosta 29 % on käännetty selittävästi (ks. liite 1). Jos aineistossa ei olisi niin paljoa maantieteellisiä nimiä, olisi lisäys eniten käytetty käännösstrategia. Tämä onkin aika luonnollista, koska yksi kirjan keskeisistä teemoista on suomalaisille tuntemattomien tuotemerkkien vaihtuminen toisiin muurin murtumisen jälkeen.

Erisnimeen liitetty yleisnimi on käännöksessä esimerkiksi kohdassa, jossa kirjailija kuvailee entisiä luokkatovereitaan, jotka ovat muurin murtumisen jälkeen tulleet lännestä takaisin itään. Hän sanoo, että he olivat kuin suoraan *Medi&Zini-lehden* sivuilta. (Hensel 2004, 22.) Lähdetekstissä vastaava kuuluu seuraavasti: ”[Sie] sahen aus wie aus der Medi&Zini.” (Hensel 2002, 22.) Samanlaisia lisäyksiä on käännöksessä runsaasti, muun muassa kun kirjailija puhuu *Rollfix-käsikärryistä* (Hensel 2004, 19), *FRÖSI-lehdestä* (mt. 20), *Melitta Auslesen* [sic!] *kahvipaketista* (mt. 49), *Hanuta-suklaavohveleista* (mt. 59), *Prinzen-yhtyeestä* (mt. 70) ja *Werthers Echte -karamelleista* (mt. 127). Kääntäjä on lisännyt kaksikin yleisnimeä selittämään ilmausta ”in den *Tagesthemen*” (Hensel 2002, 12), mikä käännöksessä kuuluu: *television Tagesthemen-ohjelmassa* (Hensel 2004, 12). Hän on myös katsonut tarpeelliseksi selittää, että *Überraschungsei* (Hensel 2002, 20) on *Überraschung-suklaamuna* (Hensel 2004, 20). Itse en koe yllätysmunaa kulttuurisidonnaiseksi elementiksi, sillä niitä syödään Suomessa yhtä lailla kuin Saksassakin. Lisäksi suklaamunan nimi ei ole *Überraschung*, kuten tästä käännöksestä saattaa ymmärtää, vaan se on yleisnimitys.

Lisäyksiä selityksen muodossa taas on esimerkiksi kohdassa, jossa Hensel kertoo kouluajoistaan DDR:ssä. Tuolloin ei ollut yleisesti hyväksyttyä katsoa länsiohjelmia televisiosta tai ainakaan puhua siitä opettajien kuullen luokkahuoneessa. Kääntäjä on lisännyt virkkeeseen maininnat *läntisistä ohjelmista* ja *itäohjelmista*.

Kun opettaja astui luokkaan keskustellessamme edellisen illan televisio-ohjelmista, olimme tarpeeksi ammattilaisia vaietaksemme heti tai muuttaaksemme läntisten ohjelmien nimet kuten *Wetten dass?* ja *Die versteckte Kamera* tai *Hart & Hart* itäohjelmien nimiksi *Mach mit, mach's nach, mach's besser, Wunschbriefkasten, Ein Kessel buntes* [sic!], *Inka* tai *Ralf "Bummi" Bursy*. (Hensel 2004, 91–92.)

Auch waren wir Profis darin, sooft es darum ging, bei Diskussionen über das Fernsehprogramm des Vorabends entweder den Mund zu halten, wenn der Lehrer ins Zimmer kam, oder statt *Wetten dass?* und *Die versteckte Kamera* oder *Hart, aber herzlich* einfach solche Worte wie *Mach mit, mach's nach, mach's besser, Wunschbriefkasten, Ein Kessel Buntes, Inka* oder *Ralf (Bummi) Bursy* zu sagen. (Hensel 2002, 90.)

Samantyyppinen selittävä lisäys on kohdassa, jossa kirjailija kuvailee itäsaksalaisia esikaupunkialueita yhdistymisen jälkeen. Hän sanoo niiden muistuttaneen toisiaan: kaikissa oli loppumaton määrä tarjousmyymälöitä ja alennushalleja sekä ”melkoinen määrä taloustavaraa myyviä Schleckereitä ja Drospeja” (Hensel 2004, 37). Lähdetekstissä sanotaan: ”Da gab es [...] jede Menge Schlecker und Drospa” (Hensel 2002, 35).

Kääntäjä on turvautunut lisäykseen myös kohdassa, jossa kirjailija mainitsee lapsuutensa urheilutapahtuman *Spartakiade*.

Niemand sagte uns, wohin man die schweren schwarzen Turnhallboxen brachte, aus deren Lautsprechern frühmorgens olympische Hymnen verkündet hatten, dass der große Tag der Spartakiade gekommen war. (Hensel 2002, 17.)

Kukaan ei kertonut, minne voimistelusalista oli viety ne painavat mustat laatikot, joiden kovaäänisistä olympialaiset hymnit jo aamuvorhain kuuluttivat meidän pienten spartakistien, joiksi meitä kutsuttiin, suuren urheilupäivän koittaneen. (Hensel 2002, 17.)

Kääntäjä on selittänyt sanan *Spartakiade* olevan *suuri urheilupäivä*, mutta ei ole halunnut kokonaan luopua sanan kaiusta ja miellelyhtymistä, joita se mahdollisesti lukijassa herättää. Niinpä hän on lisännyt virkkeeseen *pienet spartakistit* ja vielä ylimääräisen selityksen *joiksi meitä kutsuttiin*, mikä tässä kohti tuntuu melko turhalta toistolta, koska on täysin selvää, että ilmauksella viitataan koulun oppilaisiin.

Selittäviä käännöksiä löytyy myös runsaasti reaaliota sisältävästä kohdasta, jossa kääntäjä kuvailee arkielämän muuttumista muurin murtumisen jälkeen nimitysten kautta.

Die Kaufhalle hieß jetzt Supermarkt, Jugendherbergen wurden zu Schullandheimen, Nickis zu T-Shirts und Lehrlinge Azubis. (Hensel 2002, 21.)

Kauppahalli on nyt supermarketti, nuorisomajat muuttuivat maaseudulla sijaitseviksi sisäoppilaitoksiksi, paidat muuttuivat T-paidoiksi ja oppipojat muuttuivat oppisopimussuhteissa oleviksi koululaisiksi. (Hensel 2004, 21.)

Myös alluusioiden kohdalla kääntäjä on usein turvautunut selittävään kääntämiseen. Esimerkiksi kirjailijan viitatessa Werthers Echte -karamellin tv-mainokseen, joka on saksalaisille hyvin tuttu, kääntäjä on lisännyt, että kyseessä on mainos. Kyseinen mainos on kyllä pyörinyt Suomen televisiossakin, mutta siitä on jo aikaa joitakin vuosia eivätkä karamellit ole Suomessa muutenkaan yhtä tunnettuja kuin Saksassa, missä niillä on tietynlainen imago.

Die Vorstellung, dass der kleine Junge, der von seinem Großvater ein Werthers Echtes bekommen hatte und heute noch ganz genau wusste, wie er das glitzernde, goldene Bonbon zum ersten Mal ausgewickelt hatte, nun hier im Osten Kommunikationswissenschaft studieren wollte, erschreckte mich [---] (Hensel 2002, 126.)

Kuvitelma siitä, että televisiomainoksen pieni poika, joka oli saanut isoisältään Werthers Echte -karamellin ja joka vielä aikuisenakin muisteli, miten hän oli ensimmäistä kertaa käärinyt paperista kiiltävän, kullanvärisen makeisen, halusi nyt opiskella itäosassa tiedostusoppia, kauhistutti minua [---] (Hensel 2004, 127.)

3.2.6 Poisto

Vehmas-Lehdon (1999, 100) mukaan poiston tekeminen käännettäessä on harvoin oikeutettua. Se tulee kyseeseen lähinnä silloin, kun lähdetekstissä on jotakin sellaista, joka on pitänyt selittää sen lukijoille, mutta joka taas käännöksen lukijoille on itsestään selvää. Yleensä tällainen kohta onkin sellainen, jossa puhutaan kohdekulttuurista. (Mts.) Kun kulttuurisidonnaisia käsitteitä jätetään kääntämättä, jätetään yleensä kuitenkin vain osa käsitteestä pois. Jos kulttuurinen etäisyys on suuri, erittäin yksityiskohtaiset reaaliat saattavatkin olla tarpeettomia. (Leppihalme 2001, 145.)

Joskus voidaan kuitenkin poistaa myös sellaisia kohtia, joiden ei katsota olevan kiinnostavia käännöksen lukijalle, etenkin jos niiden selittäminen olisi kovin työlästä. Pois jätettävän aineksen on kuitenkin oltava sellaista, ettei se sisällä lukijalle tarpeellista tietoa. Tällöin kyse on yleensä pienistä yksityiskohdista. (Vehmas-Lehto 1999, 100.) Toisinaan kääntäjät kuitenkin käyttävät poistoa vain päästäkseen pohtimasta vastinetta ongelmalliselle reaaliolle tai voidakseen jättää tekstin seasta pois pitkällisen selityksen. (Leppihalme 2001, 145.)

Zonenkinderin käännöksessä poistoja on tehty vain muutama (alle prosentti kaikista reaaliosta). Yksi tällainen on luvussa, jossa Jana Hensel puhuu DDR:ssä saamastaan kasvatuksesta. Hän kertoo, että yhdistymisen jälkeen monilla perheillä oli yhtäkkiä kaksi autoa, äidit eivät enää käyneet töissä ja lapsiakin hankittiin entistä enemmän. Lähdetekstissä on lause: ”Muttis hießen nicht länger Muttis” (Hensel 2002, 95), joka on jätetty pois vastaavassa kohdassa suomennosta (Hensel 2004, 96). Kääntäjä on luultavasti ajatellut, ettei suomalaiselle ole kiinnostavaa tietää, millaisella lempinimellä saksalaisia äitejä ennen on kutsuttu, eikä se kokonaisuuden kannalta olekaan kovin merkittävää. Kohdan kääntäminen ja selittäminen antaisi lukijalle lähinnä vain saksan kieleen ja sen käyttöön liittyvää tietoa.

Ehkä samasta syystä kääntäjä on muuttanut kohtaa, jossa kirjailija kertoo siitä, miten ei halunnut ihmisten tunnistavan häntä itäsaksalaiseksi hänen aksenttinsa perusteella, kuten eräs hänen lapsuudenystävänsä sanoi tekevänsä.

Zum Beispiel, wenn ich zu Hause auf das Band sprach: ”Hier ist der Anrufbeantworter...” und man mich an der Endung als Ostdeutsche indentifizieren konnte. Weil ich das aber nicht wollte, ja unbedingt verhindern musste, sagte ich in Zukunft stattdessen ”Anschluss.” (Hensel 2002, 64.)

Hän sanoi, että puhelinvastajaani jättämästä viestistäkin minut saattoi heti tunnistaa itäsaksalaiseksi. En pitänyt siitä yhtään ja jätinkin nauhalle siitä lähtien hyvin lyhyen sanoman. (Hensel 2004, 66.)

Kääntäjä on jättänyt pois kirjailijan nauhalle puhuman viestin eikä mainitse *Anrufbeantworter*-sanan päätettä, josta tämän nimenomaan tunnistaa itäsaksalaiseksi. Myös sitä seuraavasta virkkeestä hän on jättänyt osan pois ja kääntänyt yksinkertaisesti: ”En pitänyt siitä yhtään”, kun kirjailija oikeastaan sanoo: ”Koska en kuitenkaan halunnut näin käyvän, minunhan piti ehdottomasti estää se.”

3.2.7 Alaviitteet, sanastot, alku- ja loppusanat

Toisinaan käännöksissä käytetään alaviitteitä, sanastoja, alku- tai loppusanoja tai muita eksplisiittisiä selityksiä antamaan lukijalle lisätietoa muualla kuin itse tekstissä. Usein on kyse yksittäisten sanojen selventämisestä, etenkin jos kääntäjä on käyttänyt paljon vierassanoja käännöksessään. Kustantajat eivät kuitenkaan aina pidä tällaisten lisäysten tekemisestä. Myös lukijat saattavat kokea tämän strategian ärsyttävänä, kuten selittävän kääntämisenkin. (Leppihalme 2001, 144.)

Leppihalme (2000, 101) kuitenkin suosittelee esipuheen tai loppusanojen käyttämistä kriitikoiden tai muiden kääntäjän työstä kiinnostuneiden lukijoiden iloksi. Se antaa kääntäjälle mahdollisuuden perustella ratkaisujaan ja kertoa omista lähtökohdistaan ja tavoitteistaan.

Aineistossani on muutamia tähän kategoriaan kuuluvia käännösratkaisuja. Muuripuiston kohdalle on lisätty alaviite, jossa sen selitetään olevan ”entisen DDR:n rajalle suunniteltu viheralue” (Hensel 2004, 28). Kirjan lopussa olevaan sanastoon on lisätty sana ”Timur”, jonka kerrotaan olevan ”neuvostoliittolaisen satukirjan hahmo” (mt. 178). Lisäksi kääntäjä on selittänyt sanan ”Rollfix” kohdalla muita ”fix”-päätteisiä sanoja suomalaisille lukijoille.

Rollfix, der. Ein Handwagen, den es nur mit Mühe zu erstehen gab. Es gab auch Klappfix, Moccifix, Trinkfix... (Hensel 2002, 172.)

Käsi-kärryt. Rollfix-nimisiä oli hyvin vaikea saada kaupoista. Oli olemassa myös muita ”fixejä”: klappifixit (peräkärryyn kiinnitettyjä telttoja), moccifixit (kahvinkorviketta) ja trinkifixit (esim. mansikalla maistuvaa maitopulveria). (Hensel 2004, 175.)

Kaikista aineiston reaatioista tätä menetelmää käyttäen on käännetty 5 % (ks. liite 1). Kirjan lopussa olevasta sanastosta löytyvien sanojen kohdalla laskettiin strategioiksi sekä itse tekstissä käytetty strategia että sanaston käyttö. Oikeastaanhan sanasto ei tässä tapauksessa ole käännösratkaisu, sillä sanasto löytyy myös lähdeoteesta, mutta se kuitenkin selittää useita tuntemattomia käsitteitä suomalaisille lukijoille.

4. Lukijakysely

Tässä luvussa käsittelen tekemääni lukijatutkimusta. Aluksi valotan kyselyn taustaa ja selostan sen laatimisen eri vaiheita. Sitten kerron kyselyyn osallistuneista henkilöistä sekä kyselyn

toteuttamisesta. Tämän jälkeen käsittelen yksityiskohtaisesti kutakin kyselyn kysymystä ja niistä saamiani vastauksia.

Kyselytutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten hyvin aineistossa esiintyvät minimimuutoksen tai vierassanan käytön strategialla käännetty³ kulttuurispesifiset elementit välittyvät suomalaisille lukijoille ja vaikeuttavatko ne heidän mielestään tekstin ymmärtämistä. Leppihalmeen (2000, 89) mukaan monet sellaiset käännoksen ainekset, jotka voimakkaimmin heijastavat sen lähdekulttuuria, voivat kohdekulttuuriin kuuluvista tuntua oudoilta. Valitsemani tekstin katkelmat sisälsivät runsaasti vieraskielisiä henkilö- ja paikannimiä sekä tuotemerkkien nimiä, ja minua kiinnosti, jäävätkö lukijat pohtimaan niitä vai ohittavatko he ne sen kummempia miettimättä.

Otin mallia kyselytutkimukseeni ja -lomakkeeseeni Tiina Tuomisen (2002) pro gradu -työssään *Bridget Jonesin kulttuuritöyssyt – Alluusioiden kääntäminen ja reseptio* tekemästä lukijatutkimuksesta. Tuominen oli tutkimuksessaan luetuttanut potentiaalisilla lukijoilla otteita *Bridget Jones* -kirjasta ja pyytänyt heitä sitten vastaamaan laatimaansa lomakkeeseen, jossa oli kysymyksiä tekstistä. Hän pyrki selvittämään, miten lähdetekstin sisältämät alluusiot välittyivät suomennoksen lukijoille. Menetelmä toimi hyvin, joten päätin soveltaa sitä omaan tutkimukseeni, jonka tutkimuskohde on samankaltainen. En kuitenkaan laatinut pelkkiä avokysymyksiä, koska niistä saatavien vastausten vertaaminen keskenään saattaa olla lähes mahdotonta. Lisäksi yritin tehdä kyselystä mahdollisimman lyhyen ja napakan, sillä en halunnut asettaa rimaa vastaamiseen liian korkealle. Tavoitteenani oli, että kyselyyn voisi vastata noin puolessa tunnissa. Lomakkeen suunnittelussa otin myös huomioon Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston menetelmäopetuksen tietovarannossa (www-lähde) annetut ohjeet kyselylomakkeen laatimisesta. Kyselyn sisältöä käsittelen tarkemmin seuraavissa alaluvuissa. Kyselylomake on työn liitteessä 2 ja katkelmat liitteessä 3.

4.1 Esimerkkitekstit

Koetin valita aineistosta katkelmia lukijatutkimukseen sen mukaan, miten tekstissä esiintyi kulttuurispesifisiä elementtejä. Otin kyselyyn mukaan kaikkiaan kahdeksan katkelmaa, joiden pituus vaihteli yhdestä alle puolen A4-sivun kappaleesta yhteen kirjan aukeamaan. Yhteensä

---

³ Mukaan otettiin myös yksi reaalia, Medi&Zini-lehti, joissa oli käytetty käännostrategiana lisäystä. Katsoin lisäyksen kuitenkin olevan monitulkintainen ja mahdollisesti antavan väärän mielikuvan lukijoille. Kyselyyn osallistuneiden lukemat katkelmat sisältävät toki myös muilla strategioilla käännettyjä reaaliota, mutta kysymysten kohteina olivat nimenomaan sellaiset, joiden oletin saattavan tuottaa lukijoille ongelmia.

niiden pituus oli noin neljä A4-liuskaa. Tutkimuksen kannalta kiinnostavat kohdat eivät tietenkään sijainneet kaikki samassa luvussa, joten katkelmat eivät valitettavasti muodostaneet keskenään yhtenäistä kokonaisuutta. Pyrin kuitenkin selventämään lukijoille katkelmien kontekstia lisäämällä katkelmien 2, 3, 4, 7 ja 8 alkuun hakasulkeissa selvityksen tilanteesta, johon kulloinenkin katkelma sijoittui. Katkelmissa 1, 5 ja 6 tilanne selvisi lukijalle itse tekstin perusteella.

4.2 Kyselylomake

Laatimani kyselylomake koostui taustatietoihin liittyvistä kysymyksistä ja luetuttamiini katkelmiin kohdistuvista kysymyksistä. Yhteensä lomake oli vajaat 6 A4-sivua pitkä. Sen alussa kerroin lyhyesti tutkimuksestani, mutta en eritellyt tutkimuskysymyksiäni sen tarkemmin tai korostanut tutkimuksen liittyvän juuri käännettieteeseen. En halunnut varta vasten ohjailta vastaajia kiinnittämään huomiota suomennoksen piirteisiin nimenomaan käännökseenä. Jotkut vastaajista tosin tiesivät etukäteen, mitä alaa opiskelen.

Annoin lukijoille ohjeet vastata ensin ensimmäisellä sivulla oleviin taustatietoja koskeviin kysymyksiin. Sitten heidän piti lukea lomakkeen mukana olleet tekstikatkelmat ja vastata luetun perusteella lomakkeen loppuihin kysymyksiin. Pyysin vastaajia täyttämään lomakkeen järjestyksessä siten, että he lukevat seuraavan kysymyksen aina vasta vastattuaan edelliseen. Lisäksi pyysin, että he eivät palaisi muuttamaan vastauksiaan jälkikäteen. Näillä ohjeilla halusin varmistaa, että tekemäni kysymykset vaikuttaisivat mahdollisimman vähän siihen, millaisia asioita vastaajat itse nostaisivat tekstistä esiin.

Taustatiedoista lomakkeessa kysyttiin ikäryhmä, sukupuoli, koulutus tai ammatti (sekä opiskelijoilta opiskeluala), lukutottumukset sekä saksan kielen taito. Lukutottumuksista kysyttiin henkilön vuodessa lukemien kirjojen määrää sekä käännskirjallisuuden ja vieraskielisen kirjallisuuden osuutta tästä määrästä. Taustatieto-osion lopuksi kysyttiin vielä tunteeiko vastaaja aineistona ollutta teosta entuudestaan ja millainen näkemys hänellä on siitä.

Tämän jälkeen tulevia valittuihin tekstikatkelmiin kohdistuvia kysymyksiä oli 16 ja niiden jälkeen oli vielä yksi itse kyselyyn liittyvä kysymys. Näitä kysymyksiä ja kyselystä saatuja vastauksia käsittelem tarkemmin luvuissa 4.5.–5.

Ennen kyselyn toteuttamista testasin kyselylomakettani muutamalla vanhempaan ikäryhmään kuuluvalla ja muutamalla nuorempaan ikäryhmään kuuluvalla henkilöllä. Yksi vanhemmista testaajista oli ns. asiantuntija eli käännöstieteen opiskelija, joka tunsikin tutkimusaiheeni. Heidän vastaustensa ja kommenttinsa perusteella hioin lomaketta vielä hiukan ennen varsinaisen kyselyn tekemistä.

4.3 Vastajaat

Lukijakyselyyn vastasi yhteensä 33 henkilöä. Näistä 17 henkilöä oli 40–60-vuotiaita ja 16 henkilöä 20–30-vuotiaita. Valitsin tutkimukseen mukaan tarkoituksella kahden eri ikäryhmän edustajia eli Stanley Fishin (1980, 322) mukaan kahden eri tulkintayhteisön edustajia. Fish (mt. 319) uskoo, että lukijalla ei voi olla yhtä aikaa useita eri näkemyksiä, vaan hän joutuu aina valitsemaan yhden näkemyksen, jota noudattaa. Näkemyksen valinta ei ole sattumanvaraista, vaan sitä ohjaa lukijan tulkintayhteisö. Samaan tulkintayhteisöön kuuluvilla ihmisillä on yhtenevä tausta, joka voi perustua esimerkiksi uskontoon, kansallisuuteen, koulutukseen tai ikään (mts.). Saman yhteisön edustajat käyttävät samanlaisia tekstintulkintatapoja, kun taas eri yhteisöjen tulkintatapojen välillä voi olla suuriakin eroja. Otin tutkimukseen mukaan kaksi potentiaalisesti erilaista tulkintayhteisöä siksi, että voisin vertailla näiden vastauksia keskenään ja näkisin, eroavatko ne todella olennaisesti toisistaan.

Ikäryhmät valitsin sen perusteella, minkä ikäisiä ihmiset ovat olleet vuonna 1989 Berliinin muurin murtuessa. Nuorempaan ikäryhmään kuuluvat ovat siis olleet 3–14-vuotiaita ja vanhempaan ikäryhmään kuuluvat 23–44-vuotiaita. Lähdin liikkeelle olettamuksesta, että vanhemman ikäryhmän edustajat ovat paremmin perillä tuon ajan tapahtumista, koska ovat itse seuranneet niitä tiedotusvälineiden kautta ja ymmärtäneet niiden merkityksen. Nuoremman ikäryhmän edustajat tuskin ovat lapsena paljoakaan kuulleet näistä tapahtumista ja ovat luultavasti tutustuneet niihin lähinnä koulussa historian tunneilla.

Molemmat ikäryhmät edustavat suomennoksen potentiaalisia lukijoita pelkästään ikänsäkin perusteella: monet 40–60-vuotiaat ovat kiinnostuneita tuon ajan tapahtumista, koska ovat niin sanotusti itse eläneet ne ja 20–30-vuotiaat taas ovat samaa ikäluokkaa kuin kirjailija Jana Hensel. Heitä saattaa hyvinkin kiinnostaa, minkälaisen lapsuuden heidän oma aikalaisensa on kokenut. Kaikki vastaajat ovat kaupunkilaisia, vanhempaan ryhmään kuuluvat ovat (tulotasonsa perusteella) keskiluokkaisia, työelämässä mukana olevia henkilöitä ja nuorempaan ryhmään kuuluvat ovat korkeakouluopiskelijoita tai vasta valmistuneita. Kuten Koskimaa (1998, 10)

toteaa, yhteiskuntatieteissä katsotaan melko yleisesti juuri keskiluokan kulkevan kulttuuristen muutosten kärjessä ja näin juuri tämän ryhmän edustajien voidaan katsoa kertovan jotain oleellista maan väestön lukutavoista. Nuoremman ikäryhmän kohdalla taas päädyin korkeakoulutettuihin henkilöihin siksi, että ihmiset lukevat sitä enemmän, mitä korkeammin koulutettuja ovat.

Vanhemman ikäryhmän edustajat olivat kaikki yhtä lukuun ottamatta saman työyhteisön jäseniä eräässä mediatoimistossa. Valitsin heidät kohderyhmäksi siitä syystä, että eräs heistä suostui toimimaan yhteyshenkilönäni ja heidät oli näin ollen helppo tavoittaa. Yhteyshenkilöni myös kertoi, että media-alan ihmiset ovat tottuneet vastaamaan kyselyihin ja luultavasti osallistuvat tutkimukseeni mielellään. Nuoremman ikäryhmän edustajat olivat tuttujani.

4.4 Kyselyn toteutus

Jaoin ensin lomakkeet vanhemman ikäryhmän edustajille heidän työpaikallaan yhteyshenkilöni kautta. He myös palauttivat lomakkeet tälle yhteyshenkilölle. Odotin, että olin saanut heidän vastauksensa ennen kuin toteutin kyselyn nuoremmalle ikäryhmälle. Näin varmistin, että tiesin kumpaan ryhmään henkilö kuuluu, jos hän ei jostain syystä ollut ilmoittanut ikäänsä. Vanhemmasta ikäryhmästä ensimmäinen vastaaja täytti hiukan erilaisen lomakkeen kuin muut. Lomake erosi viimeisestä tekemästani versiosta vain taustatietokohdassa, josta muutin tämän ensimmäisen täytetyn lomakkeen takaisin saatuaani ikää ja lukutottumuksia koskevat kysymykset avovastausten sijasta valikkomuotoon. Muuten tämä ensimmäinen täytetty lomake vastasi täysin sitä, jonka loput vastaajat täyttivät, joten käytin myös siitä saamiani tietoja tutkimuksessa.

Vanhemman ikäryhmän edustajista täytetyn lomakkeen palauttivat kahta lukuun ottamatta kaikki, joita oli pyydetty osallistumaan tutkimukseen. Nuorempaa ikäryhmää oli vaikeampi saada vastaamaan, mikä luultavasti johtui siitä, että heidän piti palauttaa vastauksensa postitse, kun taas vanhemmat vastaajat palauttivat lomakkeensa työpaikkansa sisäisessä postissa yhteyshenkilölleni. Jaoin nuoremmille osallistujille kyselyt henkilökohtaisesti ja annoin heille samalla valmiiksi täytetyn postimerkillä varustetun vastauskuoren. Moni kuitenkin unohti palauttaa lomakkeen, vaikka oli lupautunut osallistumaan tutkimukseen. Lisäksi ainakin yksi lomake hukkuu matkalla postiin. Lähetin sähköpostia niille nuoremman ikäryhmän edustajille, joille olin antanut lomakkeen ja näin niistä palautui muutamia lisää. Jouduin kuitenkin pyytämään tutkimukseen kahteen kertaan lisää vastaajia nuoremmasta ikäryhmästä, jotta lopulta sain heiltä lähes saman verran vastauksia kuin vanhemman ikäryhmän edustajilta. Halusin saada

molemmilta ryhmiltä saman verran vastauksia, jotta niistä saatuja tuloksia olisi helpompi verrata keskenään. Vanhemman ikäryhmän vastausprosentti oli lopulta 89, kun taas nuoremman ikäryhmän vain 66. Yhteensä vastausprosentti oli 77.

4.5. Tutkimustulokset

Tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden vastauksia siteeratessani ilmaisen lainauksen perässä suluissa vastaajan sukupuolen (N/M), ikäryhmän ja ammatin tai koulutuksen. Vanhemman ikäryhmän edustajista media-alan ammattilaista merkitsee lyhenne MA. Näin esimerkiksi *N40–45 MA* tarkoittaa 40–45-vuotiasta naista, joka on media-alalla.

4.5.1 Taustatiedot

Seuraavassa taulukossa näkyy vastaajien jakautuminen eri ikäryhmiin. Vastaajista suurin yksittäinen ikäryhmä oli 20–25-vuotiaat, joita oli kymmenen. Seuraavaksi eniten oli 26–30-vuotiaita (kuusi henkilöä). Vanhemmista vastaajista suurin osa sijoittui ikähaitarille 46–55, sillä ikäryhmässä 46–50 ja 51–55 oli kummassakin viisi henkilöä. Lisäksi 40–45-vuotiaita oli kolme ja 56–60-vuotiaita kaksi. Kyselyyn ei osallistunut yhtään yli 60-vuotiasta henkilöä. Yli 40-vuotiaista vastaajista kaksi ei ollut ilmoittanut ikäänsä.

Taulukko 1. Vastaajien jakautuminen ikäryhmiin.

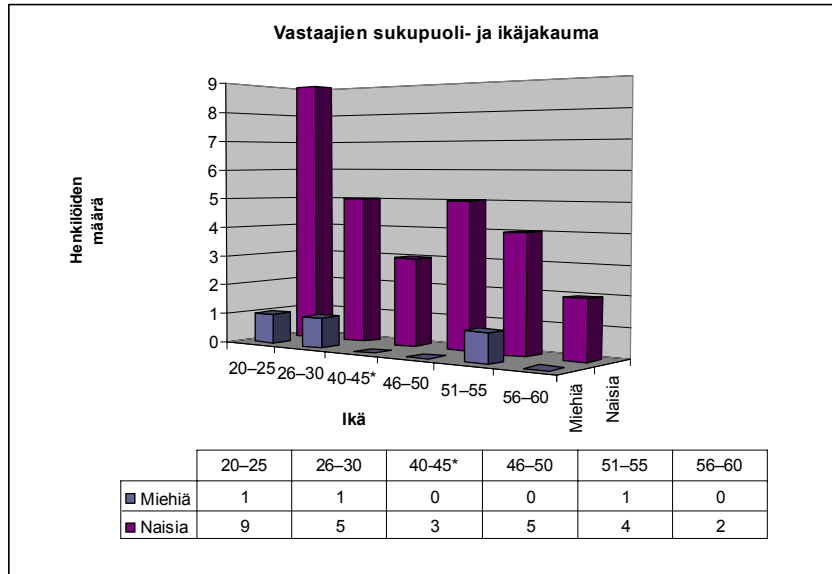
Vastaajien ikä	20–25	26–30	40–45*	46–50	51–55	56–60	yli 60
Vastaajien määrä	10	6	3	5	5	2	-

*Yli 40-vuotiasta vastaajista kaksi ei ilmoittanut ikäänsä.

Seuraava diagrammi esittää vastaajien jakautumisen ikäryhmiin sukupuolittain. Valtaosa vastaajista oli naisia. Kyselyyn vastasi ainoastaan kolme miestä, yksi vanhemman ikäryhmän edustaja ja kaksi nuoremman ikäryhmän edustajaa. Tutkimuksen sukupuolijakauma heijastelee kuitenkin todellisuutta melko tarkasti, sillä suurin osa naiskirjailijoiden lukijoista on itsekin naisia (ks. esim. Eskola & Linko 1986).

Taulukko 2. Vastaajien sukupuoli- ja ikäjakauma.

*Yli 40-vuotiasta vastaajista kaksi ei ilmoittanut ikäänsä. Näin ollen heidän tietojään ei näy tässä taulukossa. Toinen henkilöistä oli nainen, toinen ei ilmoittanut myöskään sukupuoltaan.

Seuraava taulukko esittää vastaajien arvion omasta saksan kielen taidostaan neliportaisella asteikolla, jossa vaihtoehtoina olivat *ei lainkaan*, *välttävä*, *hyvä* ja *erinomainen*.

Taulukko 3. Vastaajien kielitaito.

Saksan kielen taito	ei lainkaan	välttävä	hyvä	erinomainen
40-60-vuotiaat	8	9	-	-
20-30-vuotiaat*	4	10	1	-

*Yksi nuoremman ikäryhmän edustajista oli jättänyt vastaamatta kysymykseen.

Melkein kaksi kolmasosaa (19 henkilöä) vastaajista ilmoitti saksan kielen taitonsa olevan välttävä. Yksi kolmasosa (12 henkilöä) ei osannut kieltä lainkaan. Yksikään vastaajista ei ollut arvioinut kielitaitoaan erinomaiseksi ja ainoastaan yksi ilmoitti kielitaitonsa olevan hyvä. Nuoremman ikäryhmän edustajat osasivat keskimäärin paremmin saksaa kuin vanhemman ryhmän edustajat, joista puolet ei osannut kieltä lainkaan. Nuoremmista vastaajista ainoastaan neljä ilmoitti, ettei osaa saksaa ollenkaan.

Kysyin vastaajien kielitaitoa sen vuoksi, että ajattelin sen saattavan vaikuttaa tekstin vastaanottoon. Oletin, että saksaa osaavat vastaajat saattaisivat kokea tekstin helpommin lähestyttäväksi ja että esimerkiksi runsas saksankielinen nimistö ei häiritsisi heitä yhtä paljoa kuin sellaisia lukijoita, jotka eivät osaa kieltä lainkaan. Lisäksi kielitaito tuo yleensä mukanaan

hiukan kulttuuritietoutta, joten ajattelin saksaa osaavien vastaajien ehkä tuntevan myös jonkin verran saksalaista kulttuuria.

Seuraavassa taulukossa on esitetty, kuinka monta kirjaa vuodessa vastaajat ilmoittivat lukevansa. Tähän määrään sisältyy niin suomalainen kirjallisuus, käännöskirjallisuus kuin vieraskielinen kirjallisuuskin. Kysyin luettujen kirjojen määrää, koska halusin tutkia, olisiko todennäköistä, että kyselyyn osallistuneet ihmiset saattaisivat lukea aineistona olleen kirjan. Heidän lukutottumuksensa näyttivät vaihtelevan laidasta laitaan. Vanhemman ikäryhmän edustajista suurin osa eli 11 henkilöä luki 5–20 kirjaa vuodessa. Nuorempi ikäryhmä tuntui lukevan enemmän, keskimäärin yli 10 kirjaa vuodessa. Tähänkin ryhmään tosin mahtui kaksi henkilöä, jotka ilmoittivat lukevansa vain 0–5 kirjaa vuodessa.

Taulukko 4. Vastaajien lukemien kirjojen määrä/vuosi.

Luetut kirjat vuodessa	0–5	5–10	10–20	20–30	yli 30
40–60-vuotiaat	2	7	4	1	3
20–30-vuotiaat	2	2	6	2	4

Kaikki vastaajat ilmoittivat lukevansa käännettyä kirjallisuutta. Sekä tässä että vieraskielisiä kirjoja koskevassa kysymyksessä oli kuitenkin vaihtoehtona myös ”ei yhtään” sen vuoksi, että ajattelin jonkun vastaajista saattavan lukea ainoastaan suomalaista kirjallisuutta. Vanhemman ikäryhmän lukemista kirjoista käännöskirjallisuutta näyttäisi kuitenkin olevan karkeasti arvioiden vähän alle puolet. Tämän ryhmän vastaajista kaikki seitsemän henkilöä, jotka ilmoittivat lukevansa 5–10 kirjaa vuodessa, ilmoittivat lukevansa 1–5 käännettyä kirjaa vuodessa. Samoin ne neljä henkilöä, jotka ilmoittivat lukevansa 10–20 kirjaa vuodessa, ilmoittivat lukevansa 5–10 käännettyä kirjaa vuodessa. Nuoremman ikäryhmän edustajat ilmoittivat lukevansa enemmän käännöskirjallisuutta, yli puolet kaikista heidän lukemistaan kirjoista on käännettyjä. Niistä neljästä henkilöstä, jotka ilmoittivat lukevansa yli 30 kirjaa vuodessa, kolme ilmoitti lukevansa 20–30 käännettyä kirjaa vuodessa. 10–20 kirjaa vuodessa lukevia oli kuusi, heistä kaksi ilmoitti lukevansa 10–20 käännettyä kirjaa vuodessa ja kolme ilmoitti lukevansa 5–10 käännettyä kirjaa vuodessa. Näiden tulosten perusteella kyselyyn osallistuneet saattaisivat siis hyvinkin lukea tutkimuksen aineistona olleen teoksen. Seuraavassa taulukossa vastaajien lukemat käännöskirjat/vuosi.

Taulukko 5. Vastaajien lukemien käännskirjojen määrä/vuosi.

Luetut käännetyt kirjat vuodessa	ei yhtään	1–5	5–10	10–20	20–30	yli 30
40–60-vuotiaat	-	9	5	1	1	1
20–30-vuotiaat	-	4	6	3	3	-

Vieraskielistä kirjallisuutta mainitsi lukevansa vanhemmasta ikäryhmästä kahdeksan henkilöä. Näistä ainoastaan yksi (N51–55 MA) lukee lähes yksinomaan vieraalla kielellä. Vastaaja oli korostanut asiaa kirjoittamalla sen lomakkeeseen. Nuoremasta ikäryhmästä neljää lukuun ottamatta kaikki ilmoittivat lukevansa jonkin verran myös vieraalla kielellä. Yleensä ottaen vastausten perusteella vieraskielistä kirjallisuutta luetaan kuitenkin selvästi vähemmän kuin käännskirjallisuutta. Seuraavassa taulukossa vastaajien lukemat vieraskieliset kirjat/vuosi.

Taulukko 6. Vastaajien lukemien vieraskielisten kirjojen määrä/vuosi.

Luetut vieraskieliset kirjat vuodessa	ei yhtään	1–5	5–10	10–20	20–30	yli 30
40–60-vuotiaat	7	5	2	-	-	1
20–30-vuotiaat	4	8	1	3	-	-

Vanhemman ikäryhmän edustajista kaksi ei ollut valinnut mitään vaihtoehtoa vieraskielisen kirjallisuuden osuutta kysyttäessä.

Kukaan tutkimukseen osallistuneista ei ollut lukenut *Zonenkinder*-kirjaa etukäteen. Muutamat mainitsivat kuulleensa nimen, mutta yhdelläkään ei ilmeisesti ollut mitään ennakkokäsitystä kirjasta, koska taustatietojen viimeiseen kysymykseen, jossa tiedusteltiin näkemystä kirjasta, oli järjestään jätetty vastaamatta. Muutama henkilö oli tosin vastannut kysymykseen jotain tätä tutkimusta varten lukemiensa katkelmien perusteella, vaikka kysymys koskikin nimenomaan näkemystä kirjasta, mikäli siitä oli kuullut tai sen oli lukenut jo etukäteen.

4.5.2 Vastaajien yleisvaikutelmat tekstistä

Ensimmäinen kysymys koski lukijoiden katkelmista saamaa yleisvaikutelmaa. Kysyin, oliko tekstiä helppo ymmärtää ja pysähtyikö lukija erityisesti miettimään jotain kohtaa. Tällä

kysymyksellä halusin saada selville, millaiset asiat mahdollisesti häiritsivät lukijoita heidän lukiessaan ja millaisiin kohtiin he pysähtyivät. Oletin, että tekstin sisältämät reaaliat saattaisivat olla häiriötekijä, joka vaikeuttaisi tekstin ymmärtämistä.

Yksi kolmasosa vastaajista eli 11 henkilöä mainitsikin, että erilaisten nimien, etenkin paikannimien, suuri määrä häiritsi lukemista. Tekstiä kommentoitiin muun muassa näin: ”Hieman raskasta omaan makuuni. Toisaalta mielenkiintoista, mutta kun paljon paikkoja ja nimiä niin hidasta luettavaa.” (N46–50 MA.) Yksi vastaajista (N20–25 mus. yo) totesi, että koska kulttuuriympäristö on vieras, on nimistökin vierasta. ”Paikkojen, katujen, lehtien ym. merkitys on minulle vieras, siis en ymmärrä esim. millainen ja minkä näköinen on luokkatoveri, joka on ’kuin suoraan Medi&Zini-lehden sivuilta’”. Hieman yllättäen myös kääntäjän osuutta tekstin ymmärrettävyyden luomisessa mietittiin. Yksi vastaajista (N46–50 MA) kuvaili tuntojaan näin: ”Katkelma 4 vilisee katujen, teiden ym. nimiä, mutta voiko kääntäjä sitä auttaa? Muutoinkin viittauksia näiden lisäksi henkilöihin, ohjelmiin jne. jotka eivät aukea, kun niitä/heitä ei tunne.”

Lisäksi kuusi henkilöä koki tekstin sisältämät lyhenteet ymmärtämistä vaikeuttaviksi. Esimerkkinä mainittiin NSDAP, jonka merkityksestä vastaaja ei ollut aivan varma. Yleisemmällä tasolla kommentoitiin: ”Lyhenteitä ja asioiden ja henkilöiden nimiä en aina tunnistanut, mikä vaikeutti ymmärtämistä.” (N20–25 fil. yo.)

Suuri osa vastaajista kiinnitti huomiota ja viittasi hankaliksi olettamiini, kulttuurispesifisiä elementtejä sisältäviin kohtiin välillä jo tämän ensimmäisen kysymyksen kohdalla eli ennen kuin vastasi juuri näihin kohtiin kohdistuviin kysymyksiin (heillehän oli annettu ohjeet olla lukematta kysymyksiä etukäteen). Tällaisia elementtejä olivat esimerkiksi reaaliat Medi&Zini-lehti (Hensel 2004, 22), NSDAP (mt. 112) ja asosiaaliset ihmiset (mt. 23). Onnistuin siis ainakin jossain määrin poimimaan tekstistä yksityiskohtaisemman tarkastelun kohteeksi juuri sellaisia elementtejä, joiden ymmärtäminen tuotti lukijoille vaikeuksia.

Osa vastaajista mainitsi, että virkkeiden ja lauseiden pituus oli häiritsevä tekijä. Nimien runsaus ja virkkeiden pituus mainittiin nimenomaan lukemista hidastavina tekijöinä. Tekstissä todettiin olevan ”[y]lipitkiä, eri asioita ’hassunoloisesti’ yhdistäviä lauserakenteita, jotka eivät oikein toimi suomen kielessä. [---] Ensituntumalla epäloogisia yhdistelmiä saman virkkeen sisällä.” (N56–60 MA.) Yksi vastaajista (N20–25 lastentarhanopettaja) totesi lauseiden ja virkkeiden

olevan välillä niin pitkiä, että kesken lauseen meinasi kadottaa sen merkityksen. Toinen (N20–25 kaupp. yo) taas oli sitä mieltä, että teksti oli helppolukuista pitkistä virkkeistä huolimatta. Häntä oli kuitenkin hiukan ärsyttänyt tekstin ”tuokiokuvamainen tyyli”, joka sopisi hänestä paremmin novellityyppisiin teksteihin. Näistä seikoista huolimatta ainoastaan yksi vastaaja (N20–25 yht. yo) kuvaili ykskantaan tekstin olevan vaikeaa ymmärtää ja sanoi lukemisen takkuilleen vähän väliä.

Yksi vastaaja (N40–45 MA) koki ymmärtämistä hankaloittavaksi sen, että ajanjaksot hyppelivät. Eräässä toisessakin vastauksessa huomautettiin, että vuosilukujen puuttuminen vaikeutti hahmottamista. Kirjassa ei kuitenkaan missään vaiheessa juuri mainita vuosilukuja, minkä vuoksi en myöskään katsonut aiheelliseksi lisätä niitä esimerkkiteksteihin. Katkelmat olivat luettavina siinä järjestyksessä kuin ne kirjassakin ovat. Itse teoksessa tapahtumat suhteutuvat suurimmaksi osaksi muurin murtumiseen. Lukijalle saatetaan esimerkiksi kertoa asioiden tapahtuneen muutama vuosi muurin murtumisen jälkeen tai muutama vuosi sitä ennen. Lisäksi teoksessa käsiteltävät historialliset tapahtumat kuten olympialaiset sijoittavat kirjan tapahtumat aikajanelle.

Vastaajista 14 eli vajaa puolet kuvaili katkelmia selkeiksi ja/tai helpoiksi ymmärtää. Yksi (N46–50 MA) jopa sanoi tekstin olleen erittäin helppoa ymmärtää. Tekstiä kuvailtiin sujuvasti kirjoitetuksi ja suhteellisen soljuvaksi ja sen sanottiin välittävän tunnelman hyvin. Yksi vastaaja (N20–25 tekn. yo) kommentoi kuitenkin, että vaikka tekstiä ymmärsi, siinä käsitellyjä asioita ei ymmärtänyt. Kaksi muutakin vastaajaa (M26–30 tekn. yo, N20–25 hallint. yo) kuvaili tekstiä helpoksi ymmärtää, mutta lisäsi silti, että osa termeistä oli heille tuntemattomia.

Kuusi henkilöä sanoi jääneensä miettimään jotain kohtaa lukiessaan. Yksi (N51–55 MA) esimerkiksi kirjoitti: ”Nimien kohdalla joskus mietin (ja tavasin!)”. Hän kuitenkin kuvaili tekstin olleen helppoa ymmärtää. Muutama muu vastaaja oli jäänyt miettimään erilaisia tekstissä mainittuja paikkoja ja erisnimiä. Näistä kuudesta miettimään jääneestä henkilöstä tosin kaksi sanoi jääneensä pohtimaan asioita yleisellä tasolla, kuten menneisyydestä vaikenemista ja sitä, miten jokaisella sukupolvella on asioita, joista vaietaan. Kyse oli siis ennemminkin siitä, että teksti oli herättänyt ajatuksia kuin siitä, että teksti olisi pysäyttänyt lukijan pohtimaan jotain vaikeaselkoista kohtaa. Viisi vastaajista mainitsi erikseen, että ei pysähtynyt miettimään mitään erityistä kohtaa. Suurin osa vastanneista ei kuitenkaan maininnut jäikö miettimään vai ei, joten todennäköisesti he eivät jääneet.

Toinen kysymys koski vastaajien saamaa vaikutelmaa heidän lukemistaan tekstikatkelmista. Kyseessä oli monivalintakysymys, jonka vaihtoehdot olivat positiivinen, neutraali ja negatiivinen vaikutelma. Tämän lisäksi pyysin lukijoita kertomaan lyhyesti, millaisia ajatuksia katkelmat heissä herättivät. Näin he saivat tilaisuuden perustella, miksi valitsivat tietyn vastausvaihtoehdon. Seuraavassa taulukossa näkyy vastausten jakautuminen ikäryhmittäin akselilla positiivinen–negatiivinen.

Taulukko 7. Vastaajien saamat mielikuvat katkelmista.

Katkelmista tullut vaikutelma	positiivinen	neutraali	negatiivinen
40–60-vuotiaista	9	8	-
20–30-vuotiaista	9	5	2

Valtaosa vastaajista eli hiukan yli puolet molemmista vastaajaryhmistä suhtautui katkelmien perusteella teokseen myönteisesti. Vanhemman vastaajaryhmän kohdalla mielipiteet positiivisen ja neutraalin välillä jakautuivat tasaisesti. Ainoastaan kaksi henkilöä sai tekstistä negatiivisen vaikutelman. He kuuluivat molemmat nuorempaan vastaajaryhmään. Toinen heistä (N20–25 hallint. yo) kuitenkin perusteli saamansa vaikutelmaa sillä, että teksti herätti hänessä haikeutta ja sitä leimasi apeus ja surumielisyys. Toinen (N20–25 yht. yo) taas sanoi negatiivisen vaikutelman syntyneen siitä, että niin paljon jäi ymmärtämättä.

Vastaajista 10 mainitsi kiinnostuneensa kirjasta katkelmien perusteella ja aikovansa ehkä lukea sen tulevaisuudessa. Heistä puolet kuului vanhempaan ja puolet nuorempaan ikäryhmään. Suurin osa muistakin vastaajista kuvaili katkelmia kiinnostaviksi. Yksi vastaaja (N20–25 lastentarhanopettaja) kuvaili tuntojaan näin: ”Katkelmat olivat mielenkiintoisella tavalla kirjoitettuja. Vaikka aihe ei yleensä kiinnosta, tämän kirjan kautta voisi kiinnostaa.” Useimmille vastaajille positiivinen vaikutelma tuntuikin syntyneen juuri siitä, että kirjailija välitti heille onnistuneesti erilaisia tunnelmia. Lukijat kokivat ajankuvauksen osuvaksi ja sanoivat, että kirjailijaan oli helppo samaistua. Toisaalta moni kirjoitti katkelmista huokuvan surullisuutta ja sellaista betonilähiöiden ankeutta, jonka he usein mielikuvissaan yhdistävät DDR:ään. Muurin murtumisen ajan rankkuus saksalaisille kosketti lukijoita.

Yksi vastaaja (N56–60 MA) kommentoi, että käännöksen pyrkimys alkuperäisen tyylin mukaiseen tekstiin ei ollut oikein onnistunut. Hän ei perustellut tätä mielipidettään sen

tarkemmin. Kysymyksessä 1 hän oli todennut tekstissä olevan ylipitkiä lauseita, joiden hän kenties oletti johtuvan saksan kielen pitkiä virkkeitä suosivista rakenteista. Kyseinen henkilö kuitenkin ilmoitti vaikutelmansa katkelmista olleen tästä huolimatta positiivinen.

Neutraalin vaikutelman saaneista vastaajista kaksi ei ollut mitenkään perustellut saamaansa vaikutelmaa tai kertonut, mitä ajatuksia teksti heissä herätti. Eräs neutraalin vaikutelman saanut lukija taas koki kertojan kuvailevan asioita aika kepeästi ja sen kummemmin pohtimatta. Hän jäi kaipaamaan syvällisempää otetta asioihin.

4.5.3 Vastaajien käsitykset muurin murtumisen ajoista

Kyselyn kolmas kysymys koski ensimmäisen katkelman tapahtumia. Tarkoituksena oli saada selville, ymmärsivätkö lukijat viittauksen maanantaimielenosoituksiin, joista yhtä kirjailija kuvailee selittämättä kuitenkaan eksplisiittisesti mistä tapahtumasta on kysymys. Saksalaisille lukijoille on itsestään selvää, minkälaiseen historialliseen kontekstiin tapahtumat sijoittuvat. Katkelma on aivan kirjan ensimmäisen luvun alusta.

Lapsuuteni viimeisenä päivänä, jolloin olin kolmetoista vuotta ja kolme kuukautta vanha, lähdin alkuillasta ulos yhdessä äitini kanssa. Oli jo pimeää, hengitys huurusi kasvojen edessä, taivaalta tihutti sadetta. Olin pannut jalkaani pitkävartiset saappaat ja sukkahousut sekä päälleni kaksi villapaitaa sinisen toppatakin alle. Kukaan ei oikein suostunut kertomaan, minne olimme menossa. (Hensel 2004, 11.)

Jos vierellä kulkenut opiskelija olisi sanonut, että ”tämä on vasta alkua, sillä tulevaisuudessa joka maanantai kaduille kerääntyy yhä enemmän ihmisiä, Berliinin muuri murtuu, ja maamme hajoaa nopeasti ja niin täydellisesti, ettei siitä jää enää mitään jäljelle,” olisin katsellut häntä ihmetellen ja ajatellut, että voisihan sitä yrittää, mutta se ei koskaan tulisi onnistumaan. (Mts.)

Kyseessä oli yksi siis maanantaimielenosoituksista, johon tekstissä viitataan avainfraasiuusiolla. Maanantaimielenosoituksilla tarkoitetaan nimenomaan Leipzigin syksyllä 1989 järjestettyjä rauhanomaisia mielenosoituksia Itä-Saksan hallintoa vastaan. Mielenosoitukset alkoivat Nikolain kirkossa pidetyn rukoushetken jälkeen. Väki kokoontui Karl Marx Platzille vaatimaan muun muassa vapaata liikkumisoikeutta ja vapaita vaaleja. Pian mielenosoitukset levisivät muihinkin Itä-Saksan kaupunkeihin. Lokakuussa 1989 jo yli 250 000 saksalaista osallistui mielenosoituksiin.

Suurin osa lukijoista vastasi kysymykseen erittäin lyhyesti ja mainitsi vain, että kyseessä oli mielenosoitus. Jotkut liittivät vastaukseen lisäksi tiedon siitä, että mielenosoitus tähtäsi muurin murtamiseen tai että sillä vastustettiin sosialismia. Ainoastaan yksi henkilö (N26–30 bioanalyytikko) oli poiminut tekstistä esiin sen, että kirjailija mainitsee mielenosoituksia olleen tämän jälkeen säännöllisesti joka maanantai. Hänkään ei kuitenkaan ilmeisesti tuntenut nimitystä *maanantaimielenosoitus*. Yksi vastaaja (N51–55 tutkija) taas kirjoitti katkelman kuvaavan kansanliikkeen syntyvaiheita DDR:ssä ennen muurin murtumista.

Joissakin vastauksissa katkelman tapahtumat sijoitettiin lähemmäksi varsinaista muurin murtumista kuin ne todellisuudessa ovat. Yksi vastaaja (N40–45 MA) esimerkiksi vastasi ykskantaan, että muurin murtumisen aika koitti. Toinen (N51–55 MA) taas selitti, että ihmiset olivat toiveikkaita pääsemään muurin läpi länteen, mutta olivat epäuskoisia tämän onnistumisen suhteen ja siksi heillä ei ollut laukkuja mukanaan. Näistä vastauksista ei käy ilmi, ajattelivatko vastaajat tapahtumien sijoittuvan Berliiniin, vaikka katkelmassa kerrotaan paikkana olevan Leipzig. Yksi vastaajista (N46–50 MA) kuitenkin kuvaili, että kansa rientää Berliinin keskustaan seuraamaan muurin murtumista.

Jotkut vastaajat puolestaan sanoivat kirjailijan vain osallistuneen johonkin joukkotapahtumaan tai kulkueeseen. On mielenkiintoista, miten erilaisen tunnelman katkelma on eri vastaajille välittänyt: toiset kuvailivat tapahtumaa rauhanomaiseksi, toiset taas sanalla *mellakka*.

Katkelmasta mainittiin myös se, että mielenosoitus on kuvattu lapsen silmin, niin että tämä havainnoi konkreettisia asioita, mutta ei varsinaisesti tiedä, mitä kaikki ihmiset kadulla tekevät. Lukijat saivat sellaisen kuvan, että hän tietää kyllä jotain suurta olevan käsillä, mutta ei tiedä mitä todella tulee tapahtumaan. Eräässä vastauksessa jopa kuvattiin kirjailijan muistelevan traumaattista lapsuuttaan, koska hän ei lapsena ollut ymmärtänyt tapahtuneiden asioiden vakavuutta.

Neljännessä kysymyksessä kysyttiin, tiesivätkö lukijat, mitä seuraamuksia katkelman tapahtumilla eli mielenosoituksella oli historiallisesti. Tällä kysymyksellä halusin vielä tarkentaa, ovatko lukijat saaneet oikean käsityksen katkelman tapahtumista ja osanneet sijoittaa ne oikeaan kontekstiin.

Levottomuudet pakottivat Saksan sosialistisen yhtenäisyyspuolueen pääsihteerin Erich Honeckerin eroamaan 18. lokakuuta 1989. Pian tämän jälkeen koko hallitus luopui vallasta. Muurin murtuminen taas johtui pitkälti väärinkäsityksestä. Uusi hallitus päätti marraskuussa lievittää tiukkoja matkustusrajoituksia kansan lepyttämiseksi. Televisiolähetyksessä sanottiin kuitenkin erehdyksessä, että kaikki rajoitukset olisi poistettu. Kymmeniätuhansia ihmisiä kiirehti muurille vaatimaan pääsyä länteen. Koska rajavartijat eivät halunneet syyllistyä omien kansalaistensa joukkomurhaan, heidän oli annettava näille periksi ja avattava muuri.

Kuusi henkilöä vastasi, ettei tiedä tai jätti kohdan kokonaan tyhjäksi. Kaikki muut viittasivat jollain tavalla muurin murtumiseen tai Saksojen yhdistymiseen. Jotkut mainitsivat, etteivät tiedä tapahtumien kulkua sen tarkemmin, mutta tietävät mielenosoitusten olleen alkua muurin murtumiseen johtaneille tapahtumille.

Muutammat vastaajat kuvailivat tapahtumia hiukan tarkemminkin. ”Berliinin muurin murtuminen marrask. -89 johti saksojen yhdistymiseen lähes 80v jälkeen, ja oli alkua Itä-Euroopan ja Neuvostoliiton tuleville muutoksille”, yksi vastaaja (N56–60 MA) kirjoitti. ”Vapaat vaalit ja se oli alkua Itä-Saksan hajoamiselle”, toinen (MA, ei ikää tai sukupuolta) totesi. Kuvailtiinpa tapahtumia näinkin: ”Länsi saapuu itään. Vaan taisi se olla niin että itä halusi jo länteen.” (N40–45 MA.)

Muutama vastaus meni myös hiukan metsään. Yksi vastaaja (N46–50 MA) esimerkiksi sanoi tapahtumien johtaneen vanhan Neuvostoliiton hajoamiseen. Suurimmalla osalla vastaajista oli kuitenkin suunnilleen oikeanlainen näkemys tapahtumien historiallisesta kontekstista.

4.5.4 Näkemykset muutoksista kertojan elämässä

Viides kysymys koski kirjailijan elämässä tapahtunutta muutosta, jota katkelmassa 2 kuvailtiin. Hensel nostaa katkelmassa esiin vahvimmin kielen tasolla tapahtuneet muutokset, mutta kertoo myös maahanmuuttajien, luottovankien ja syrjäytyneiden ihmisten kadonneen katukuvasta.

Kauppahalli on nyt supermarketti, nuorisomajat muuttuivat maaseudulla sijaitseviksi sisäoppilaitoksiksi, paidat muuttuivat t-paidoiksi ja oppipojat muuttuivat oppisopimussuhteessa oleviksi koululaisiksi. Raitiovaunussa ei rei’itetty enää lipunpalaa vaan leimattiin matkalippu. Pop-jumpasta tuli aerobic ja vastamaalatu poliklinikan seinään olikin yhtenä aamuna kirjoitettu sana *lääkäriasema*. Jätetyynyrit katosivat ja ne

korvattiin lajittelukeskuksella. Mondos-kumeista tuli kondomeita, mutta ne eivät vielä koskeneet meitä. (Hensel 2004, 21–22, reaaliat alleviivattu.)

Pyysin yksinkertaisesti lukijoita kuvailemaan tätä muutosta. Koska katkelma sisältää runsaasti reaaliaitoja, ajattelin lukijoiden kiinnittävän niihin huomiota ja kenties pysähtyvän pohtimaan niitä.

Useissa vastauksissa toistui ihmisten ja asioiden länsimaistuminen ja se, että tavaroiden ja paikkojen nimet muuttuivat. Elämän ajateltiin helpottuneen ja nykyaikaistuneen entisessä DDR:ssä. Kirjailijan kuvailtiin myös joutuneen täysin uuteen maailmaan ja kulttuuriin, puhuttiinpa kulttuurivallankumouksestakin. Jotkut vastaajat kokivat, että nimien vaihtumisen myötä kirjailijan elämästä katosi kaikki tuttu ja turvallinen, eikä tästä muutoksesta saanut puhua. Tapahtumista vaikeneminen mainittiin muutamaankin kertaan. Kirjailijan ajateltiin oudoksuneen ja ehkä hiukan pelänneenkin tätä kaikkea. Ajateltiin, että kirjailija ei enää kuulunut mihinkään lapsuudenaikaiseen yhteisöön, mikä aiheutti turvattomuuden tunnetta. Yleensäkin muutoksen katsottiin luoneen epävarmuuden tuntua ihmisten elämään. ”Itä-Saksan vaatimattomissa oloissa ja virkavallan katseen alla eläneellä kaikki oli varmasti uutta ja ihmeellistä. Länneestä oli kyllä puhuttu ja sitä ihannoitu (varsinkin nuoret), mutta varmasti hämmentävä kokemus, kun se muuttui todellisuudeksi pikkuhiljaa.” (N40–45 MA.)

Jotkut vastaajat olivat myös sitä mieltä, että muutos oli lähinnä näennäinen. Yksi henkilö (N51–55 MA) kuvaili sitä seuraavasti: ”Vaikka elämä ei pohjimmiltaan ollutkaan erilaista, siitä oli uusilla määreillä ja termeillä tehty erilaisen näköistä.” Muutenkin pohdittiin, että aluksi varmaankin vain nimet muuttuivat ja konkreettiset muutokset seurasivat vasta myöhemmin. Myös länsimaisen kulttuurin omaksuminen erityisesti kielen kautta mainittiin.

Ainoastaan yksi vastaaja (N56–60 MA) nosti katkelmasta esiin myös maahanmuuttajat. Hän kuvaili tilannetta seuraavasti: ”Länsimaistuminen toi tavarapaljouden myötä uudet nimikkeet kielenkäyttöön, ent. Itä-Saksan väestön muuttoliike vaikutti myös mm. ulkomaalaisten ja epäsosiaalisen väestön siirtymiseen kirjailijan kotinurkilta pois.”

Hieman eri tavallakin tekstiä tulkittiin: ”On tapahtunut jonkinlainen ’modernisoituminen’/kaupungistuminen, joka ei häntä [kirjailijaa] kuitenkaan liikuta. Ehkä tuon termistön muutoksen kuvailu kuvastaa porvarillistumista/kapitalismia, joka ei kirjoittajan mukaan tuo lopullista ratkaisua elämään.” (N20–25 tekn. yo.) Eräs toinenkin vastaaja viittasi

kirjailijan tässä kohti käyttämään toteavaan sävyyn, joka etäännyttää hänet hänen kuvailemistaan tapahtumista.

Lukijat eivät siis kiinnittäneet yksittäisiin reaaliolihin erityistä huomiota, vaan kokivat niiden enemmänkin toimivan välineenä muutoksen kuvailuun. Katkelmassa vilisevät tuntemattomat käsitteet noteerattiin lähinnä vain kielen tasolla ja puhuttiin nimien vaihtumisesta toiseen eikä siis kiinnitetty huomiota niihin asioihin, joihin nämä käsitteet tosiasiaassa viittaavat.

4.5.5 Medi&Zini-lehden merkitys

Kysymys 6 liittyi katkelmassa 2 mainittuun reaaliaan, Medi&Zini-lehteen, joka on Itä-Saksassakin ilmestynyt apteekkien lastenlehti. Hensel (2004, 22) kertoi joidenkin luokkatoveriensa lähteneen länteen ennen muurin murtumista ja kuvaili heidän takaisin itään tullessaan olleen kuin suoraan mainitun lehden sivuilta.

Entiset luokkatoverit, jotka olivat ennen muurin murtumista hankkiutuneet länteen, kuten silloin sanottiin, ilmestyivät nyt odottamatta koulun pihalle niin kuin eivät olisi koskaan olleetkaan poissa. He vain puhuivat hieman oudolla korostuksella ja olivat kuin suoraan Medi&Zini-lehden sivuilta. (Mts.)

Kysyin, miltä lukijat arvelivat luokkatoverien näyttäneen. Lähes puolet vastaajista eli 15 henkilöä mainitsi jotain muodikkuudesta. Myös sana ”länsimaisuus” toistui useassa vastauksessa. Lisäksi lasten arveltiin pukeutuneen hienommin kuin ennen ja näyttäneen uudenaikaisemmilta kuin itään jääneet toverinsa. Moni epäilikin ilmeisesti Medi&Zinin olevan jokin lännessä ilmestynyt muotilehti. Ainoastaan yksi vastaaja (N51–55 MA) oli tulkinnut lehden nimeä kielen tasolla ja pohti olisiko kyseessä jokin lääkärilehti: ”Tätä pysähdyin miettimään. Medi&Zini-lehti kuulostaa lääkärilehdeksi, enkä osaa oikein hahmottaa luokkatoverien ulkonäköä. Ehkä he olivat ’malli-ihmisiä’.”

Tyypillinen vastaus kysymykseen 6 oli, että luokkatoverit näyttivät länsimaalaisten muotilehtien luomuksilta tai olivat trendikkäitä ja erilaisia. Heitä luonnehdittiin myös muotilehtien kansikuvatyoiksi ja -pojiksi.

Hieman toisenlaisiakin tulkintoja esiintyi. Yksi vastaajista (N46–50 MA) esimerkiksi kuvaili luokkatovereita näin: ”Rennosti pukeutuneita, T-paita, farkut tms.” Ajateltiin myös, että nuorilla olisi ollut muodikkaampi hiustyyli ja enemmän koruja kuin itäsaksalaisilla tovereillaan. Tapausta

verrattiin siihen, jos omalle luokalle olisi ala-asteella tullut amerikkalainen vaihto-oppilas: tällä olisi ehkä ollut jännittäviä tavaroita ja hienompia kyniä ja penaaleita kuin muilla. Muutamassa vastauksessa myös esiintyi epäilyjä siitä, että nämä lännestä takaisin tulleet suhtautuivat ylimielisesti itäsaksalaisia kohtaan. Muutaman kerran käytettiin sanaa *snobi* ja arveltiin, että nuoret näyttivät vauraammilta kuin ennen.

Epävarmuutta ilmaistiin kahdeksassa vastauksessa kysymysmerkein tai muulla keinoin, esimerkiksi erilaisia pehmentimiä käyttämällä. ”Medi&Zini-lehti ei kerro mitään. [---] Luulisin, että olivat tyylikkäitä”, kirjoitti yksi vastaajista (N46–50 MA). Toinen (N20–25 yht. yo) taas sanoi suoraan, että jos tietäisi millainen lehti on kyseessä, niin voisi päätellä enemmän. Hänelle kuitenkin heräsi tekstin perusteella sellainen mielikuva, että lännestä tulleet luokkatoverit näyttivät hienommilta kuin itäiset ikätoverinsa.

4.5.6 Asosiaaliset ihmiset

Katkelmassa 2 esiintyy myös reaalia *asosiaalinen*. Hensel (2004, 23) kertoo, ettei asosiaalisia ihmisiä enää saanut nimitellä *asseiksi* ja että heidän lapsensakin katosivat johonkin. Näitä lapsia Hensel ystävineen oli aiemmin auttanut läksyissä ja pitänyt huolta siitä, ettei heitä kiusattu koulussa.

Epäilin, ettei suomalaisille ole lainkaan selvää, millaisia konnotaatioita käsitteellä *asosiaalinen ihminen* on saksan kielessä. Suomeksi sanan *asosiaalinen* denotatiivinen merkityskin on erilainen kuin saksaksi. MOT Kielitoimiston sanakirja 1.0:n mukaan sanan päämerkitys on *epäsosiaalinen* eli *ei seurallinen, eristäytyvä*. Saksaksi taas *Asoziale* merkitsee syrjäytyntä. Esimerkiksi Brockhaus-tietosanakirja määrittelee sanan seuraavasti:

Asoziale: Menschen, die sich den normativen Mindestforderungen und Verhaltensmustern einer Gesellschaft nicht anpassen können oder wollen; z. T. auch abwertend für Gruppen, die am Rand der Gesellschaft leben. Ursachen der Asozialität können anlage- (Intelligenzdefekte, Psychopathie) und/oder milieubedingt sein, bes. Fehlentwicklungen durch sozialpsych. Schädigung im Jugendalter oder Straffälligwerden, persönliche Katastrophen im späteren Alter; häufig wirken Alkoholismus, Drogen- und Rauschmittelmissbrauch mit. (Brockhaus Enzyklopädie 1987, 198.)

Lisäksi sana on saksaksi eri tavalla latautunut kuin suomen *epäsosiaalinen*. Käsite *Asoziale* on peräisin 1800-luvulta, mutta kansallissosialismin aikana 1933–45 sillä alettiin viitata sellaisiin

ryhmiin, jotka olivat haitaksi kansanyhteisölle. Tällaisia ryhmiä olivat esimerkiksi prostituoidut, homot, kodittomat, kerjäläiset ja romanit. (Wikipedia, www-lähde.)

Kysyin lomakkeessa, minkälainen mielikuva vastaajille tuli asosiaalisista ihmisistä ja miksi heidän lapsensa tarvitsivat apua. Vastaukset vaihtelivat laidasta laitaan. Kaikki vastaajat tuntuivat enemmän tai vähemmän arvailevan, mutta ehdotukset menivät yleensä oikeaan suuntaan. Vastauksissa toistui usein vammaisuus ja ulkomaalaistausta. Kehitysvammaisuus, kielivaikeudet, köyhyys, työttömyys, kiusaaminen, mielenterveysongelmat ja alkoholismi mainittiin myös mahdollisina syinä lasten avun tarpeeseen. Yksi vastaaja (N26–30 DI) jopa vastasi ykskantaan, että he (ilmeisesti viittaa tässä kohti lapsiin) olivat kehitysvammaisia.

Muutamit vastaajat ilmoittivat suoraan, etteivät ymmärtäneet mistä oli kyse. ”En ole kuullut käsitettä, enkä saanut selvitettyä sitä tekstistä”, kirjoitti yksi vastaaja (N20–25 fil. yo). Toinen (M26–30 tekn. yo) oli alleviivannut sanan *asosiaalinen* tekstistä ja laittanut kysymysmerkin sen viereen. Hän mainitsikin heti ensimmäisen kysymyksen kohdalla, että esimerkiksi asosiaalisten ihmisten merkitys oli jäänyt hänelle hämäräksi.

Yksi vastaajista (N20–25 mus. yo) kuvaili asosiaalisia seuraavasti: ”Ihmisiä, jotka olivat syrjässä, syrjäytymässä, ehkä vierasmaalaisia, en tiedä. Lapset eivät selviytyneet koulunkäynnistään ilman apua. En tiedä miksi.” Toinen (N46–50 MA) taas epäili, että lapsilla oli epäsosiaalisuuden vuoksi vaikeuksia koulussa. Eräs vastaaja kertoi, että hänelle tuli aluksi mieleen syrjäytynyt ihminen ja toisaalta taas psykologiasta psykopaatti.

Jotkut arvelivat, että tekstissä viitattiin DDR:n kouluissa järjestettyyn tukiopetuksen muotoon. ”Luulen että olivat ns. köyhälistöä joiden lapsille päähenkilö toimi kummina. Näinköhän heillä oli edes varaa käydä koulua tai sitten ei ollut motivaatiota.” (N46–50 MA.) ”Lapset olivat ehkä heikommin menestyneitä koulussa kuin keskitaso. [...] En koe, että asosiaaliset olisivat erilaisia, he vain ovat yhteiskunnan vaatimaa tasoa hitaampia, joista Itä-Saksassa haluttiin pitää huolta.” (N20–25 tekn. yo.)

Yhdelle lukijoista (N26–30 OTK) asosiaalinen toi ilmeisesti mieleen henkilön, joka oli jotenkin DDR:n sosialistisen systeemin ulkopuolella. ”Mielikuva jäi epäselväksi. Kenties sillä tarkoitettiin vanhempia, jotka eivät osallistuneet paikallisiin kokoontumisiin?”

Kirjassa ei mitenkään selitetä, mihin nämä syrjäytyneet ja heidän lapsensa katosivat muurin murruttua. Tämä jäi häiritsemään yhtä vastaajaa (N20–25 tekn. yo): ”Ensin ajattelin, että asosiaali on syrjäytynyt ihminen, hieman alkoholisoitunut, mutta en kyllä keksi mihin nämä ihmiset olisivat kadonneet yhdistymisen jälkeen.”

Suurimmalle osalle vastaajista siis jäi hiukan epäselväksi, mitä tällä reaaliolla tarkoitettiin. Viisi heistä ei osannut vasta kysymykseen ollenkaan.

4.5.7 Watestrasse ja sen symbolinen merkitys

Kysymys 8 koski katkelmassa 3 esiin tulevaa kirjailijan kotipysäkin nimeä, joka vaihtui muurin murtumisen seurauksena. Pysäkin nimi oli ennen Watestrasse ja se nimettiin uudelleen lähelle rakennetun Moritzhofin ostoskeskuksen mukaan. Kirjailija kuvailee nimenvaihdoksen mukanaan tuomia tunteita varsin moniselitteisesti:

Kotipysäkkini yksinkertainen mutta kaunis nimi oli ollut koko siellä viettämäni ajan Watestrasse. Olin pitänyt siitä nimestä lapsena hyvin paljon, koska en ollut ymmärtänyt, mitä se oikein tarkoitti. Nyt katu oli nimetty Moritzhofin suuren ostoskeskuksen mukaan. Usein asioita osaa arvostaa vasta sitten, kun ne ovat jo kadonneet. (Hensel 2004, 38.)

Kyseessä on siis reaalia, jota ei ole mitenkään selitetty käänöksessä. Vaikeaa tämä olisi ollutkin, etenkin kun erisnimiä ei enää nykyisin ole tapana suomentaa muuten kuin lastenkirjallisuudessa. Kysyin, mihin kirjailija heidän mielestään viittaa sanoessaan aiemmin pitäneensä kotikatunsa (po. kotipysäkkinsä) nimestä, koska ei ymmärtänyt mitä se tarkoitti. Vastaajien tulkinnat olivat hyvin vaihtelevia.

Toiset pohtivat itse nimeä ja sen merkitystä. Jotkut ajattelivat sen liittyvän konkreettisesti johonkin epämiellyttävään asiaan. Yksi vastaaja (N20–25 fil. yo) ajatteli nimen kenties liittyvän johonkin sosialismin aikaiseen. Toinen (N26–30 OTK) taas veikkasi sen viittaavan johonkin negatiiviseen historian tapahtumaan, ehkäpä toiseen maailmansotaan, ja ajatteli, että kirjailija ei lapsuudessaan ollut ollut tietoinen tästä. Sellainenkin arvaus tuli, että nimi tarkoittaisi jotain jotakin ihmisryhmää halventavaa. Yksi vastaajista (M26–30 tekn. yo) kuvaili nimeä tutuksi ja turvalliseksi, johon ei liittynyt mitään ylimääräisiä mielikuvia, koska sen merkitystä ei ymmärtänyt ja vertasi nimeä Vantaaseen. Tällä hän kaiketi viittaa siihen, että Vantaalla asuva lapsikaan ei välttämättä yhdistäisi kotikaupunkinsa nimeen *Vantaa* niitä mielikuvia (Helsinkiin verrattuna) alemmasta elintasosta ja sosiaalisista ongelmista, joita aikuiset siihen useasti liittävät.

Yksi lukijoista (N56–60 MA) pohti nimen merkitystä koettamalla kääntää sen suomeksi. Hän ajatteli sen heijastelevan elintaseroja, koska saksan verbi *waten* tarkoittaa *rämpimistä*. Itse luulen nimen kuitenkin tulevan sanasta *die Wate*, joka on eräänlainen nuotta eli kalastusväline. Yksi toinenkin vastaaja (N50–55 MA) pohti nimen merkitystä ihan sanatasolla. Hän kirjoitti näin: ”Watestrasse – ei Waterstrasse. Mitä Wate mahtaa tarkoittaa? (Nöykkiö☺).” Tämä vastaaja on ilmeisesti sekoittanut saksaa englantiin ja ajatellut, että *water* tarkoittaisi myös saksaksi vettä. Viittaus Espoossa sijaitsevaan Nöykkiön kaupunginosaan on kaiketi vain tarkoitettu vertailukohdaksi *Watelle*, koska sana *nöykkiö* ei sekään ole erityisen kaunis eikä merkitse mitään, onpahan vain suomenkielinen versio alueen alun perin ruotsinkielisestä nimestä *Nöykis*. Tämänkaltaiseen päätelmään yksi vastaajista (N26–30 bioanalyytikko) olikin tullut: ”Ehkä on helpompi ajatella juuri kyseisen paikan (missä on asunut vuosia) jokin tietty sana, vaikkei se tarkoita mitään, kun se tarkoittaa juuri sitä kyseistä paikkaa.”

Yksi toinen vastaaja (N20–25 mus. yo) taas koki nimen kauniiksi ja perusteli käsitystään näin: ”Lapsen mielestä monikin asia voi olla kaunis. Ajattelin, että sana maistuu ainakin omassa suussani kauniilta, ehkä siis myös kirjailijan mielestä se oli lapsena kaunis. Jokin myöhemmin tapahtunut tai jokin mitä hän ymmärsi vanhempana kuitenkin muutti mielikuvan.”

Toiset taas ajattelivat nimen kuvastavan jotain yhteiskunnallista. Vastauksissa esiintyi sellaisia pohdintoja, että nimi viittaisi siihen, että kirjailija ei lapsena ollut ymmärtänyt, mikä ero idällä ja lännellä todellisuudessa oli ja miten yhdistyminen vaikuttaisi kaikkeen. Ajateltiin myös, ettei hän lapsena ollut ymmärtänyt, mitä yhteiskunnassa ympärillä tapahtui. Ensimmäinen vastaajien lukema katkelma tuntuisikin tukevan tätä mielikuvaa.

Moni vastaajista kallistui kuitenkin sille kannalle, että nimellä sinänsä ei ollut niin suurta merkitystä, vaan se assosioitui kirjailijan mielessä kotiin ja sitä kautta turvallisuuteen. Kun nimi sitten alkoikin viitata ostoskeskukseen, se kadotti tuon lämpimän konnotaationsa. ”Ilmeisesti hän vasta nyt alkoi ymmärtää arvostaa turvattua lapsuutta”, kirjoitti yksi vanhemman vastaajaryhmän edustaja (N46–50 MA).

Yksi useamman kerran toistunut tulkinta oli se, että kyse oli vanhojen aikojen kaipuusta. ”Kirjailija viittaa mielestäni kaipuuseen vanhaa ja menetettyä kohtaan – sitä mitä nuorena ja lapsena oli ei enää saa takaisin.” (N40–45 MA.) ”Usein pieniäkin asioita arvostaa vasta sitten

kun ne ovat kadonneet tai hävinneet elämästä. Uusi ei korvaakaan edellistä.” (N56–60 MA.) Yksi vastaaja (N20–25 kaupp. yo) ajatteli kirjailijan yksinkertaisesti viittaavan siihen, ettei pitänyt tavasta nimetä katuja ja muita paikkoja ei niin hyviä arvoja edustavien tahojen (kuten ostoskeskusten) mukaan.

Kohta on tosiaan monitulkintainen, mutta mielestäni suomennos välittää asiasta hieman erilaisen kuvan kuin lähdeteksti.

Mein ganzes Leben hatte meine Heimatstelle auf den schlichten, doch schönen Namen Watestraße gehört, den ich als Kind sehr mochte, weil ich mir nicht erklären konnte, was er bedeutete. Nun hatte man sie nach dem Moritzhof, einer dieser neu erbauten Einkaufspassagen, benannt. (Hensel 2002, 36.)

Kyse on luultavasti juuri siitä, että kirjailija ei ole tiennyt harvoin käytetyn *Wate*-sanana merkitystä ja se on kiehtonut häntä.

4.5.8 Rheingold – Oopperaa vai olutta?

Katkelmassa 4 Hensel (2004, 46) kuvailee sukupolvensa nykyistä suhdetta Berliiniin. Hän luettelee paljon eri paikkoja ja kertoo, mitä hän ystävineen näistä paikoista pitää. Hän mainitsee myös muutamia henkilöitä ja sanoo sitten, että Rheingold tuntuu heistä vieraalta.

Nyt kun muurin murtumisesta on kulunut toistakymmentä vuotta, viihdymme hyvin Berliinissä. Voi jo aavistaa, että seuraava vuosikymmen on rauhallisempaa aikaa ja suurimmat muutokset ovat jo takanapäin. [---] Meistä on hauskaa, että Helmholtzplatzilla voi nykyään pelata pöytätennistä. [---] Sanssouci-linnan rappusilla keskustelemme rakkaudesta, jonotamme lippuja Volksbühne-teatteriin ja ihailamme Frank Castorfia ja Jürgen Kuttneria. Rheingold tuntuu meistä vieraalta ja Arkonaplatzin kirpputori on mielestämme hieman liian snobistinen. Kauniina sunnuntai-iltapäivinä teemme retkiä Schönebergiin, Friedenauiin ja Nikolas-järven rannalle. (Mts.)

Rheingold viittaa tässä kohti Berliinissä sijaitsevaan hotelliin, ei siis esimerkiksi samannimiseen Wagnerin oopperaan tai saksalaiseen olutmerkkiin. Kysymyksellä 9 halusin selvittää, mitä vastaajat ymmärsivät reaaliolla *Rheingold* ja miettivätkö he asiaa lukiessaan tekstiä ensimmäistä kertaa.

Asia tuntui jääneen pitkälti hämärän peittoon kaikkien vastaajien kohdalla. Muutama arvuutteli, olisiko kyseessä jokin kahvila tai hotelli ja jotkut viittasivat Wagneriin, mutta kukaan vastaajista ei tiennyt, mistä todella oli kyse. Useat pohtivat sitäkin, oliko kyseessä paikka vai henkilö. Paikan epäiltiin myös olevan Reinin varrella, vaikka kyseinen joki ei virtaa lähelläkään Berliiniä.

Muutamit vastaajat liittivät jostain syystä asian kirjailijan menneisyyteen, vaikka katkelman alussa kerrotaan muurin murtumisesta kuluneen jo toistakymmentä vuotta. Yksi vastaaja pohti (N56–60 MA) seuraavasti: ”Mietin kyllä, enkä oikein päässyt vielä perille mitä sillä tarkoitettiin, kuitenkin jotain joka oli ennen tärkeää kirjailijankin elämässä.” Eräs toinenkin vastaaja liitti Rheingoldin virheellisesti menneisyyteen ja sanoi, että vaikka ei tiedä mitä se tarkoittaa, luulee sen olevan jotain vanhaan Itä-Saksaan liittyvää.

Yksi vastaajista (N56–60 MA) myös pyrki vetämään johtopäätöksiä siitä, että esitin kysymyksen juuri kyseisestä kohdasta: ”Ensimmäinen assosiaatio oli, että tarkoittanee jotain paikkaa in Berlin – tekstiympäristöstä johtuen. Koska kysyt erikseen, tarkoittanee myös ko. nimisen hlön kirjallista tuotantoa/ajatuksia.” Vastaaja siis sai kontekstin perusteella oikean mielikuvan asiasta, mutta meni tulkinnassaan metsään alkaessaan miettiä asiaa liikaa.

Eräs vastaaja kirjoitti ykskantaan: ”Reininkulta – Wagnerin ooppera. En jäänyt miettimään, koska teos on tuttu.” Neljä muutakin vastaajaa viittasi oopperaan, mutta kolme heistä oli kuitenkin epävarmoja siitä, tarkoitettiinko tässä juuri sitä. Tarkemmin ajatellenhan ooppera ei sovi kontekstiin lainkaan, koska tässä viitataan selvästi johonkin sellaiseen, joka muurin murtumisen jälkeen on itäsaksalaisille uutta. Wagner sen sijaan sävelsi oopperansa jo 1850-luvulla.

Jostakin syystä Rheingold myös yhdistettiin kulttuuriin yleensä, vaikkakaan ei juuri musiikkiin. Yksi vastaaja (N51–55 MA) ajatteli, että tällä tarkoitettiin jotain vierasta kulttuuria kirjailijan ja hänen ystäviensä elämässä ja totesi asian kiinnostaneen häntä. Toinen (N26–30 bioanalyttikko) taas kirjoitti: ”Jotakin länteen viittaavaa, taidetta varmaan, jota eivät ennen ole nähneet/kokeneet.”

Kohta tuntui aiheuttavan jonkin verran ärsyyntymistä lukijoiden joukossa. Yksi heistä (N40–45 MA) kirjoitti: ”En ymmärtänyt tätä kohtaa, ja pidin sitä vaikealukuisena, koska oli niin monta saksankielistä paikannimeä peräkkäin. Olen käynyt Berliinissä, eikä yksikään näistä paikoista ole

minulle tuttu.” Yksi vastaaja (N20–25 tekn. yo) puolestaan oli alleviivannut tekstistä Rheingoldin lisäksi nimet Frankt Castorf ja Jürgen Kuttner. Viereen hän oli kommentoinut, että lukija ei aina ole Saksan historiaan perehtynyt, joten nimiä ja paikkoja voisi selittää. Varsinaisessa vastauksessaan hän sanoi todellakin miettineensä asiaa ja veikkasi kyseessä olevan joku paikka, koska sitä ennen oli juuri mainittu eräs kirpputori. Vastaaja lisäsi vielä, että jos kyseessä kuitenkin on henkilö, nimi olisi pitänyt liittää edelliseen lauseeseen, jossa puhuttiin muistakin henkilöistä.

Muutama vastaajista mainitsi pysähtyneensä kohtaan, koska ei tiennyt mikä paikka on kyseessä, mutta ohittaneensa asian kuitenkin sen kummemmin miettimättä. Yksi heistä arveli asian selviävän, jos lukisi koko kirjan. Rheingoldia ei kuitenkaan mainita teoksessa missään muussa kohdassa. Jotkut vastaajista taas sanoivat, etteivät olleet ensimmäisellä lukukerralla pysähtyneet pohtimaan asiaa, koska kappaleessa oli muutenkin niin paljon vieraskielisiä outoja sanoja ja paikkoja, jotka eivät olleet tuttuja.

4.5.9 PDS ja poliittiset merkkihenkilöt

Katkelma 5 oli luvusta, joka kertoo kirjailijan ikäisten nuorten suhteesta vanhempiinsa muurin murtumisen jälkeisinä vuosina. Katkelmassa sivutaan politiikkaa ja kerrotaan nuorten äänestäneen PDS:ää siksi, että Gysi oli heistä mukava. He eivät kuitenkaan kertoneet tätä vanhemmilleen. Vasemmistopuolue PDS (Partei des Demokratischen Sozialismus) on entisen DDR:n hallitsevan kommunistipuolueen SED:n (Sozialistische Einheitspartei Deutschlands) seuraaja ja Gregor Gysi johti puoluetta yhdistymisen jälkeen vuoteen 2000 asti. Kysymyksessä 10 kysyin, miksi nuoret eivät kertoneet vanhemmilleen, ketä olivat äänestäneet ja minkä perusteella nuoret antoivat äänensä. Halusin selvittää, ymmärsivätkö lukijat reaaliat ja sitä kautta nuorten käyttäytymisen paradoksaalisuuden; nämähän äänestivät puoluetta, joka edusti kaikkea sitä, mistä he halusivat erottautua.

Ainoastaan kahden henkilön vastauksesta kävi ilmi, että he tosiaan tiesivät, mistä oli kyse. Toinen heistä (N51–55 MA) nimittäin vastasi ensimmäiseen kysymykseen, että vanhemmat eivät varmaan olisi pitäneet siitä, jos olisivat tienneet lastensa äänestävän sosialisteja. Toinen (N20–25 kaup. yo) taas ihmetteli, miksi länsimaistuvat nuoret olisivat äänestäneet vasemmistopuoluetta ja arveli, että näiden vanhemmat eivät varmaan olleet kovin vannoutuneita sosialistisen systeemin kannattajia, mistä syystä lapset eivät kertoneet äänestyspäätöksestään heille. Muutkin

vastaajat tosin ymmärsivät, että vanhemmat eivät olisi äänestäneet samaa puoluetta kuin lapsensa.

Sellaisia tulkintoja löytyi monia, että nuoret olivat sopeutuneet nopeasti uuteen järjestelmään ja antoivat äänensä sille. Asiaa kuvattiin esimerkiksi näin: ”Eivät varmaan halunneet ilmaista vanhemmilleen länsimielisyyttään. Tuntuivat äänestäneen sangen tunneperäisesti.” (N40–45 MA.) Nuorten ajateltiin äänestävän yleisen trendin mukaisesti ja että he tunsivat voimakkaasti kuuluvansa uuteen sukupolveen, jolla oli erilaiset arvot kuin vanhemmillaan. Lisäksi veikattiin, etteivät nuoret halunneet loukata vanhempiaan, joiden epäilivät edelleen kannattavan vanhaa systeemiä. Arveltiin myös, että nuoret olisivat äänestäneet markkinataloutta edistävää puoluetta.

Muutamit veikkasivat nuorten äänestäneen eri tavalla kuin vanhempansa, koska he halusivat kapinoida näitä vastaan. Toiset arvelivat näiden antaneen äänensä uusien arvojen perusteella, ei niinkään menneisyyden. Nuorten katsottiin myös haluavan eroon itäsaksalaisuudestaan.

Jotkut vastasivat suoraan, että eivät tiedä. ”Tämäkin jäi auki. Mikä on PDS-puolue ja sen sisältö ja merkitys vanhemmille/nuorille?” (N51–55 MA.) Yksi vastaajista (N51–55 MA) oli ympyröinyt tekstistä Gysin nimen ja kirjoittanut sen viereen: ”Kuka?” Eräs toinenkin henkilö ilmaisi vastauksessaan, ettei tiedä kenestä on kyse. Lisäksi yksi vastaaja (N51–55 tutkija) epäili, olisiko Gysi ollut nuorten ystävä ja siten vaikuttanut heidän äänestämiseensä.

Jotkut epäilivät nuorten äänestävän aatteen sijasta pinnallisten arvojen vuoksi. Usein vastauksissa toistui se, että nuoret äänestivät enemmän henkilöä kuin puoluetta. Myös äänestyksen tunnepohjaisuus mainittiin monesti. Eräs vastaaja myös arveli nuorten olleen helposti vietävissä ja että he uskoivat mitä heidän haluttiin uskovan. Heidän myös arveltiin suhtautuneen politiikkaan kevyemmin kuin vanhempansa, joiden mielestä kyseessä oli vakava asia.

Suurimmalle osalle vastaajista PDS-puolueen merkitys jäi epäselväksi ja usein sen oli tulkittu tarkoittavan jotain aivan päinvastaista kuin mitä se oikeasti tarkoittaa. Monet näkivät tämän katkelman osoittavan vanhempien kykenemättömyyttä sopeutua uuteen ja nuorten tarvetta muuttua totaalaisesti tullakseen hyväksytyiksi uudessa yhteiskunnassa.

Katkelman 5 lopussa Hensel mainitsee viisi entisen Itä-Saksan alueelta tulevaa poliittista vaikuttajaa. Tekstissä ei kuitenkaan eksplisiittisesti kerrota, keitä henkilöt ovat, heidät ainoastaan mainitaan nimeltä.

Totuus itäsaksalaisuudesta oli salaisuutemme, jonka säilytimme itsellämme. Emme myöntäneet vanhemmillemme, että nämä viisi uutta liittovaltiota kävivät oikeastaan meidän hermoillemme banaalisuutensa ja rumuutensa takia. Dresdenin ja Leipzigin omahyväisyys oli meistä vastenmielistä. Kurt Biedenkopf oli kuin keisari ilman vaatteita, pastori Schorlemmer liian innokas, Angela Merkeliä ei yksinkertaisesti hyväksytty, pastori Stolpe oli jotenkin epäilyttävä ja Rolf Schwanitzia emme olisi enää edes tunnistaneeet valokuvista. (Hensel 2004, 75.)

Kysyin lukijoilta, miksi he luulivat kirjailijan mainitsevan nämä henkilöt katkelman lopussa. Kyseisen katkelman tapahtumat sijoittunevat 1990-luvun lopulle, luultavasti aiemmin katkelmassa mainittu äänestäminen liittyy vuoden 1998 liittopäivävaaleihin. Tuohon aikaan Kurt Biedenkopf oli Saksin osavaltion pääministeri, Angela Merkel toimi ympäristö-, luonnonsuojelu- ja ydinturvallisuusministerinä, Manfred Stolpe oli Brandenburgin osavaltion pääministeri ja Rolf Schwanitz liittokanslerin viraston kansliaministeri. Friedrich Schorlemmer puolestaan on teologi ja SPD:n jäsen, joka DDR:ssä toimi oppositiossa.

Vastauksissa esiintyi monenlaisia tulkintoja. Useat eivät tosin osanneet vastata kysymykseen mitään. Asiaa kommentointiin muun muassa näin: ”Asiaa tuntevalle avaisi varmasti taustaa paljon” (N20–25 lastentarhanopettaja) ja ”Täysin tuntemattomia heppuja minulle.” (N20–25 yht. yo.) Tietämättömyys tuntui aiheuttaneen myös jonkin verran turhautumista. Yksi vastaaja (N51–55 MA) purki tuntojaan seuraavasti: ”Tämä ärsytti. Historian tuntemiseni on niin heikko, etten tiedä mainittujen henkilöiden merkitystä. Paitsi Angela Merkel.” Merkel olikin mainituista henkilöistä ainoa, jonka monet lukijat tunnistivat. Kaikki eivät kuitenkaan tunnistaneeet hänenkään nimeään.

Yksi vastanneista (N46–50 MA) arvuutteli, olisiko kyseessä julkisuuden henkilöitä, urheilijoita tai TV-ihmisiä. Toinen (N40–45 MA) ajatteli henkilöiden olleen todennäköisesti entisiä itäsaksalaisia, ehkä SS-miehiä⁴. On vaikeaa sanoa, mistä hän on tällaiseen käsitykseen päätenyt,

---

⁴ SS= *Schutzstaffel*, alun perin Adolf Hitlerin henkivartiokaarti, joka toimi keskeisessä roolissa natsi-Saksan juutalaisvainoissa.

kun kyseisessä kohdassa käsitellään 1990-luvun tapahtumia ja lisäksi yksi mainituista henkilöistä on nainen.

Jotkut epäilivät henkilöiden olleen liian vietävissä, joten heissä tapahtunut muutos on ollut nuorten mielestä liian radikaali. Heidän myös kuvailtiin sopeutuneen liian hyvin uuteen. Ajateltiin, että he eivät ehkä edustaneet nuorten vaatimuksia ja että heidän näkemyksensä eivät miellyttäneet nuoria, vaikka kenties olivatkin näiden vanhempien mieleen.

Yksi vastaajista (N46–50 MA) oletti, että mainitut henkilöt saattaisivat olla kirjailijan entisiä esikuvia, joihin hän on sittemmin pettynyt. Eräs toinen epäili näiden olleen vaikuttajia DDR:ssä ja että heitä ei ollut yhdistymisen jälkeen enää trendikästä hyväksyä. Yksi vastaaja (N20–25 mus. yo) ajatteli, että henkilöt liittyvät jotenkin Itä-Saksan historiaan ja että heidät on unohdettu ja halutaankin jättää historiaan. Muutama muukin vastaaja luki katkelman siten, että nuoret halusivat uudistua ja unohtaa menneisyytensä, johon nämä henkilöt kuuluivat.

Yleisesti ajateltiin henkilöiden olleen jollain tavalla merkittäviä ja heidän ajateltiin vaikuttaneen ajan tapahtumiin. Yksi vastaaja (N20–25 tekn. yo) pohdiskeli, olisiko kyse liittovaltion viiden uuden osavaltion johtohahmoista; mainittuja henkilöitähän oli juuri viisi ja uudet liittovaltiot mainittiin edellisessä virkkeessä.

4.5.10 Honi-pappa- ja Gorba-vitsit

Katkelmassa 6 Hensel (2004, 81) kertoo, miten isät ennen vanhaan kertoivat juhlissa ”Honi-pappa- ja Gorba-vitsejä”. Kysyin lukijoilta, minkälaisia he arvelivat näiden vitsien olleen. Luultavasti lähes kaikki vastaajat tunnistivat *Gorban* olevan Mihail Gorbatšov, 10 henkilöä mainitsikin hänet vastauksessaan. Kuitenkin vain murto-osa (5 henkilöä) tuntui tunnistavan SED:n pääsihteerin, DDR:n kommunistijohtajan Erich Honeckerin. Jotkut sanoivat suoraan, etteivät tiedä kuka on kyseessä. Suurin osa vastaajista ei tosin maininnut kumpaakaan henkilöä nimeltä, mutta kuvaili vitsejä poliittisia vallanpitäjiä halventaviksi, mikä pitääkin paikkansa. Useat vastaajat kuittasivat kohdan vain kuvailemalla vitsejä poliittisiksi.

Muutammat tosin vastasivat hiukan yksityiskohtaisemminkin. Yksi vastanneista (M51–55 MA) kuvaili vitsejä osuvasti näin: ”Derkku- ja ryssävitsejä, systeemin tehottomuudesta kertovia vitsejä, pomojen arvostelua.” Tyypillinen vastaus oli myös: ”Honi-pappa- ja Gorba-vitsejä. Mitä ne lie.” (N46–50 MA.) Tällaista kommunistivitsien kertomista verrattiin myös suomalaisten

tapaan kertoa ruotsalaisvitsejä. Vitsailun ajateltiin myös olleen ylimielistä ja pilkkaavaa ja kohdistuneen lähinnä menneisiin aikoihin.

4.5.11 Banaanien merkitys

Katkelmassa 7 kirjailija muistelee lapsuuttaan ja sitä, miten tärkeää silloin oli sulautua massaan. Kaikessa piti edustaa keskitasoa eikä missään nimessä saanut herättää huomiota.

Isät, jotka olivat töissä jalkapalloklubissa tai ravintoloissa olivat yhtä epäilyttäviä kuin sellaiset perheet, joilla oli kaksi autoa tai neljä lasta tai joiden äidit eivät käyneet työssä. Meidän oli parempi olla vähemmän tekemisissä sellaisten lasten kanssa, joiden luokse ei kutsuttu kylään ja joilla oli usein banaaneja eväspussissaan. Sama koski lapsia, joilla ei ollut isää, koska näissäkin tapauksissa ei voinut olla ihan varma, mitä kaiken takana oikein oli. Lännen arvostus ei ollut virallisesti sallittua. (Hensel 2004, 93.)

Kysyin, minkä takia oli epäilyttävää, jos lapsella oli usein banaaneja eväänä. Taustalla tässä on se, että banaaneihin oli vaikea päästä käsiksi DDR:ssä. Entisen DDR:n keskitetyssä suunnitelmataloudessa yksinoikeus banaanien maahantuontiin oli valtion elimellä ja yksinoikeus niiden kypsytykseen valtion omistamilla yrityksillä. Lisäksi banaanilla on eräänlainen kulttiasema saksalaisessa kulttuurissa. Sen voidaan sanoa muodostuneen jonkinlaiseksi lännen ja vapauden vertauskuvaksi entisessä Itä-Saksassa. Nykyisin Saksassa kerrotaan paljon vitsejä aiheesta DDR ja banaanit. Muurin murtumisen jälkeen banaaneista tuli myös ns. yhdistymishedelmä, sillä juuri niitä itäsaksalaiset syöksyivät ensimmäisenä ostamaan päästessään Länsi-Saksan puolelle (Sprenger 1999).

Vastaajat arvelivat usein, ettei banaaneja saanut tavallisesta kaupasta, vaan niitä piti hommata mustasta pörssistä tai muilla keinoilla ja että sen vuoksi niitä syövä lapsi tuli rikkaasta perheestä. ”Tällöin vanhemmat (perhe) olivat rikkaita snobeja, joilla oli varaa ulkomailta rahdattuihin turhuuksiin. Nämä ihmiset olivat oletettavasti yläluokkaa, eivätkä jääneet huomiotta.” (N20–25 tekn. yo.) ”Harvinaista herkkua? Liekö olleet snobeja brassailijoita (tuontitavaraa), ja siksi outoja?” (N26–30 OTK.) Monet myös arvuuttelivat, että tällaisia ylellisyystuotteita liian usein esittelevällä saattoi olla yhteyksiä länteen, mikä oli vaarallista. Tavalliset kansalaiset eivät halunneet leimautua lännen ihailijoiksi. Ajateltiin myös, että kenties lasten vanhemmilla oli kiellettyjä yhteyksiä ja he olivat saaneet hedelmiä lahjuksina. Vastauksista oli havaittavissa jonkinlainen epäily epärehellisten keinojen käytöstä banaanien hankkimisen yhteydessä.

Muutammat vastaajat myönsivät olevansa pimennossa asian suhteen. ”Sitä minäkin mietin. Eikö niitä myyty?”, kirjoitti yksi heistä (N20–25 tekn. yo). Toinen (N20–25 yht. yo) kertoi miettineensä jo ensimmäisellä lukukerralla, miksi banaanien syöminen oli epäilyttävää. Yksi vastaajista (N20–25 hallint. yo) taas veikkasi, että banaaneja syövä lapsi olisi ollut köyhästä perheestä, mutta ei perustellut tätä käsitystään millään tavoin.

Hiukan pidemmälle meneviäkin arvauksia vastausten joukosta löytyi. Eräs vastaaja mietti, olisivatko banaaneihin käsiksi päässeet olleet Stasin kätyreitä. Toinen (N51–55 tutkija) pohti seuraavasti: ”Saattoi olla merkki vanhempien suhteista länteen päin, vakoilua tms.” Eräs vastaajista ajatteli, että ilmassa olisi ollut epäilyjä siitä, miten on hankittu varat tällaisten tuotteiden ostamiseen – kenties kavaltamalla tai rikollisin keinoin. Epäiltiin myös, että yleisesti oli tiedossa banaanien olevan laittomasti hankittuja ja että niiden hankkiminen saattoi johtaa tarkkailun alaiseksi joutumiseen.

Yhdellä vastaajalla on mennyt aikakaudet sekaisin, sillä hän luulee puhuttavan ajasta muurin murtumisen jälkeen, vaikka kirjailija tässä kohti kuvaileekin lapsuuttaan ennen sitä. ”Epäluulo oli vielä korkealla länttä kohtaan joten banaania syövät lapset tod. näk. itäsaksalaisia.” (N46–50 MA.) Toinen vastaaja (N40–45 MA) taas arveli, että banaaneja oli nimenomaan länsilapsilla, mikä oli siis epäilyttävää. Katkelmassahan kuitenkin puhutaan nimenomaan Henselin omista koulutovereista Itä-Saksassa.

Suuria linjoja katsottaessa voidaan sanoa, että vaikka monet vastauksista osuivat oikeaan, suurin osa vastaajista osoitti jollain tavalla olevansa epävarma vastauksestaan. Kysymysmerkkejä käytettiin runsaasti ja vastauksissa esiintyi usein sellaisia pehmentimiä kuin *ehkä*, *todennäköisesti* tai *luultavasti*.

4.5.12 NSDAP

Kysymys 14 koski Jana Henselin ystävän Moritzin isoisää, josta kerrottiin katkelmassa 8 (Hensel 2004, 112), että tämä oli ollut korkea-arvoinen viranhaltija NSDAP:ssä (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei, Saksan kansallissosialistinen työväenpuolue eli Kolmannessa valtakunnassa vallassa ollut natsipuolue). Tästä ei ollut juurikaan puhuttu ja Moritz oli vasta vähän aikaa sitten saanut kuulla asiasta. Monet hänen ystävänsä olivat kokeneet jotain vastaavaa. Kysyin, millainen mielikuva vastaajille oli tullut Moritzin isoisästä ja siitä, mitä tämä

oli tehnyt menneisyydessään. Tällä halusin selvittää, oliko reaalina *NSDAP* lukijoille selvä, vaikka sitä ei mitenkään selitetty tekstissä.

Suuri osa eli 13 vastaajista tunnisti lyhenteen tai osasi lukea kontekstista, että kyseessä oli natsipuolueen virkamies. Jotkut mainitsivat vain hänen olleen korkeassa asemassa ja vaikutusvaltainen. Yksi vastaaja (N46–50 MA) myös veikkasi hänen jopa olleen Hitlerin läheinen apulainen.

Kaikille ei kuitenkaan ollut selvää, mihin *NSDAP* viittasi. Asiaa kommentoitiin muun muassa näin: ”Tämäkin ärsytti. Mikä ihmeen *NSDAP*?” (N51–55 MA.) Kolme muutakin vastaajaa ilmaisi suoraan olevansa tietämätön lyhenteen merkityksestä. Lisäksi lyhenne yhdistettiin muutamia kertoja virheellisesti sekä Stasiin että Gestapoon. Muutamia muitakin yleisiä arvailuja yhteydestä poliisiin esitettiin. Yllättäen yksi vastaaja (N56–60 MA) ajatteli hänen kuitenkin kuuluneen vastarintaliikkeeseen ja kuvaili hänen olleen aikansa sankari, josta oli vaiettu. Yksi vastaajista (N51–55 tutkija) myös pohti, olisiko hän ollut viranhaltija työväenpuolueessa, mutta ei maininnut kansallissosialismia mitenkään.

Yksi vastaajista (N20–25 tekn. yo) oli alleviivannut *NSDAP*:n tekstistä ja kirjoittanut sen kohdalle: ”Selittämätön termi.” Hänen vastauksensa kysymykseen kulki kuitenkin oikeilla linjoilla: ”Hän oli tehnyt jotain väärin (ehkä käyttänyt vakoilijoita), johtanut salamyhkäisiä asioita, aiheuttanut kenties ihmisten kuolemaa. Kuulumalla johonkin virkakoneistoon hän oli ehkä pelastanut perheensä toisten ihmisten kustannuksella.”

Yksi vastaajista (N46–50 MA) kuvaili henkilöä korkeassa asemassa olevaksi johtajaksi, joka oli tehnyt asioita, joista tienasi hyvin rahaa muitten kustannuksella. Luultavasti hän ei siis yhdistänyt tätä muiden vastaajien tavoin natsipuolueeseen tai ainakaan ihmisyyttä vastaan tehtyihin rikoksiin, vaan mielsi tämän ennemminkin talousrikolliseksi.

4.5.13 Vastaajien mielipiteet kyselystä

Tarkoitukseni oli selvittää kysymyksellä 15, kuinka paljon tekstin sisältämä runsas kulttuurispesifinen käsitteistö vaikeutti tekstin ymmärtämistä. Vastaajilla oli valittavanaan kolme vaihtoehtoa: kulttuurispesifisyys ei vaikeuttanut ymmärtämistä, vaikeutti sitä hieman tai vaikeutti sitä huomattavasti. Monivalinnan jälkeen pyysin lyhyttä perustelua valinnalle. Seuraavassa

taulukossa on esitettyä ikäryhmittäin se, kuinka paljon lukijat kokivat kulttuurispesifisten elementtien vaikeuttaneen tekstin ymmärrettävyyttä.

Taulukko 8. Vastaajien kokemukset kulttuurispesifisyyden vaikutuksesta ymmärrettävyyteen.

Kulttuurispesifisyyden vaikutus ymmärrettävyyteen	ei vaikeuttanut	vaikeutti hieman	vaikeutti huomattavasti
40–60-vuotiaiden mielestä	3	13	1
20–30-vuotiaiden mielestä	2	10	4

Huomattavan enemmistö (23 henkilöä eli 70 %) vastaajista koki kulttuurispesifisyyden vaikeuttaneen tekstin ymmärtämistä hieman. Yleisin perustelu tälle oli se, että paikat ja ihmiset olivat tuntemattomia eli taustatietoja ei ollut kylliksi. Kuten yksi vastaaja (N40–45 MA) nasevasti totesi, asioita ei ymmärrä tai ne eivät avaudu jos käsite tai termi ei ole tuttu. Toinen vastaaja (N MA, ei ikää) arveli joidenkin ymmärtämisvaikeuksien johtuvan siitä, ettei hän ole käynyt Berliinissä, mutta oli sitä mieltä, että yleissivistyksen avulla pärjäsi kohtuullisesti. Näinkin asiaa kommentoitiin: ”Ärsyttäviä nuo nimet, joita ei ollut selitetty auki. Alaviitteet olisivat tässä todella tarpeen.” (N51–55 MA.) Eräs toinenkin vastaaja ehdotti alaviitteitä etenkin nimien selventämiseksi.

Kulttuurispesifisyyttä kommentoitiin myös näin: ”Vieraskielistä tai -peräistä sanastoa tuntui olevan runsaahkosti.” (M26–30 tekn. yo.) ”Kaikkea en tiennyt, lauseissa lueteltiin useita nimiä & termejä. Kokonaiset kappaleet saattoivat perustua kulttuurin ja taustan ymmärtämiselle.” (N20–25 tekn. yo.) ”Vieraat sanat häiritsivät hieman, mutta osan niiden merkityksestä aavisti.” (N46–50 MA.) ”En ole lukenut aiheesta paljoa.” (N40–45 MA.) Useampikin vastaaja sanoi joutuneensa välillä lukemaan jonkin kohdan uudelleen, jotta ymmärsi mistä siinä oli kysymys. Monien vastaajien tunnot tuntuivat kiteytyvän hyvin yhden vastaajan (N26–30 OTK) kommentissa: ”Kokonaisuus oli ymmärrettävä, mutta nyanssit kärsivät.”

Yksi vastaajista (N20–25 fil. yo), jonka mielestä kulttuurispesifiset elementit vaikeuttivat ymmärtämistä huomattavasti, perusteli mielipidettään seuraavasti: ”Tekstissä oli paljon nimiä, jotka olisi pitänyt tunnistaa, ja paljon paikkoja, jotka olisi pitänyt tietää. Saksa olisi pitänyt tuntea melko yksityiskohtaisesti.” Toinen (N20–25 mus. yo) totesi ytimekkäästi, että asioita ei ymmärrä, kun ei tunne taustoja. Taustatietojen puuttuminen ja sen vaikutus tekstin

ymmärtämiseen mainittiinkin monessa vastauksessa. Jotkut vastaajat pahoittelivat useampaankin kertaan vastauksissaan sitä, etteivät tunteneet Saksaa tämän paremmin.

Huomattavasti ymmärtämistä vaikeuttavaksi tekijäksi koettiin myös se, että Saksan historia ja saksalainen kulttuuri olivat tuntemattomia. Yksi vastanneista (N20–25 lastentarhanopettaja) kirjoittikin, että tarinan tunnelma ja pääideat välittyivät, mutta syvemmät taustalla olevat merkitykset eivät. Toinen vastaaja (N45–50 MA) taas olisi kaivannut avuksi historian hahmottamiseen vuosilukuja tai ajanjaksoja.

Hankaloittavaksi tekijäksi mainittiin myös saksan kielen taidon puute. Yksi vastaaja (N26–30 bioanalyytikko) arveli, että tekstin ymmärtäminen olisi ollut helpompaa, jos saksankieliset sanat olisivat olleet hänelle tuttuja. Toinen (N20–25 yht. yo) sanoi vieraiden sanojen tehneen tekstistä vaikealukuista ja että juonessa oli siksi vaikea pysytellä mukana.

Yksi vastaaja (N26–30 FM) kuitenkin koki kulttuurispesifisyyden yksinomaan positiivisena asiana. Hänen mielestään kulttuurispesifisyys teki tekstistä hyvin mielenkiintoisen. Toinen vastaaja (N51–55 MA), jonka mielestä kulttuurispesifisyys ei tehnyt tekstistä vaikeaa ymmärtää, perusteli tätä sillä, että Neuvostoliiton ja Itä-Saksan asiat ovat Suomen Kuvalehdestä ja Helsingin Sanomista tuttuja. Lisäksi yksi vastaaja (N46–50 MA) vastasi ajatelleensa koko ajan, että kun lukee koko kirjan niin asiat kyllä selkeytyvät. Eräs toinenkin henkilö mainitsi uskovansa, että jos lukisi koko kirjan, pääsisi siihen helpommin sisälle. Yleisesti vanhemman ikäryhmän henkilöt tuntuivat kokeneen kyselyn helpommaksi ikänsä vuoksi.

Mielipiteet jakautuivat siis jonkin verran. Samankaltaisia tuloksia sai myös Leppihalme (1997) tutkiessaan tavallisten lukijoiden reaktioita eräisiin käänöskirjojen alluusioihin. Toiset kiukustuivat käsittämättömistä tekstikohdista, toiset taas nauttivat mahdollisuudesta luoda asioista oma tulkinta. (Leppihalme 2000, 100.)

Kysymyksellä 16 halusin selvittää, olivatko vastaajat kysymysten perusteella päässeet jyvälle siitä, mitä oikeastaan tutkin ja oliko kysymysten asettelu kenties vaikuttanut heidän vastauksiinsa. Niinpä kysyin, oliko kysymyksiin vastaaminen muuttanut heidän näkemystään tekstistä. Valittavana oli kolme vaihtoehtoa: vaikutelma tekstistä ei muuttunut, se muuttui hieman tai se muuttui huomattavasti. Seuraavassa taulukossa tutkimukseen osallistuneiden vastaukset ikäryhmittäin.

Taulukko 9. Vastaajien katkelmista saaman vaikutelman muuttumien kysymysten myötä.

Vaikutelma tekstistä	ei muuttunut	muuttui hieman	muuttui huomattavasti
40–60-vuotiailla	11	6	-
20–30-vuotiailla	8	8	-

Kysymyksiin vastaaminen näkyi vaikuttaneen jonkin verran lukijoiden vaikutelmaan tekstistä, joskaan kenenkään vaikutelma ei muuttunut huomattavasti niiden takia. Nuorempien vastaajien vaikutelma muuttui hieman vanhempia vastaajia useammin. Yli puolet vastaajista kuitenkin vastasi, ettei heidän vaikutelmansa muuttunut. Yksi tutkimukseen osallistuneista (N20–25 mus. yo) tuntui summaavan monen vastaajan mielipiteet hyvin: ”Pohdin vastaamisen takia tarkemmin lukemaani ja tulin monessa kohdassa muuttaneeksi näkökulmaani. Ensimmäisen tulkinnan rinnalle nousi muitakin vaihtoehtoja.”

Yksi vastaajista (N20–25 lastentarhanopettaja) kertoi vaikutelmansa katkelmista muuttuneen hieman kysymyksiin vastaamisen myötä: ”En ollut antanut asioille juurikaan sen syvempiä merkityksiä. Kysymyksiä pohtiessani jouduin toteamaan, etten oikeastaan tiennyt lainkaan, mistä oli kyse.” Muutama muukin vastaaja viittasi siihen, että kysymysten myötä vasta huomasi, miten monta asiaa tekstistä oli jäänyt epäselväksi. Yksi vastaaja (M20–25 muusikko/opettaja) kirjoitti, että tuli pohtineeksi syvemmin tiettyjen yksityiskohtien merkitystä, jotka lukiessa sivuutti sen kummempia miettimättä. Tämä tuntuikin olevan varsin yleinen tuntemus vastaajien keskuudessa. Lukiessa hankalista kohdista usein vain hypätään yli eikä niitä jäädä sen enempää pohtimaan. Yksi vastaaja (N20–25 tekn. yo) kuitenkin totesi, että oli kiinnittänyt huomionsa jo ensimmäisellä lukukerralla useisiin kohtiin, joista sitten esitettiin kysymyksiä. Toinen (N20–25 tekn. yo) taas mainitsi, että kysymykset olivat täysin erilaisia kuin hän oli odottanut. Hän ei selittänyt sen yksityiskohtaisemmin, minkälaisia oli odottanut kysymysten olevan.

Saamieni vastausten perusteella olen sitä mieltä, että oli hyvä olla korostamatta tutkimuskysymyksiäni lomakkeessa. Se olisi luultavasti ohjannut vastaajia pohtimaan asioita tietyltä kannalta, mikä olisi vähentänyt kyselyn objektiivisuutta.

Lopuksi tiedustelin tutkimukseen osallistuneiden mielipiteitä itse kyselystä. Kysyin oliko kysely pituudeltaan liian lyhyt, sopiva vai liian pitkä ja oliko kysymyksiin vastaaminen helppoa, keskinkertaista vai vaikeaa. Seuraava taulukko esittää vastaajien mielipiteet kyselyn pituudesta.

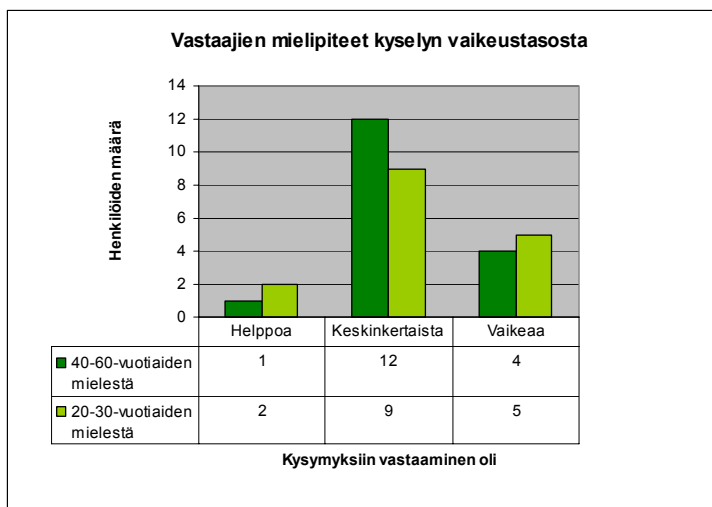
Taulukko 10. Vastaajien mielipiteet kyselyn pituudesta.

Kysely oli	liian lyhyt	sopivan pituinen	liian pitkä
40–60-vuotiaiden mielestä	-	15	2
20–30-vuotiaiden mielestä	-	14	2

Yhdenkään vastaajan mielestä kysely ei siis ollut liian lyhyt. Suurin osa (29 henkilöä eli 88 %) ilmoitti sen olleen sopivan pituinen ja muutamat kokivat sen liian pitkäksi.

Suurimman osan mielestä lomakkeen kysymyksiin vastaaminen oli vaikeustasoltaan keskinkertaista. Melkein kolmasosa vastaajista koki sen kuitenkin vaikeaksi. Helpoksi kyselyn koki vastaajista ainoastaan kolme. Yksi heistä kuului vanhempaan vastaajaryhmään ja kaksi nuorempaan vastaajaryhmään. Kaksi heistäkin koki silti tekstin sisältämät kulttuurispesifiset elementit ymmärrettävyyttä vaikeuttavina tekijöinä. Seuraava diagrammi havainnollistaa vastaajaryhmien mielipiteitä kyselyn vaikeustasosta.

Taulukko 11. Vastaajien mielipiteet kyselyn vaikeustasosta.

Yksi kysymykset vaikeiksi kokenut vastaaja (N20–25 fil. yo) totesi: ”Kysymykset koskivat juuri niitä kohtia, joita en ymmärtänyt. [---] Kohdat eivät selvinneet tekstiyhteydestä, joten suomalainen, nuori lukija olisi kaivannut selvennystä käsitteiden kohdalla. Käsitteiden takia koko sanoma saattoi jäädä ymmärtämättä.” Toinen kyselyn myöskin vaikeaksi kokenut vastaaja (M26–30 tekn. yo) totesi, että muutama otteeseen piti oikein tosissaan pätkäillä vastatessaan.

5. Päätelmiä

Tässä luvussa pyrin tekemään joitakin johtopäätöksiä kulttuurisidonnaisten elementtien välittymisestä lukijoille kyselytutkimuksen vastausten perusteella sekä selvittämään, vaikuttiko lukijakyselyyn osallistuneiden henkilöiden ikä heidän vastauksiinsa.

Tutkimustulosten perusteella näyttää siltä, että vierassanan käyttö tai minimimuutos reaalioiden kääntämisessä muiden kuin maantieteellisten nimien kohdalla saattaa tuottaa ongelmia lukijalle. Käsittämätön elementti tekstin seassa voi jäädä häiritsemään tai saada lukijan tuntemaan itsensä tyhmäksi. Muutama kyselyyn vastanneista henkilöistä selvästi koki, että heidän olisi pitänyt tunnistaa kysymysten kohteina olleet reaaliat ja että heidän yleissivistyksessään on aukkoja, koska kaikki tekstin sisältämät elementit eivät olleet heille tuttuja. Usein ymmärtämättä jääneet reaaliat kuitenkin vain ohitetaan enempää miettimättä, jollei niillä ole huomattavaa painoarvoa kontekstissa.

Välillä vastaajat olivat jättäneet vastaamatta joihinkin kysymyksiin; ilmeisesti sen takia, etteivät osanneet vastata. Jotkut olivat tällöin vain merkinneet vastauksen kohdalle kysymysmerkin tai viivan. Tällaisia vastaamatta jättämisistä oli yhteensä kymmenen. Lisäksi 41 kertaa kysymykseen oli vastattu suoraan ”en tiedä” tai ”en ymmärtänyt”. Tähän ryhmään olen laskenut mukaan vain ne vastaukset, joissa ei esitetty minkäänlaisia arvauksia tai epäilyksiä vastaukseksi. Lisäksi moniin vastauksiin myös sisältyi kysymysmerkkejä tai muuta epävarmuutta ilmaisevaa, kuten pehmentimiä. ”En tiedä” -vastauksia ja vastaamatta jättämisistä löytyi eniten samojen henkilöiden vastauslomakkeista. Sainkin sen vaikutelman, että muutamat vastaajat olivat hiukan turhautuneet vastaamiseen ja niin sanotusti luovuttaneet helpolla, kun taas toiset olivat paneutuneet vastaamiseen enemmän ja pohdiskelleet asioita, vaikka eivät olisikaan olleet varmoja, vastaavatko oikein.

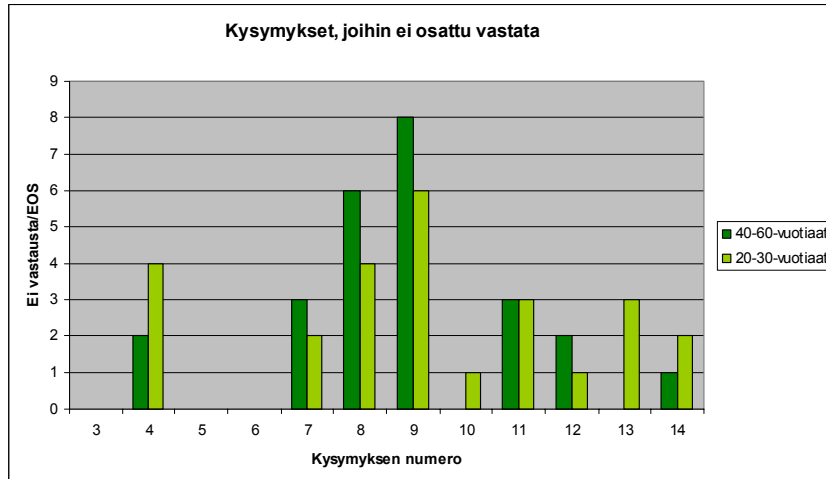
Vanhemman ikäryhmän edustajien vastauksissa vastaamatta jättämisistä oli yhteensä kahdeksan. Lisäksi 17 kertaa kysymykseen oli vastattu ”en tiedä” tai ”en ymmärtänyt”. Nuoremman ikäryhmän edustajien vastauksissa vastaamatta jättämisistä oli vain kaksi. Sen sijaan 24 kertaa kysymykseen oli vastattu ”en tiedä” tai ”en ymmärtänyt”. Seuraavassa taulukossa näkyy, mihin kysymyksiin ei tiedetty vastauksia.

Taulukko 12. Vastaajien erityisen vaikeiksi kokemat kysymykset.

	40–60-vuotiaat		20–30-vuotiaat	
	ei vastausta	ei osattu vastata	ei vastausta	ei osattu vastata
Kysymys 3	-	-	-	-
Kysymys 4	1	1	-	4
Kysymys 5	-	-	-	-
Kysymys 6	-	-	-	-
Kysymys 7	1	2	-	2
Kysymys 8	3	3	1	3
Kysymys 9	2	6	-	6
Kysymys 10	-	-	-	1
Kysymys 11	1	2	-	3
Kysymys 12	-	2	-	1
Kysymys 13	-	-	1	2
Kysymys 14	-	1	-	2
Yhteensä	8	17	2	24

Kysymykset 4, 7, 8, 9 ja 11 aiheuttivat selvästi eniten vaikeuksia vastaamisessa. Näihin kysymyksiin oli useimmiten jätetty vastaamatta tai vastattu ”en tiedä”. Ylivoimaisesti vaikeimmaksi kysymykseksi osoittautui Rheingoldia koskeva kysymys 9. Yhteensä 14 henkilöä eli 42 % vastaajista ei osannut vastata siihen mitään. Toiseksi vaikein kysymys näytti olleen numero 8, joka koski kirjailijan kotipysäkin nimen muuttumista. Kymmenen henkilöä eli 30 % tutkimukseen osallistuneista ei osannut vastata siihen mitään. Lisäksi kysymykset 12, 13 ja 14 tuottivat muutamille vastaajille vaikeuksia. Kysymyksiin 3, 5, ja 6 vastaajat olivat poikkeuksetta ainakin yrittäneet keksiä jotain ehdotusta vastaukseksi. Seuraava diagrammi havainnollistaa, mitkä kysymykset nuorempi ja vanhempi ikäryhmä koki erityisen haastaviksi.

Taulukko 13. Kysymykset, joihin ei osattu vastata.

Nuoremman ikäryhmän edustajat kokivat kyselyn hiukan vaikeammaksi kuin vanhemmat vastaajat, vaikkakin lukevat näitä enemmän ja ovat saksan kielen taidoltaankin näitä paremmalla tasolla. Lukemisen määrällä ja kielitaidolla ei näyttänytkään olleen minkäänlaista vaikutusta siihen, koettiin kysymykset vaikeiksi tai osattiinko niihin vastata. Esimerkiksi ne muutamat henkilöt, jotka kokivat kyselyn helpoksi, eivät osanneet saksaa. Myöskään vastaajien ammatti tai opiskeluala ei tuntunut vaikuttavan vastaamiseen. Saman alan edustajista toiset vastasivat ilman näkyviä vaikeuksia, kun taas toiset olivat aivan ymmällään.

Nuoret vastaajat ilmaisivat useammin epävarmuutta vastauksissaan kuin vanhemmat vastaajat, mutta yrittivät toisaalta useammin keksiä jonkinlaisen vastauksen kysymyksiin eivätkä kovin usein jättäneet vastaamatta mitään. He kuitenkin olivat vanhemman ikäryhmän edustajia valmiimpia myöntämään tietämättömyytensä, jos eivät ymmärtäneet, mistä oli kysymys.

Kysymysten 8 ja 9 vastauksissa näkyy se, että nuoremman ikäryhmän edustajat tekivät enemmän ajatustyötä vaikeiksi osoittautuneiden kysymysten kohdalla. Molemmissa kysymyksissä vanhemman ikäryhmän edustajat jättivät nuoria useammin kokonaan vastaamatta. Nämä kysymyksethän olivat juuri sellaisia, joissa oli kyse tulkinnasta ja kontekstista lukemisesta.

Kysymys 13, joka koski banaaneja, tuntui olleen vanhemmalle ikäryhmälle lähes itsestäänselvyys. Vastauksissa toistui melkein poikkeuksetta kyseisten hedelmien vaikea saatavuus ja kielletyt yhteydet länteen. Nuorempien vastauksissa oli paljon enemmän epävarmuutta, ja kolme heistä ei osannut vastata kysymykseen lainkaan. Tämä tulos viittaa

siihen suuntaan, että vanhemmalla ikäryhmällä tosiaan olisi enemmän tietoutta entisen Itä-Saksan tilanteesta.

Kysymyksen 14 kohdalla oli havaittavissa hiukan yllättävä ero vanhemman ja nuoremman vastaajaryhmän välillä. Nuoremmasta ikäryhmästä 9 henkilöä tiesi tai arvasi, että Moritzin isoisä oli ollut korkeassa asemassa ollut natsi. Muutama muukin heistä arvaili jotakin sinne suuntaan menevää, mutta ei maininnut kansallissosialismia, kommunismia tai natsiaatetta. Vanhemmasta vastaajaryhmästä taas vain 6 henkilöä tunnisti viittauksen natsismiin. Tämä tuntuisi vievän jonkin verran pohjaa siltä ajatukselta, että vanhemman ikäryhmän edustajat olisivat paremmin perillä Saksan historiaan liittyvistä tapahtumista kuin nuoremman ryhmän edustajat.

Tutkimuksesta saamieni tulosten perusteella näyttää siis siltä, että kyselyyn osallistuneiden henkilöiden kohdalla ei ehkä olekaan perusteltua puhua kahdesta eri tulkintayhteisöstä pelkästään heidän ikänsä perusteella. Eri ryhmiin kuuluvat vastaajat antoivat hyvin samantyyppisiä vastauksia, eikä vastaajien kulttuuritietouden määrä tuntunut vaihtelevan iän mukaan.

6. Ymmärrettävyys ja vastaanotto

Lukijatutkimuksen tulokset vahvistavat osaltaan sitä, mitä Vehmas-Lehto (1999, 61) sanoo käännosten ymmärrettävyyttä heikentävistä tekijöistä. Niitä ovat muun muassa (ks. Nida 1964, 132–140):

- Vieras aihepiiri
- Outo oikeinkirjoitus
  - harvinaiset kirjaimet (lainasanoissa)
  - poikkeamiset oikeinkirjoitusjärjestelmästä
- Oudot semanttiset piirteet
  - uudet sanat
  - harvinaiset sanat ja käsitteet
  - harvinaiset kollokaatiot (sanayhdistelmät)
- Epätavalliset syntaktiset piirteet
  - harvinaiset kieliopilliset rakenteet
  - normaalia runsaampi substantiivien käyttö
  - pitkät attribuuttiketjut pääsanana edessä

– yleensä pitkät rakenteet.

Näistä ymmärtämistä vaikeuttavista tekijöistä kyselytutkimukseen osallistuneet henkilöt mainitsivat vastauksissaan vieraan aihepiirin, harvinaiset sanat ja käsitteet sekä pitkät rakenteet. Lisäksi voidaan katsoa, että harvinaiset kirjaimet kuuluvat tähän mainittujen tekijöiden joukkoon, sillä saksankieliset lainasanat eli tässä tapauksessa pääasiassa paikannimet sisältävät usein esimerkiksi c- ja z-kirjaimia, joita suomen kielessä käytetään vain harvoin.

Yrjö Varpio (1982, 3) puolestaan käsittelee reseptiotutkimusta koskevassa artikkelissaan vanhojen tekstien vastaanottoa. Monet hänet vanhoista teksteistä toteamansa asiat pätevät myös käännöksiin. Varpion (mts.) mukaan vanhan tekstin merkitys on lukijan kannalta jatkuvan muutoksen alainen. Vanhan teoksen ymmärtäminen on sidoksissa kokemisympäristöön – joko historialliseen ajankohtaan tai siihen sosiaaliseen ja kulttuuriseen ympäristöön, jossa teksti luetaan. Juuri tämä ongelma eli merkityksenmuodostumisen tilannesidonnaisuus on ollut yksi reseptiotutkimuksen keskeisistä tutkimuskohteista. Kiinnostaviksi on koettu teosten merkityslukumat sekä ajassa että paikassa. Paikan muutosta tutkittaessa tarkastellaan, miten teoksen kokeminen muuttuu, kun siirrytään erilaisiin sosiaalisiin, poliittisiin, yhteiskunnallisiin tai maantieteellisiin olosuhteisiin. (Mts.) Käännöksellehän tapahtuu aina pakostakin juuri tällaisia muutoksia; jollei maantieteellisesti suuria, niin ainakin siirtyminen kieliyhteisöstä toiseen.

Varpion (mt. 35) mukaan kirjallisuuden kansainvälistä reseptiota tutkittaessa yksi tärkeimmistä tutkimuskohteista on se, miten teoksesta saatava käsitys eli teoksen merkitys muuttuu sosiaalisen tai kulttuurikontekstin muuttuessa. Teos on toinen teos, kun se luetaan eri kulttuuriympäristössä. Sen tulkintaa ohjaavat kulloisenkin ympäristön määräämät seikat, kuten kulttuuritausta, kirjallisuuden perinne ja yhteiskunnalliset ihanteet. Tekstistä nousee siis esiin uusia merkityksiä aina sen mukaan, missä sitä luetaan. (Mt. 36.)

7. Lopuksi

Aloittaessani tutkimuksen ajatuksenani oli selvittää, millaisen kuvan suomentajan tekemät käännösratkaisut antavat koko teoksesta, ja tarkastella kokonaisvaltaisemmin teoksen vastaanottoa. Tämä tavoite mielessäni laadin myös lukijakyselyn, jonka toteutin aivan tutkimukseni aluksi. Myöhemmin kuitenkin totesin, että voidakseni tosiaan tehdä kysymyksiä tai saada vastauksia teoksen vastaanotosta, lukijakyselyyn osallistuneiden henkilöiden olisi pitänyt

lukea koko suomennos eikä vain joitain katkelmia siitä. Niinpä päätin muuttaa tutkimuskysymyksen asetelua ja keskittyä pääasiassa aineistossa esiintyviin reaalioiden, sillä alluusiota siitä löytyi varsin vähän. Olin kiinnostunut siitä, miten vain vähän tai ei ollenkaan selitetyt reaaliat välittyvät suomalaiselle lukijalle. Asettaisin oman tutkimuksen samaan lukijapainotteiseen kulttuurisidonnaisiin käsitteitä tutkivaan käännöstieteen kenttään esimerkiksi Tiina Tuomisen (2002) pro gradu -työn kanssa. Koska kuitenkin tutkimuskysymyksen muokkaantui matkan varrella, muutama kyselyyn laatimistani kysymyksistä ei enää ollut tutkimuksen kannalta kovin relevantti. Raportoin kuitenkin kyselyn ja siitä saamani tulokset kokonaisuudessaan luvussa 4.

Olisin kysynyt hiukan eri asioita ja eri tavallakin, jos olisin aloittanut tutkimuksen siitä lähtökohdasta, että kiinnostuksen kohteena on yksinomaan kulttuurispesifisten elementtien välittyminen suomennoksessa. Kysymykset olisi esimerkiksi pitänyt kohdistaa tarkemmin yksittäisiin reaalioiden. Tätä tulinkin pohtineeksi tutkimuksen aika useaan otteeseen, sillä en alun perin tarkoituksella halunnut kysyä lukijoilta suoraan heidän vaikutelmiaan reaalioiden, että en ohjailisi heidän lukemistaan ja tekstistä saamiaan vaikutelmia. Kävi kuitenkin selväksi, että käyttämälläni epäsuoralla kyselytavalla on melko vaikeaa saada sellaisia vastauksia, jotka tosiaan antavat vastauksia tutkittaviin kysymyksiin. Osa lukijoista ei nimittäin vastannut niin sanotusti odotetulla tavalla eli he eivät ymmärtäneet, mihin kysymykselläni tähtäsin. Jotkut kysymykset toki toimivat haluamallani tavalla, mutta osa jäi selkeästi liian ympärööriseksi. Jos sen sijaan olisin esittänyt kysymykset esimerkiksi Ritva Leppihalmeen (1997) tapaan muodossa: ”Mitä ymmärrät lyhenteellä NSDAP?”, ei yhdellekään kyselyyn osallistujalle olisi voinut jäädä epäselväksi, mitä tällä kysymyksellä tarkoitetaan.

Listasin koko aineiston reaaliat vasta tehtyäni tutkimuksen empiirisen osan, mikä osoittautui huonoksi ratkaisuksi. Jos olisin tehnyt tämän heti aluksi, olisin luultavasti valinnut kyselyyn mukaan erilaisia katkelmia tekstistä. Koska kuitenkin halusin päästä heti tutkimukseen käsiksi, päätin aloittaa helpoimmalta tuntuvasta osasta, joka siinä vaiheessa näytti olevan kyselytutkimus. Tämän kokemuksen perusteella empiirinen osa olisi kuitenkin kannattanut jättää viimeiseksi. Tutkimusasetelmani ei ollut vielä kyllin jäsentynyt lukijatutkimusta tehdessäni, joten en osannut kohdentaa kysymyksiä kyllin tarkasti juuri niihin kohtiin, joista halusin saada jotain selville.

Tutkimuksen aikana myös heräsi runsaasti lisää aihetta koskevia kysymyksiä. Pohdin esimerkiksi sitä, miten Zonenkinderin reaalioiden on käännetty toisille kielille ja ovatko toiset

kääntäjät nähneet samat käsitteet reaalioiden kuin Onerva Grabner. Olisikin kiinnostavaa vertailla erikielisiä käännöksiä ja niissä käytettyjä strategioita keskenään. Mietin myös, olisiko Grabner nähnyt erilaisia asioita reaalioiden, jos hän asuisi Suomessa eikä Saksassa. Tästä herää myös kysymys, miten subjektiivinen käsite reaalia oikeastaan on. Sen, onko jokin käsite reaalia, ei käsittääkseni pitäisi riippua siitä, tietääkö henkilö, mitä kyseinen reaalia tarkoittaa, vaan siitä onko tällaista käsitettä olemassa henkilön lähtökulttuurissa. Näyttää kuitenkin siltä, että toisinaan kääntäjä ei tunnista reaalioiden tai ainakaan kohtelee niitä kääntäessään sellaisina, koska tuntee ne itse. Esimerkiksi Grabnerin kohdalla on myös vaikeaa määrittää, mikä hänen ”oma” kulttuurinsa on, koska hän on asunut noin puolet elämästään Saksassa. Kääntäjältä vaadittu kaksikulttuurisuus tekeekin hänelle hankalaksi arvioida, mikä kohdekulttuurin keskivertolukijalle on itsestään selvää ja mikä ei.

Lähteet

Aineisto:

Hensel, Jana 2004. *Zonenkinder – Eilisen aatteen lapset*. Suom. Grabner, Onerva. Avain, Helsinki.

Hensel, Jana 2002. *Die Zonenkinder*. Rowohlt, Reinbek bei Hamburg.

Lähdekirjallisuus:

Brockhaus Enzyklopädie 1987. 19. völlig neuarbeitete Auflage. Brockhaus, Mannheim.

Bödecker, Birgit & Freese, Katrin 1987. Die Übersetzung von Realienbezeichnungen bei literarischen Texten: Eine Prototypologie. *TEXTconTEXT* 2/3, 1987. 137–165.

Cammann, Alexander 2004. Auf der Suche nach dem DDR-Gefühl. Alun perin ilmestynyt: *Vorgänge*, 1/2003. Kraushaar, Tom (toim.) 2004. 61–74.

Eskola, Katariina & Linko, Maaria 1986. *Lukijan onni - poliitikkojen, kulttuurieliitin ja kirjastonkäyttäjien kirjallisista mieltymyksistä*. Tammi, Helsinki.

Fish, Stanley 1980. *Is there a text in this class? The authority of interpretive communities*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.

Hacker, Doja 2004. “Ich bin aber nicht traurig.” Alun perin ilmestynyt: *Der Spiegel*, 2/2003. Kraushaar, Tom (toim.) 2004. 55–60.

Koskimaa, Raine 1998. *Seksiä, suhteita ja murha. Saksalaisia ja suomalaisia tulkintoja Rosa Lixomin kertomuksesta*. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 52. Jyväskylän yliopisto.

Kraushaar, Tom (toim.) 2004. *Zonenkinder und Wir*. Rowohlt, Reinbek bei Hamburg.

Kujamäki, Pekka 1993. Zur Problematik der Erforschung von Übersetzungsproblemen wie: Realienbezeichnungen in literarischen Texten. Tirkkonen-Condit, Sonja & Laffling, John (eds.) *Recent Trends in Empirical Translation Research*. Joensuu yliopisto. 51–69.

Kujamäki, Pekka 1998. *Deutsche Stimmen der Sieben Brüder : Ideologie, Poetik und Funktionen literarischer Übersetzung*. Peter Lang, Frankfurt am Main.

Leppihalme, Ritva 1993. Kielen ja kulttuurin dialogia – Lukijanäkökulma alluusioiden kääntämiseen. Kukkonen, Pirjo (toim.). *Tiedon ja taidon dialogia kääntämisen ja tulkkauksenopetuksessa ja tutkimuksessa*. Kouvolan kääntäjänkoulutuslaitoksen julkaisuja, sarja A N:o 7. Yliopistopaino, Helsinki. 103–115.

- Leppihalme, Ritva 1997. *Culture Bumps: An Empirical Approach to the Translation of Allusion*. Multilingual Matters, Clevedon.
- Leppihalme, Ritva 2000. Kulttuurisidonnaisuus kaunokirjallisuuden kääntämisessä. Paloposki, Outi & Makkonen-Craig, Henna (toim.). *Käännöskirjallisuus ja sen kritiikki*. Helsingin yliopiston käännöstieteellisiä julkaisuja 1. 89–105.
- Leppihalme, Ritva 2001. Translation Strategies for Realia. Kukkonen, Pirjo & Hartama-Heinonen, Ritva (eds), *Mission, Vision, Strategies, and Values: A Celebration of Translator Training and Translation Studies in Kouvola*. Helsinki University Press. 139–149.
- Markstein, Elisabeth 1998. Realia. Snell-Hornby, Mary u.a. (Hg.). *Handbuch Translation*. Stauffenberg Verlag, Tübingen. 288-291.
- Nida, Eugene A. 1964. *Toward a Science of Translating*. Brill, Leiden.
- Oksaar, Els 1988. *Kulturemtheorie. Ein Beitrag zur Sprachverwendungsforschung*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.
- Thieme, Manuela 2004. Adieu, Pittiplatsch. Alun perin ilmestynyt: *Das Magazin*, 9/2002. Kraushaar, Tom (toim.) 2004. 47–53.
- Tuominen, Tiina 2002. Bridget Jonesin kulttuuritöyssyt – Alluusioiden kääntäminen ja reseptio. Tampereen yliopisto, kieli ja käännöstieteiden laitos, englannin kielen kääntämisen ja tulkkauksen pro gradu -tutkielma.
- Venuti, Lawrence 1995. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. Routledge, London.
- Weidermann, Volker 2004. Glückskinder der späten Geburt. Alun perin ilmestynyt: *Frankfurter Allgemeine Sonntagszeitung*, 8.9.2002. Kraushaar, Tom (toim.) 2004. 12–16.
- Varpio, Yrjö 1981. *Reseptiotutkimus ja muita artikkeleita*. Tampereen yliopiston Jäljennepalvelu. 1–16, 35–44.
- Vehmas-Lehto, Inkeri 1999. *Kopiointia vai kommunikointia? Johdatus käännösteoriaan*. Yliopistopaino, Helsinki. 39, 99–112.
- Vermeer, Hans & Witte, Heidrun 1990. Mögen Sie Zistrosen? Scenes & frames & channels im translatorischen Handeln. *TextconText-Beiheft*, 3. Julius Groos Verlag, Heidelberg.

Elektroniset lähteet:

- Carlson, Anna-Riikka 2006. Arvostelukappale Zonenkinderistä.
 [Henkilökohtainen sähköpostiviesti]. Vastaanottaja: Ilona Ahlgrén.
 Lähetetty 21.9.2006. Luettu 22.9.2006.

- Egotrip 2002. Jana Hensel: "Zonenkinder". Bericht über eine Zwischengeneration.
[www-dokumentti]. <www.egotrip.de/bucher/02/0210_zonenkinder.html>
Luettu 27.09.2006.
- Holz, Melanie 2003. Generation Trabi. [www-dokumentti].
<www.literaturkritik.de/public/rezension.php?rez_id=6485&ausgabe=200311>
Luettu 27.09.2006.
- Sprenger, Ute 1999. Banane und Sündenfall. Südwind Magazin, maaliskuu 1999.
Saatavilla www-muodossa. <home.snafu.de/usp/s_suende.htm> Luettu 19.10.2006.
- Wikipedia – Die freie Enzyklopädie. Soziale Randgruppe. [www-dokumentti].
<de.wikipedia.org/wiki/Soziale_Randgruppe> Luettu 2.10.2006.
- Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Menetelmäopetuksen tietovaranto. Kyselylomakkeen
laatiminen. [www-dokumentti].
<www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kyselylomake/laatiminen.html>
Luettu 20.7.2006.

Liitteet

Liite 1: Aineistossa esiintyvät reaaliat

Oikeanpuoleisessa sarakkeessa näkyy kustakin esimerkkilauseesta löytyneiden reaalioiden kääntämisessä käytettyjen strategioiden määrä. Kaikkia virkkeitä ei ole niiden pituuden vuoksi kirjoitettu kokonaan taulukkoon. Jokainen reaalia on merkitty taulukkoon vain kerran, vaikka se esiintyisi aineistossa moneen kertaan, jos sen kääntämisessä on aina käytetty samaa menetelmää. Kirjan lopussa olevasta sanastosta löytyvien sanojen kohdalle on merkitty sekä tekstin sisällä käytetty strategia että sanasto/alaviite merkiksi siitä, että kyseinen sana löytyy myös sanastosta.

Taulukko 1. Aineistossa esiintyvät reaaliat

A Vierassanan käyttäminen

B Minimimuutos

C Kohdekielisen analogian käyttäminen

D Korvaaminen yläkäsitteellä

E Lisäys

F Poisto

G Sanasto/alaviite

A	B	C	D	E	F	G	Zonenkinder	Zonenkinder - eilisen aatteen lapset
1							<u>Leipziger</u> Innenstadt (S. 11)	<u>Leipzigin</u> keskusta (s. 11)
1	1						[V]iele Leute [waren] dicht zusammengedrängt und strebten zur <u>Nikolaikirche</u> und vor die Oper, auf den <u>Karl-Marx-Platz</u> . (S. 12.)	Sankat ihmisjoukot tungeksivat kohti <u>Nikolain kirkkoa</u> ja oopperan eteen <u>Karl-Marx-Platzille</u> . (s. 12.)
				1			Ich weiß selbst auch nicht mehr genau, was ich mit eigenen Augen zum ersten und dann unzählige Male später, in den <u>Tagesthemen</u> sah. (S. 12.)	En tiedä enää tarkkaan, mitä näin omin silmin ja mitä kaikkea television <u>Tagesthemen-ohjelmassa</u> sinä iltana ensimmäisen kerran ja myöhemmin lukuisia kertoja. (s. 12-13.)
			1				[D]ie Mauer [werde] fallen und unser Land bald verschwinden. (S. 13.)	<u>Berliinin muuri</u> murtuu, ja maamme hajoaa. (s. 13.)
	1						Wann der <u>Milchdienst</u> ging [---] habe ich dann schon gar nicht mehr bemerkt. (S. 15.)	Myöhemmin en enää pannut edes merkille, milloin <u>maitopalvelu</u> loppui. (s. 15.)
				1			<u>das Begrüßungsgeld</u> (S. 15)	<u>tervetulomaksu</u> (s. 15)
1	5					1	Mittwochs um 16 Uhr ging ich auch nicht mehr mit Halstuch und Käppi zum <u>Pioniernachmittag</u> , so wie die Großen nicht mehr zur <u>FDJ-Versammlungen</u> gingen. Ich sah meine <u>Patenbrigade</u> nicht wieder, <u>der Milchgeldkassierer</u> war verschwunden, <u>der Gruppenratvorsitzende</u> , sein <u>Stellvertreter</u> und <u>die Pionierleiter</u> auch. (S. 16.)	En mennyt myöskään kello neljältä keskiviikkoisin huivi kaulassa ja suikkalakki päässä <u>pioneerien iltapäivään</u> , niin kuin eivät isommatkaan enää menneet <u>FDJ-kokouksiin</u> . En nähnyt omaa <u>kummibrigaattiani</u> enää koskaan, <u>maitorahan rahastajakin</u> oli poissa, samoin kuin <u>ryhmäneuvoston puheenjohtaja</u> , hänen varamiehensä sekä <u>pioneerijohtaja</u> . (s. 16.)
	1						<u>der Fahnenappell</u> (S. 16)	<u>lippuvalasta</u> . (s. 16)

							Niemand sagte uns, wohin man die schweren schwarzen Turnhallboxen brachte, aus deren Lautsprechern frühmorgens olympische Hymnen verkündet hatten, dass der große Tag der <u>Spartakiade</u> gekommen war. (S. 17.)	Kukaan ei kertonut, minne voimistelusalista oli viety ne painavat mustat laatikot, joiden kovaäänisistä olympialaiset hymnit jo aamuvuorun kuuluttivat <u>meidän pienten spartakistien</u> , joiksi meitä kutsuttiin, <u>suuren urheilupäivän</u> koittaneen. (s. 17.)
3	3					1	Nach und nach waren <u>die ABC-Zeitungen der Kleinen</u> von den Schulhöfen verschwunden und damit nicht nur <u>Rolli, Flitzi und Schnapp</u> , sondern auch <u>Manne Murrelauge</u> [---] der uns auf der dritten Seite immer Tipps gab, wie wir <u>den Timurtrupp</u> besser organisierten. (S. 18.)	Vähitellen katosivat koulusta myös <u>alaluokkalaisten ABC-lehdet</u> ja niiden mukana eivät ainoastaan <u>Rolli, Flitzi ja Schnapp</u> , vaan myös ystävämme <u>Manne Murrelilmä</u> [---] joka antoi aina kolmannella sivulla neuvoja siitä, miten voisimme organisoida <u>Timur-ryhmämme</u> paremmin. (s. 18.)
	1						<u>SERO-Altstoffhandel</u> (S. 18)	<u>SERO-kierrätyskeskus</u> (s. 18)
	1						<u>Junge Pionere</u> (S. 19)	<u>Nuoret Pioneerit</u> (s. 19)
				1		1	der blaue <u>Rollfix</u> (S. 19)	sininen <u>Rollfix-käsikärri</u> (s. 19)
				1		1	<u>FRÖSI</u> (S. 19)	<u>FRÖSI-lehti</u> (s. 20)
1	1					3	Statt <u>Otto & Alwin-Bildchen</u> sammelten wir <u>Überraschungseier</u> , statt <u>Puffreis</u> aßen wir Popcorn, die <u><Bravo></u> ersetzte die <u><Trommel></u> . (S. 20)	Nyt keräsimme <u>Otto & Alwin -kuvien</u> sijasta <u>Überraschung-suklaamunia</u> , söimme <u>paahtoriisin</u> sijasta popkornia, <u>Bravo-lehti</u> korvasi <u>Trommelin</u> . (s. 20)
		1					wir [---] lasen <u>Micky-maus</u> [sic!] (S. 20)	luimme <u>Aku Ankaa</u> (s. 20)
	1		1			2	Aus <u>Pop-Gymnastik</u> wurde Aerobic, und auf der frisch gestrichenen Poliklinik stand eines Morgens plötzlich <u>Arztehaus</u> . Die Kaufhalle hieß jetzt Supermarkt, Jugendherbergen wurden zu <u>Schullandheimen</u> , <u>Nickis</u> zu T-Shirts und Lehrlinge <u>Azubis</u> . (S. 21.)	<u>Pop-jumpasta</u> tuli aerobic ja vastamaalatu poliklinikan seinään olikin yhtenä aamuna kirjoitettu sana <u>lääkäriasema</u> . Kauppahalli on nyt supermarketti, nuorisomajat muuttuivat <u>maaseudulla sijaitseviksi sisäoppilaitoksiksi</u> , <u>paidat</u> muuttuivat t-paidoiksi ja oppipojat muuttuivat <u>oppisopimussuhteessa oleviksi koululaisiksi</u> . (s. 21.)
				1		1	Die Speckitonne verschwand und wurde durch <u>den grünen Punkt</u> ersetzt. <u>Mondos</u> hießen jetzt Kondome, aber das ging uns noch nicht an. (S. 21.)	Jätetyynyrit katosivat ja ne korvattiin <u>lajittelukeskuksella</u> . <u>Mondos-kumeista</u> tuli kondomeja, mutta ne eivät vielä koskeneet meitä. (s. 22.)
				1			Sie [---] sahen aus wie aus der <u>Medi&Zini</u> . (S. 22.)	He [---] olivat kuin suoraan <u>Medi&Zini-lehden</u> sivuilta. (s. 22.)
1				1			Zu <u>den Fidschis</u> durfte ich nicht länger <u>Fidschis</u> sagen (S.22)	<u>Tummaihoisia</u> ei saanut enää sanoa <u>fidžeiksi</u> (s. 22)
2						1	Schalter hießen Terminals, Verpflegungsbeutel wurden zu Lunchpaketen, Zweigstellen zu <u>Filialen</u> , <u>der Polylux</u> zu Overheadprojektor [---]. <u>Assis</u> zu sagen habe ich mir schnell abgewöhnt. (S. 22.)	Lippuluukut muuttuivat terminaaliksi, eväspussista tuli lounaspaketti, haarakonttoreista <u>filiaaleja</u> , <u>polyluxista</u> tuli piirtoheitin [---]. En nimitellyt enää <u>asosiaalisia asseiksi</u> . (s. 23.)
1							<u>Heidelberg</u> (S. 23)	<u>Heidelberg</u> (s. 24)
1							<u>Krefeld</u> (S. 23)	<u>Krefeld</u> (s. 24)

5	7					Ich musste an <u>Alfons Zitterbacke</u> denken, erinnerte mich an den braven <u>Schlüler Ottokar</u> und hätte gern den anderen vom <u>Zauberer der Smaragdenstadt</u> erzählt. Ich sah <u>Timur</u> und sein Trupp, <u>Ede</u> und <u>Unku</u> , <u>den Antennenaugust</u> und <u>Frank</u> und <u>Irene</u> vor mir, mir fielen <u>Lütt Matten</u> und die <u>weiße Muschel</u> , <u>der kleine Trompeter</u> und <u>der Bootsmann auf der Scholle</u> wieder ein. (S. 26.)	Minun täytyi silloin ajatella <u>Alfons Tärinäposkea</u> , muistella kilttiä <u>Ottokar-koululaista</u> , ja olisin myös kertonut muille mielelläni <u>Smaragdikaupungin Taikurista</u> . Näin edessäni <u>Timurin</u> ja hänen ryhmänsä, <u>Edenin</u> [sic!] ja <u>Unkun</u> , <u>Antenni-Augustin</u> , <u>Frankin</u> ja <u>Irenen</u> . Mieleeni juolahti taas <u>Lütt Matten</u> ja <u>Valkoinen Simpukka</u> , <u>Pieni Trumpetinsoittaja</u> ja <u>Laivuri jäälautalla</u> . (s. 26.)
					1	Sonnenuntergang im <u>Mauerpark</u> (S. 27)	Auringonlasku <u>Muuripuistossa</u> *alaviite: <u>entisen DDR:n rajalle suunniteltu viheralue</u> (s. 28)
4						Es war ja auch nicht so leicht, sich als Fremder unter all diesen <u>Eutritzsch'</u> , <u>Delitzsch'</u> , <u>Meuselwitz'</u> oder <u>Schkeuditz'</u> zurechtzufinden. (S. 27.)	Oli tosin ymmärrettävää, että vieraspaikkakuntalaisen oli aika vaikea ääntää oikein kaikki nämä <u>Eutritzschit</u> , <u>Delitzschit</u> , <u>Meuselwitzit</u> tai <u>Schkeuditzit</u> . (s. 28)
1						<u>Nürnberg</u> (S. 28)	<u>Nürnberg</u> (s. 29)
1						<u>München</u> (S. 28)	<u>München</u> (s. 29)
				1		<u>Sachsen</u> (S. 28)	<u>Saksin osavaltio</u> (s. 29)
1	4		1	1		Seit aber <u>die Deutsche Bahn</u> den Zug von <u>Hamburg</u> nach München über ostdeutsches Terrain schickte, waren die Wagen regelmäßig bis auf den letzten Platz besetzt. Ich empfand es als eine gewisse Genugtuung, dass diese ganzen Menschen - <u>Oktoberfestliebhaber</u> , <u>Strandurlauber</u> , und <u>Wattwanderer</u> - nun durch unser Land kutschiert wurden. Hinter <u>Jena</u> , wenn es durch <u>das Saaletal</u> vorbei an <u>den Dornburger Schlössern</u> ging, war er sogar richtig nett auszusehen. (S. 28.)	Mutta siitä lähtien, kun <u>Saksan Rautatiet</u> lähetti <u>Hampurista</u> Müncheniin kulkevat junansa itäisen Saksan halki, istuinpaikat ovat olleet varattuja viimeiseen asti. Tunsin jonkinlaista tyydytystä, kun kaikki nämä ihmiset - <u>Oktoberfestin juhlijat</u> , <u>rantaloomailijat</u> , <u>laskettelijat</u> ja <u>Pohjanmeren rannikoiden vaeltajat</u> - kuljetettiin nyt meidän osavaltiomme läpi. Seutu <u>Jenan</u> takana, halki <u>Saalejoen laakson</u> ja ohi <u>Dornburgin linnojen</u> , on hyvin kaunista. (s. 29.)
1						<u>Toskana</u> (S. 28.)	<u>Toscana</u> (s. 29)
1						<u>Wolfen</u> (S. 28.)	<u>Wolfen</u> (s. 29)
1						<u>Bitterfeld</u> (S. 28.)	<u>Bitterfeld</u> (s. 29)
			1	1		[I]n der DB-Lounge lief <u>Jenseits von Eden</u> (S. 29)	<u>Juna-aseman odotustiloissa</u> näytetään elokuvaa <u>Eedenistä itään</u> (s. 30)
	1					Die Liebe <u>der Sachsen</u> zu ihrem Hauptbahnhof schien tatsächlich grenzenlos. (S. 29.)	<u>Saksien</u> rakkaus omaa päärautatieasemaansa kohtaan näytti olevan rajaton. (s. 30.)
1						<u>Mailand</u> (S. 29)	<u>Milano</u> (s. 31)
1						<u>Amsterdam</u> (S. 29)	<u>Amsterdam</u> (s. 31)
1						<u>Dresden</u> (S. 30)	<u>Dresden</u> (s. 32)
2						<u>SPIEGEL</u> oder [---] <u>FOCUS</u> (S. 31)	<u>SPIEGEL</u> ja <u>FOCUS</u> (s. 32)
	1					<u>Nikolaikirche</u> (S. 31)	<u>Nikolain kirkko</u> (s. 33)
	1					<u>Montagsdemonstrationen</u> (S. 31)	<u>maanantain mielenosoitukset</u> (s. 33)
		1				Dazu lieferte man <u>ein Paar O-Töne</u> , am besten in leichtem Dialekt (S. 31)	Jos vielä höysti kuvailun <u>muutamalla sen aikaisella sanonnalla</u> , [sic!] esittäen ne paikallisella murteella (s. 33)

	1					Auf der anderen Seite der Grube lag mein <u>Gymnasium</u> . (S. 32.)	Kaivauksien toisella puolella sijaitti <u>lukioni</u> . (s. 34.)
4						Postämter in <u>Wiesbaden</u> , Brauhäuser in <u>Köln</u> , Schuhläden in <u>Erlangen</u> und Haltestellen in <u>Frankfurt am Main</u> (S. 34)	<u>Wiesbadenin</u> postitalo, <u>Kölnin</u> olutpanimot, <u>Erlangenin</u> kenkäkaupat ja <u>Frankfurt am Mainin</u> pysäkkirakennukset (s. 35)
1						<u>Augustusplatz</u> (S. 34)	<u>Augustusplatz</u> (s. 35)
3	1					Vorbei an dem Studentenklub <u>Moritzbastei</u> und der Stadtbibliothek verließ ich die Innenstadt Richtung Süd und glaubte plötzlich, in <u>Ostberlin</u> , <u>Chemnitz</u> und <u>Gera</u> gleichzeitig zu sein. (S. 35.)	Matka jatkui keskustasta <u>Moritzbastein</u> opiskelijaklubin ja kaupunginkirjaston ohi kohti etelää, ja yhtäkkiä minusta tuntui, että olin samaan aikaan <u>Itä-Berliinissä</u> , <u>Chemnitzissä</u> ja <u>Gerassa</u> . (s. 37.)
	2			1		Wie sich doch die ostdeutschen Vorstädte glichen: Da gab es <u>Connys Container</u> und <u>Rudis Resterampe</u> , Sonderpostenmärkte und Discounts ohne Namen und ohne Ende und jede Menge <u>Schlecker und Drospe</u> . (S. 35.)	Miten toistensa kaltaisilta itäsaksalaiset esikaupunkialueet näyttivätkään: oli <u>Connyn konttia</u> , <u>Rudin jäännöseräkauppaa</u> , erikoistarjousmyymälöitä, alennushalleja ilman nimiä ja loppua, melkoinen määrä <u>taloustavaraa myyviä Schleckereitä ja Drospeja</u> . (s. 37.)
1						<u>LVB</u> (S. 36)	<u>LVB</u> (s. 37)
2						Mein ganzes Leben hatte meine Heimatstelle auf den schlichten, doch schönen Namen <u>Watestraße</u> gehört, den ich als Kind sehr mochte, weil ich mir nicht erklären konnte, wa er bedeutete. Nun hatte man sie nach dem <u>Moritzhof</u> , einer dieser neu erbauten Einkaufspassagen, benannt. (S. 36.)	Kotipysäkkini yksinkertainen mutta kaunis nimi oli ollut koko siellä viettämäni ajan <u>Watestrasse</u> . Olin pitänyt siitä nimestä lapsena hyvin paljon, koska en ollut ymmärtänyt, mitä se oikein tarkoitti. Nyt katu oli nimetty <u>Moritzhofin</u> suuren ostoskeskuksen mukaan. (s. 38.)
1						<u>Johannes-R.-Becher Straße</u> (s. 37)	<u>Johannes-R.-Becher Strasse</u> (s. 38)
	1				1	<u>BMX-Bande</u> (S. 38)	<u>BMX-jengi</u> (s. 39)
1						<u>Savignyplatz</u> (S. 42)	<u>Savignyplatz</u> (s. 43)
2				1		<u>auf der Kreuzberger Spreeseite</u> , gleich hinter dem ehemaligen Grenzübergang <u>Oberbaumbrücke</u> (S. 42)	<u>Spree-joen Kreuzbergin puoleisella rannalla</u> , vanhan rajanylityspaikan <u>Oberbaumbrückenin</u> takana (s. 43)
1						<u>Warschauer Straße</u> (S. 42)	<u>Warschauer-Strasse</u> (s. 44)
2						<u>FC Köln</u> gegen <u>Hertha</u> (S. 43)	<u>FC Köln</u> ja <u>Hertha</u> (s. 44)
	1					die <u>1. Bundesliga</u> (S. 43)	<u>1. Bundesliiga</u> (s. 45)
3	1					Wir lieben die <u>Frankfurter Allee</u> , das Bahngelände an der <u>Warschauer Straße</u> , das Planetarium im <u>Prenzlauer Berg</u> , den <u>Görlitzer Park</u> in <u>Kreuzberg</u> und die <u>Sophienstraße</u> in <u>Mitte</u> . (S. 44.)	Me rakastamme <u>Frankfurter Alleeta</u> , <u>Warschauer Strassen</u> varrella olevaa rautatietä, <u>Brenzlauer [sic!] Bergin</u> planetaariota, <u>Kreuzbergissa</u> sijaitsevaa <u>Görlitzin puistoa</u> ja <u>Mitten Sophiestrassea</u> . (s. 45.)
2	2					Wir freuen uns, dass man seit kurzem auf dem <u>Helmholtzplatz</u> Tischtennis spielen kann, sitzen nachts gern im <u>Biergarten</u> am <u>Prater</u> und schauen im <u>Mauerpark</u> dem Sonnenuntergang. (S. 44.)	Meistä on hauskaa, että <u>Helmholtzplatzilla</u> voi nykyään pelata pöytätennistä. Istumme myöhään iltaisin <u>Praterin</u> vierellä olevassa <u>oluttarhassa</u> ja katsellemme <u>Muuripuistossa</u> auringonlaskua. (s. 45-46.)

2	1		1			Auf den Stufen von <u>Schloss Sanssouci</u> reden wir über Liebe, an der <u>Volksbühne</u> stellen wir uns nach Karten an, wir verehren Frank Castorf und Jürgen Kuttner, im <u>Rheingold</u> fühlen wir uns fremd, und der Flohmarkt am <u>Arkonaplatz</u> ist uns ein bisschen zu versnobt. (S. 44.)	<u>Sanssouci-linnan</u> rappusilla keskustelemme rakkaudesta, jonotamme lippuja <u>Volksbühne-teatteri</u> ja ihailimme Frank Castorfia ja Jürgen Kuttneria. <u>Rheingold</u> tuntuu meistä vieraalta ja <u>Arkonaplatzin</u> kirpputori on mielestämme hieman liian snobistinen. (s. 46.)
2	1		1			An schönen Sonntagnachmittagen machen wir Ausflüge nach <u>Schöneberg</u> , <u>Friedenau</u> und an den <u>Nikolassee</u> , stellen uns vor, dass man hier bestimmt sehr schön wohnen kann, und fahren mit der <u>S-Bahn</u> wieder nach Hause. (S. 44.)	Kauniina sunnuntai-iltapäivinä teemme retkiä <u>Schönebergiin</u> , <u>Friedenauin</u> ja <u>Nikolas-järven</u> rannalle. Toteamme, että siellä olisi uskomattoman kaunista asua, ja ajamme sitten taas <u>junalla</u> takaisin kotiin. (s. 46.)
2	2					Meine heimliche Stadtgrenze aber verläuft hinter der <u>Humboldt-Universität</u> , <u>Dussmanns Kulturkaufhaus</u> , die <u>Galerie Lafayette</u> und das <u>Borchardts</u> gehören nicht mehr auf meinen Lageplan (S. 45)	Oma salainen kaupunginrajani kulkee <u>Humboldt-yliopiston</u> takana. <u>Dussmannin Kulturkaufhaus</u> , <u>Lafayetten tavaratalo</u> ja <u>Borchardts</u> eivät kuulu enää minun kaupunginkarttaani (s. 46)
1						<u>Friedrichshain</u> (S. 45)	<u>Friedrichshain</u> (s. 46)
1						<u>Auguststraße</u> (S. 45)	<u>Auguststrasse</u> (s. 47)
1						<u>Hackescher Markt</u> (S. 45)	<u>Hackescher Markt</u> (s. 47)
1						Diesmal waren die Eltern also bei <u>Globus</u> gewesen (S. 47)	[V]anhemmat olivat sillä kertaa tehneet jouluostoksensa <u>Globuksessa</u> (s. 48)
1						<u>Rostock</u> (S. 47)	<u>Rostock</u> (s. 48)
1						<u>Sonneberg</u> (S. 47)	<u>Sonneberg</u> (s. 48)
	1		1			Beispielweise bestand er aus vier Stiegen Mandarinen und Apfelsinen, zwei Tüten eingeschweißter Nüsse und zwei Päckchen <u>Melitta Auslese</u> , vier Tafeln Sarotti-Schokolade und ein parr Flaschen <u>Rottkäpchen</u> Sekt der Geschmacksrichtung Mild. (S. 47-48.)	Siihen saattoi kuulua esimerkiksi neljä mandariini- ja appelsiinilaatikkaa, kaksi pussia pähkinöitä alkuperäispakkauksessa, kaksi <u>Melitta Auslesen</u> [sic!] kahvipakettia, neljä levyä Sarottisuklaata ja muutama pullo <u>Rottkäpchen-kuohuviiniä</u> , maultaan mietoa. (s. 49.)
			1			zehn Kilogramm <u>Teigwaren</u> <u>Risaer Provenienz</u> (S. 48)	kymmenen kiloa <u>Risaer Provenienz</u> -merkkisiä makaronituotteita (s. 49)
		1				<u>Prost</u> (S. 48)	<u>Kippis</u> (s. 49)
4						nach <u>Warnemünde</u> , <u>Potsdam</u> , <u>Weimar</u> oder <u>Oberwiesenthal</u> (S. 49)	<u>Warnemünde</u> , <u>Potsdamiin</u> , <u>Weimariin</u> tai <u>Oberwiesentahaliin</u> (s. 50)
			1	1		<u>Engerlinge</u> (S. 50)	<u>maapähkinäsipsejä</u> (s. 51)
2						Bereits als Kinde konnten wir <u>Käfer</u> - und <u>Boxer</u> -jeans von solchen aus dem Westen unterscheiden. (S. 51.)	Jo lapsina pystyimme erottamaan <u>Käfer</u> - ja <u>Boxer</u> -farkut länsimaiden vastaavista. (s. 52.)
1		1				Ein <u>Germina</u> -Skateboard blieb für uns immer eine schlechte Kopie des berühmten <u>Adidasbruders</u> (S. 51)	<u>Germina</u> -rullalauta oli kuuluisan <u>Adidas-serkun</u> huono kopio (s. 52)

1				1	Leere <u>Pelikan</u> -Tintenpatronen, deren kleine Verschlusskügelchen im Inneren so schön klapperten, hätten wir nie im Leben gegen einen LKW mit <u>Heiko-Patronen</u> eingetauscht. (S. 51.)	Emme olisi koskaan vaihtaneet tyhjiä <u>Pelikan</u> -mustekynän patruunoita, joiden sisällä pienet kuulamaiset sulkukorkit helisivät, edes autokuormalliseen <u>oman maamme Heiko-patruunoita</u> . (s. 52.)
	1				<u>Leninschweiß</u> (S. 51)	<u>Leninin hiki</u> (s. 52)
1					<u>Maracuja-limonade</u> (S. 51)	<u>Maracuja-limonadi</u> (s. 52)
2					aus der <u>Pop Rocky</u> oder <u>Bravo</u> (S. 51)	<u>Pop Rockysta</u> tai <u>Bravosta</u> (s. 52)
1					<u>Intershop</u> (s. 51)	<u>Intershop</u> (s. 52)
1	1			1	Ich wunderte mich darüber, dass die Westler, die nun schon reichlich spät, wie ich fand, bei uns ankamen, noch immer nichts Besseres zu tun hatten, als uns beeindruckt die Geschichten ihrer Abenteuerurlaube in der <u>Hohen Tatra</u> , <u>Warschau</u> und <u>Bratislava</u> zu erzählen. (S. 55.)	Ihmettelin, eikö länsiasukkailla, jotka mielestäni melko myöhään löysivät tiensä meille, ollut mitään kiinnostavampaa kerrottavaa kuin <u>Tatra-vuoristoon</u> , <u>Varsovaan</u> tai <u>Bratislavaan</u> tehdyt seikkailumat. (s. 56.)
1					<u>Marktfrisch</u> (S. 57)	<u>Marktfrisch</u> (s. 58)
				2	eine Packung von <u>Schoko-Crossies</u> [und] eine Stange <u>Hanutas</u> (S. 57)	<u>pakkaus Schoko-Crossien suklaamantelipaloja ja Hanuta-suklaavohveita</u> (s. 59)
	1			1	Aus weißen <u>Malimo</u> und Textilfarbe nähten [unsere Mütter] uns Sweat-Shirts, die wir Sweet-Shirts nannten, und bedruckten sie mit Hilfe von Schablonen und alten Heftumschlägen mit Motiven, die wir uns in alten <u>OTTO-Katalogen</u> ausgesucht hatten. (S. 59.)	Valkoisesta <u>Malimo-kankaasta</u> äidit loihitivat meille collegepuseroita, joita kutsuimme sweet-shirteiksi ja joihin painoimme käyttäen kouluvihkojen päällyksiä sabluunana erilaisia aiheita, joita olimme löytäneet <u>OTTO-katalogeista</u> . (s. 61.)
	1				Die <u>Fünf-Marken-Treter</u> hießen <u>Fünf-Marken-Treter</u> , weil sie keinen Namen und keine Herkunft hatten und jeder sie kannte, jeder sie trug. (S. 59.)	<u>Viiden markan tossuja</u> kutsuttiin viiden markan tossuiksi, koska niillä ei ollut nimeä eikä alkuperää. Jokainen kuitenkin tunsi ne ja käytti niitä. (s. 61.)
1					<u>Hannover</u> (S. 60)	<u>Hannover</u> (s. 62)
2					aus <u>Freiburg</u> oder <u>Kassel</u> (S. 61)	<u>Freiburgista</u> tai <u>Kasselista</u> (s. 63)
	1				Hypergestylte Mädels, die jeden Morgen vom Cover des <u>jetzt Magazins</u> in den Hörsaal schwebten, machten mir es ebenfalls schwer. (S. 63.)	Vaiveuksia minulla oli myös niiden erittäin tyylitietoisten tyttöjen kanssa, jotka näyttivät aamuisin leijailevan luentosaliiin suoraan <u>Jetzt-lehden</u> kansikuvasta. (s. 65.)
1					<u>Schleswig-Holstein</u> (S.64)	<u>Schleswig-Holstein</u> (s. 66)
				1	Zum Beispiel, wenn ich zu Hause auf das Band sprach: ” <u>Hier ist der Anrufbeantworter...</u> ” und man mich an der <u>Endung</u> als Ostdeutsche indentifizieren konnte. Weil ich das aber nicht wollte, ja unbedingt verhindern musste, sagte ich in Zukunft stattdessen ” <u>Anschluss.</u> ” (S. 64.)	Hän sanoi, että puhelinvastaajaani jättämästä viestistäkin minut saattoi heti tunnistaa itäsaksalaiseksi. En pitänyt siitä yhtään ja jätinkin nauhalle siitä lähtien hyvin lyhyen sanoman. (s. 66.)
1					<u>Hoyerswerda</u> (S. 66)	<u>Hoyerswerda</u> (s. 68)
1					<u>Schwerin</u> (S. 66)	<u>Schwerin</u> (s. 68)

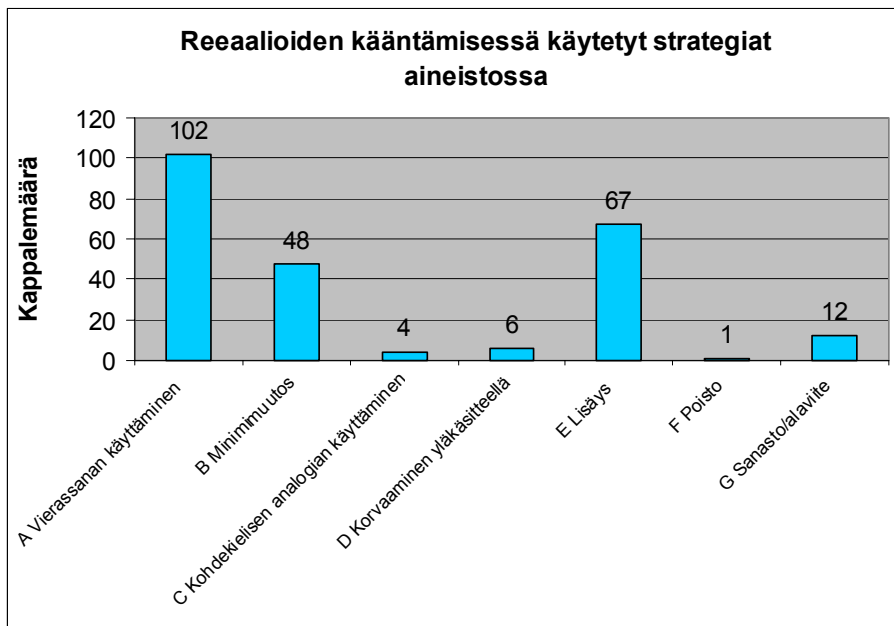
				2		[Sie] redete sich von der theaterlandschaft <u>der Zone</u> und Manfred Krug bis Kurt Masur und <u>die Prinzen</u> bis zu den Chancen der neuen Zeit (S. 68)	Hän esitelmöi <u>itävyöhykkeen</u> teatterimaailmasta Manfred Krugista Kurt Masuriin ja <u>Prinzen-yhtyeestä</u> aina tämän päivän tarjoamiin mahdollisuuksiin asti (s. 70-71)
	1					<u>im Bundestag</u> (S. 71)	<u>Liittopäivillä</u> (s. 74)
1						<u>PDS</u> (S. 72)	<u>PDS</u> (s. 74)
				1		Unsere Eltern waren in keinem <u>Nachwendealltag</u> angekommen. (S. 74.)	<u>Muurin katoamisen jälkeen</u> vanhempamme eivät olleet vieläään löytäneet tietä <u>normaaliin arkipäivään.</u> (s. 76.)
	1			2		Sicherlich lösten sie abends am Esstisch erst alle zusammen <u>Tratschke fragt: Wer war's?</u> , bevor es was zu essen gab, besprachen danach die Probleme der Dritten Welt, die jüngsten Haushaltsbeschlüsse im <u>Bundestag</u> und klärten demokratisch, wer am Wochenende zum Bauern aufs Land fuhr und den Nachschub an <u>Rohmilchkäse</u> besorgte. (S. 75.)	Illallispöydässä he ensin varmasti yhdessä ratkaisivat <u>tietopelin</u> <u>Tratschke kysyy: Kuka hän oli?</u> Sitten vasta tulisi ruoka, ja sen jälkeen seuraisi keskustelua kehitysmaiden ongelmista ja uusimmista <u>Liittopäivien</u> talouspäätöksistä. Samalla selvitettäisiin demokraattisesti, kenen vuoro olisi hakea seuraavana viikonloppuna maalaistalosta uusi pakkaus <u>tuoreesta maidosta valmistettua juustoa.</u> (s. 78.)
				1		<u>SED</u> (S. 76)	<u>SED-puolue</u> (s. 78)
1				3		Um diese Zeit wurden die Schnapsflaschen <u>aus dem Delikat</u> überhaupt erst hervorgeholt und die zehnte Tüte Engerlinge in die Kristallschale aus Prag gekippt. Die Muttis tranken <u>Mocca Edel, Rosenthaler Kadarka</u> oder <u>Rotkäppchen Sekt.</u> (S. 77-78.)	Silloin vasta korkattiin <u>Delikat-kaupasta</u> ostetut snapsipullot ja kaadettiin kymmenes pussi maapähkinäsipsejä Prahasta ostettuun kristallimaljaan. Äidit joivat <u>Mocca Edel -likööriä, Rosenthaler Kadarka -viiniä</u> tai <u>Rottkäppchen-sektiä.</u> (s. 80.)
				1		Damit könnte es uns gelingen, die anderen in den großen Auswertungsrunde zu <u>Wetten dass?</u> , das wir ja leider nicht gesehen hatten, in den Schaften zu stellen. (S. 78-79.)	Ehkä päihittäisimme niillä ne, jotka kerskuivat nähneensä länsiosan suosittua <u>Wetten dass? -ohjelmaa,</u> joka sattui näkymään vain harvojen onnekaiden televisioista. (s. 81.)
				2		Sie sind die Sitzenbleiber einer anderen Epoche, die sich gerade erledigt hat und aus dem nur Carmen Nebel, das Ampelmännchen, <u>Nordhäuser Doppelkorn,</u> Plauener Spitze und <u>die PDS</u> übrig geblieben sind. (S. 80.)	He ovat jääneet luokalle toisella aikakaudella, joka on jo hävinnyt ja josta on jäljellä vain Carmen Nebel, liikennevalojen jalankulkijasympolit, <u>Nordhäuser Doppelkorn -viina,</u> Plauenin pitsit ja <u>PDS-puolue.</u> (s. 83.)
				1		Samstag liefen wir in aller Frühe <u>zum Subbotnik</u> in die Schule[.] (S. 83.)	Aikaisin lauantaina kiirehdimme kouluun <u>vapaaehtoistoihin, joita</u> kutsuttiin <u>subbotnikiksi.</u> (s. 84.)
				1		Der Agitator schrieb Berichte über die Männer an der Trasse oder las der Klasse hinter einem zum Fernseher umgebauten Schuhkarton die Highlights der <u>Aktuelle Kamera.</u> (S. 84.)	Luokkalehden päätoimittaja kirjoitti selostuksia rautatieläisistä ja luki luokalle <u>Aktuelle Kameran</u> uutisten tärkeimmät kohdat televisiota esittävän kenkälaatikon takana. (s. 85.)
				1		die Geschichte <u>der SED</u> (S. 85)	<u>SED-puolueen</u> historia (s. 86)
				1		<u>die Volkssolidarität</u> (S. 86)	<u>Kansansolidariteettiliitto</u> (s. 88)

	1				1	<u>Jägerschnitzel</u> (S. 88)	<u>metsästäjän leike</u> (s. 89)	
				8		Auch waren wir Profis darin, sooft es darum ging, bei Diskussionen über das Fernsehprogramm des Vorabends entweder den Mund zu halten, wenn der Lehrer ins Zimmer kam, oder statt <u>Wetten dass?</u> und <u>Die versteckte Kamera</u> oder <u>Hart, aber herzlich</u> einfach solche Worte wie <u>Mach mit, mach's nach, mach's besser, Wunschbriefkasten, Ein Kessel Bunes, Inka</u> oder <u>Ralf (Bummi) Bursy</u> zu sagen. (S. 90.)	Kun opettaja astui luokkaan keskustellessamme edellisen illan televisio-ohjelmista, olimme tarpeeksi ammattilaisia vaietaksemme heti tai muuttaaksemme <u>läntisten ohjelmien nimet</u> kuten <u>Wetten dass?</u> ja <u>Die versteckte Kamera</u> tai <u>Hart & Hart itäohjelmien nimiksi</u> <u>Mach mit, mach's nach, mach's besser, Wunschbriefkasten, Ein Kessel bunes</u> [sic!], <u>Inka</u> tai <u>Ralf "Bummi" Bursy</u> . (s. 91–92.)	
				1	1	<u>BMA</u> war auch für sie okay, aber nur gerade so. (S. 90)	<u>BMA</u> , ammattikoulutus, <u>johon sisältyi ylioppilastutkinto</u> , menetteli myös, mutta he eivät olleet siihen yhtä tyytyväisiä. (s. 92.)	
1				1		Wir durften unsere Nasen nicht an die Scheiben der Westautos drücken und die Messegäste nicht um Flugtickets, Aufkleber, <u>Ritter Sport</u> , <u>Wrigley's Spearmint</u> oder Huba Buba anbetteln. (S. 92.)	Emme saaneet painaa nenäämme länsiautojen tuulilaseihin emmekä anella lentolippuja, tarroja, <u>Ritter Sportin suklaata</u> , <u>Wrigley's Spearmintia</u> tai Hubba Bubbaa. (s. 93.)	
	1					Offiziell beendet war unsere Erziehung am Tag <u>der Jugendweihe</u> . (S. 92.)	Virallisesti kasvatuksemme päättyi <u>nuorisovalaan</u> . (s. 94.)	
	1					<u>VEB Stadtreinigung</u> (S. 93)	<u>VEB-kaupunginpuhdistamo</u> (s. 94)	
				1		Statt Schulschnitten gab es jetzt <u>Milchschnitte</u> (S. 95)	Eväsleivän sijasta meillä oli nyt <u>Milchschnitte-paloja</u> (s. 96)	
				1		<u>Pelikan-Tintenpatronen</u> und <u>Maoam</u> verloren mit zunehmender Präsenz ihren Wert (S. 95)	<u>Pelikaani-patruunat</u> ja <u>Maoam-karkit</u> menettivät yleistyessään arvonsa. (s. 96)	
4						<u>Rheinland-Pfalz</u> und <u>Hessen</u> , <u>Mainz</u> und <u>Düsseldorf</u> (S. 95)	<u>Rheinland-Pfalz</u> ja <u>Hessen</u> , <u>Mainz</u> ja <u>Düsseldorf</u> (s. 97)	
				1	4	3	Und die Fluortabletten, <u>die Reihenuntersuchung</u> , <u>PA</u> und <u>ESP</u> , <u>der Fahnenappell</u> und <u>der Stabi-Unterricht</u> . (S. 97)	Ja ne fluoritabletit, <u>terveystarkastukset rivissä</u> , <u>PA-työharjoittelut</u> , <u>ESP-tuotantoteoriat</u> , <u>valan vannominen</u> ja <u>Stabi-kansalaisopetus</u> . (s. 98.)
				1			[wir kämpften] für den Erhalt von <u>DT'64</u> (S. 97)	taistelimme <u>erityisstudio DT'64:n</u> säilyttämisen puolesta (s. 99)
				2			<u>ARD-Brennpunkt</u> (S. 98)	<u>ARD-televisiokanavan Brennpunkt-ohjelma</u> (s. 100)
1							<u>Cottbus</u> (S. 99)	<u>Cottbus</u> (s. 101)
1							<u>Wismar</u> (S. 99)	<u>Wismar</u> (s. 101)
	3						In solchen Momenten musste ich wieder an unsere <u>Assis</u> denken, die in den <u>SERO-Annahmestellen</u> die Flaschen entgegengenommen und nach Größe und Farbe sortiert hatten, oder an <u>die Assikinder</u> in den <u>Lernpatenschaften</u> . (S. 100.)	Sellaisina hetkinä ajattelin lapsuteni <u>asosiaalisia ihmisiä</u> , jotka <u>SERO-keräyspisteissä</u> ottivat vastaan tyhjiä pulloja ja lajittelivat ne koon ja värin mukaan sekä <u>heidän lapsiaan</u> ja <u>auttamissopimuksia</u> koulutehtävissä. (s. 102.)
	1						<u>Westpaket</u> (S. 103)	<u>länsipaketti</u> (s. 105)

				1		Sooft ich mir als Kind den zweiten Weltkrieg vorstellte, waren deshalb alle irgendwie Mitglieder <u>der Weißen Rose</u> [.] (S. 208.)	Kun lapasena [sic!] ajattelin toista maailmansotaa, olivat kuvitelmissani kaikki ihmiset [---] <u>vastarintaliike Weisse Rosen</u> jäseniä[.] (s. 110.)
				1		[E]inmal fuhren wir alle zum Sommersitz von Jans Großeltern <u>in die Eifel</u> . (S. 108.)	Lähdimme kerran kaikki yhdessä Janin isovanhempien kesäpaikkaan <u>Eifelin alueelle</u> . (s. 110.)
			1			Bücher <u>der SWR-Bestenliste</u> (S. 109)	<u>bestsellerlistan</u> kirjoja (s. 111)
1						<u>NSDAP</u> (S. 110)	<u>NSDAP</u> (s. 112)
				1		Endausscheidungen der Mathematik- oder Russisch- <u>olympiade</u> (S. 115)	matematiikan ja venäjän kielen <u>kilpailun</u> loppuvaiheessa (s. 116)
				4		[E]r [konnte] jetzt so viele <u>Überraschungseier</u> und <u>Hanutas</u> und <u>Milchschnitte</u> und <u>Knoppers</u> essen [---], wie er wollte[.] (S. 117.)	[H]änellä oli nyt mahdollisuus syödä niin paljon <u>Überraschung-suklaamunia</u> , <u>suklaisia Hanuta-</u> , <u>Milchschnitte-</u> ja <u>Knoppers-paloja</u> kuin halusi[.] (s. 118)
				1		<u>Jagdwurst</u> (S. 120)	<u>Jagdwurst-makkara</u> (s. 120)
				1		<u>FDGB</u> (S. 120)	<u>FDGB-liittojärjestö</u> (s. 120)
4						Ebenso wie in dem früheren Jahren [würde sie] wieder keinen Ferienplatz in <u>Graal-Müritz</u> oder auf <u>Rügen</u> ergattern. Geschweige dann einen Campingplatz in <u>Zingst</u> oder auf dem <u>Darß</u> . (S. 120.)	Emme saisi haluamaamme lomapaikkaa <u>Graal-Müritzissä</u> tai <u>Rügenillä</u> sen paremmin kuin aikaisempinakaan. Puhumattakaan camping-paikasta <u>Zingstissä</u> tai <u>Darssilla</u> . (s. 120.)
1						<u>Havel</u> (S. 121)	<u>Havel</u> (s. 122)
1						<u>Thüringen</u> (S. 121)	<u>Thüringen</u> (s. 122)
1						<u>Usedom</u> (S. 122)	<u>Usedom</u> (s. 122)
3	2					Bei <u>Bad Hersfeld</u> , <u>Hof</u> , <u>Goslar</u> , <u>Westberlin</u> und <u>Lübeck</u> war lediglich entscheidend, welche Weststadt unserem Heimatort am nächsten lag. (S. 122.)	Tärkeintä <u>Bad Hersfeldissä</u> , <u>Hofissa</u> , <u>Goslarissa</u> , <u>Länsi-Berliinissä</u> ja <u>Lyypekissä</u> oli niiden sijainti ja ennen kaikkea se, että ne olivat lähellä omaa asuinpaikkaamme. (s. 123.)
2						nach <u>Hannover</u> oder <u>Schweinfurt</u> (S. 123)	<u>Hannoveriin</u> tai <u>Schweinfurtiin</u> (s. 124)
				1		<u>Balaton</u> (S. 125)	<u>Balaton-järvi</u> (s. 126)
				1		<u>ein Werthers Echtes</u> (S. 126)	<u>Werthers Echte -karamelli</u> (s. 127)
1						<u>Baden-Württemberg</u> (S. 126)	<u>Baden-Württemberg</u> [sic!] (s. 128)
1						<u>Bodensee</u> (S. 129)	<u>Bodensee</u> (s. 130)
	3					[Wir sind] in unserem ersten Leben <u>Wandzeitungsredakteur</u> , <u>Sportkader</u> oder <u>Milchgeldkassierer</u> gewesen. (S. 129.)	[O]limme ensimmäisessä elämässämme <u>seinälehdentoimittajia</u> , <u>urheilukaaderilaisia</u> tai <u>maitomaksun rahastajia</u> . (s. 130.)
2				1		[M]eine Klassenkameraden [führen] <u>in die Pionierrepublik</u> an <u>den Werbellinsee</u> oder auf <u>die Krim</u> [.] (S. 129.)	[M]inun luokkatoverini matkustivat <u>Werbellinseen rannalle</u> tai <u>Krimille</u> niin sanottuun pioneeritasavaltaan, <u>jonne valittiin</u> kaikkiin <u>esimerkillisimmät oppilaat</u> [.] (s. 131)
	1					am <u>Starnberger See</u> (S. 129)	<u>Starnbergin järven</u> rannalla (s. 131)
				1		Silvia ist zehn Jahre älter als ich, sie stammt ursprünglich <u>aus Halle an der Saale</u> und ich mag sie wirklich gern. (S. 130.)	Silvia on minua kymmenen vuotta vanhempi ja kotoisin <u>paikasta, jonka nimi on Halle an der Saale</u> . Pidän hänestä hyvin paljon. (s. 132.)
1						<u>Sauerland</u> (S. 130)	<u>Sauerland</u> (s. 132)

			1			ein graues, verwaschenes <u>Sakko</u> (S. 130)	harmaa, haalistunut <u>takki</u> (s. 132)
		1				ein Informationsblatt des <u>NABU</u> (S. 132)	<u>Luontoliiton</u> informaatio-lehti (s. 134)
				1		<u>Reichstag</u> (S. 134)	<u>Reichstag-rakennus</u> (s. 135)
1						<u>Volksparkstadion</u> (S. 135)	<u>Volksparkstadion</u> (s. 138)
			1			<u>Dutzende Spartakiade-Sieger</u> (S. 139)	tusinoittain muita urheilukisojen <u>voittajia</u> (s. 143)
	1					<u>Solidarpakt</u> (S.148)	<u>Solidaariteettipaketti</u> (s. 151)
				1		<u>Sport Aktuell</u> (S. 151)	television <u>Sport Aktuell</u> (s. 154)
				1		<u>Kessel Bunt</u> (S. 151)	ohjelma <u>Kessel Bunt</u> (s. 154)
1						<u>Magdeburg</u> (S. 154)	<u>Magdeburg</u> (s. 157)
1						<u>ICE-Bistro</u> (S. 159)	<u>ICE-bistro</u> (s. 163)
				1	1	<u>LPG</u> (S. 159)	<u>LPG-osuustila</u> (s. 163)
1						<u>Zwickau</u> (S. 159)	<u>Zwickau</u> (s. 163)
				1		<u>Exquisit</u> (S. 159)	<u>Exquisit-kauppa</u> (S. 163)
102	48	4	6	67	1	12	

Taulukko 2. Reaalioiden kääntämisessä käytetyt strategiat aineistossa

Liite 2: Kyselylomake

Tämä kysely on osa pro gradu -tutkielmaani, joka koskee Jana Henselin *Zonenkinder – eilisen aatteen lapset* -kirjan suomennoksen vastaanottoa. Tutkimuskohteenani on suomalaisten lukijoiden lukukokemukset ja tulkinnat. Minua siis kiinnostaa nimenomaan lukijoiden henkilökohtaiset mielipiteet tekstistä ja heidän saamansa käsitykset siitä.

Vastaa ensin tällä sivulla oleviin taustatietoja koskeviin kysymyksiin. Lue sitten ohessa olevat tekstikatkelmat ja vastaa lukemasi perusteella lomakkeen loppuihin kysymyksiin. **Täytä lomake järjestyksessä siten että luet seuraavan kysymyksen vasta vastattuasi edelliseen.** Älä palaa muuttamaan vastauksiasi jälkikäteen. Oikeita tai väärä vastauksia ei ole, sillä mielenkiinnon kohteena ovat lukijoiden omat näkemykset. **Mikäli et ymmärrä jotain kohtaa tekstistä tai se tuntuu mielestäsi muuten oudolta, mainitse myös tästä vastauksessasi.** Voit myös halutessasi alleviivata tällaisia kohtia tai tehdä tekstin joukkoon huomautuksia.

Ympyröi oikea vaihtoehto tai kirjoita vastaus kysymyksen jälkeen tulevalle viivalle. Mikäli vastauksesi ei mahdu annettuun tilaan, voit mielellään jatkaa paperin kääntöpuolelle.

Kiitos osallistumisestasi!

Ilona Ahlgrén
040-8227506

*****

TAUSTATIETOJA

Ikä 20–25/26–30/40–45/46–50/51–55/56–60/yli 60

Sukupuoli nainen/mies

Koulutus/ammatti _____
(jos opiskelet, mitä alaa)

Saksan kielen taito ei lainkaan/välttävä/hyvä/erinomainen

Luen noin 0–5/5–10/10–20/20–30/yli 30 **kirjaa vuodessa.**

Näistä on käännettyä kirjallisuutta ei yhtään/1–5/5–10/10–20/20–30/yli 30 **kirjaa**

ja vieraskielistä kirjallisuutta ei yhtään/1–5/5–10/10–20/20–30/yli 30 **kirjaa.**

Tunnetko *Zonenkinder – eilisen aatteen lapset* -kirjan entuudestaan? Oletko lukenut teoksen?

Millainen on näkemyksesi kirjasta? Jos olet lukenut sen, piditkö siitä?

Katkelmä kirjan takakannen tekstistä taustatiedoksi:

Zonenkinder on dokumenttiromaani, jossa kirjoittaja Jana Hensel etsii kadonnutta DDR:ää – ja kadonnutta lapsuttaan. Itä-Saksan hajoaminen katkaisi lapsuuden, joka haluttiin ensin unohtaa mutta jota nykyään etsitään niin elokuvissa, kirjoissa kuin tv-ohjelmissa. Ostalgia viihdyttää ja pysähdyttää ja tuo uusia näkökulmia lähihistoriaan. Kirjan on suomentanut Onerva Grabner.

Lue nyt ohessa olevat katkelmat kirjasta ja vastaa sitten seuraaviin kysymyksiin.

*****

1. Millainen on yleisvaikutelmasi lukemistasi katkelmista? Oliko teksti helppoa ymmärtää? Pysähdytkö erityisesti miettimään jotain kohtaa?

---

2. Oliko vaikutelmasi positiivinen/neutraali/negatiivinen

Kerro lyhyesti millaisia ajatuksia katkelmat sinussa herättivät

---

*****

Katkelmä 1.

3. Mitä tässä katkelmassa tapahtuu?

---

4. Tiedätkö, mitä seurauksia katkelman tapahtumilla oli historiallisesti?

Katkelma 2.

5. Miten kuvailisit kirjailijan elämässä tapahtunutta muutosta?

---

6. Miltä luulet lännestä takaisin tulleiden luokkatovereiden näyttäneen?

---

7. Minkälainen mielikuva sinulle tuli asosiaalisista ihmisistä, joiden lapsia kirjailija auttoi koulutöissä? Minkä takia lapset tarvitsivat apua?

Katkelma 3.

8. Mihin kirjailija mielestäsi viittaa, kun sanoo aiemmin pitäneensä kotikatunsa nimestä, koska ei ymmärtänyt mitä se tarkoitti?

Katkelma 4.

9. Mitä ymmärrät kirjailijan mainitseamalla Rheingoldilla? Mietitkö asiaa lukiessasi katkelmaa ensimmäistä kertaa?

Katkelma 5.

10. Miksi nuoret eivät kertoneet vanhemmilleen, ketä olivat äänestäneet? Minkä perusteella nuoret antoivat äänensä?

---

11. Miksi luulet kirjailijan mainitsevan katkelman lopussa olevat henkilöt (Kurt Biedenkopf, pastori Schorlemmer jne.)?

Katkelma 6.

12. Millaisia vitsejä isät kertoivat juhlissa?

*****

Katkelma 7.

13. Minkä takia oli epäilyttävää, jos lapsella oli usein banaaneja eväänä?

*****

Katkelma 8.

14. Millaisen käsityksen sait Moritzin isoisästä? Mitä tämä oli tehnyt menneisyydessään?

*****

15. Vaikeuttiko tekstin sisältämä runsas kulttuurispesifinen käsitteistö sen ymmärtämistä?

Kulttuurispesifisyys ei vaikeuttanut/vaikeutti hieman/vaikeutti huomattavasti

Kerro lyhyesti miksi

---

16. Muuttuiko vaikutelmasi lukemistasi katkelmista sen jälkeen, kun olit vastannut niistä esitettyihin kysymyksiin?

Vaikutelma ei muuttunut/muuttui hieman/muuttui huomattavasti

Jos vaikutelmasi muuttui, kerro lyhyesti millä tavalla

---

17. Mitä mieltä olit kyselystä?

Kysely oli liian lyhyt/sopivan pituinen/liian pitkä

Kysymyksiin vastaaminen oli vaikeustasoltaan helppoa/keskinkertaista/vaikeaa

Muita kommentteja

Liite 3: Katkelmat

Katkelma 1.

1. Ihana lämmin me-henki

Lapsuudestamme

Lapsuuteni viimeisenä päivänä, jolloin olin kolmetoista vuotta ja kolme kuukautta vanha, lähdin alkuillasta ulos yhdessä äitini kanssa. Oli jo pimeää, hengitys huurusi kasvojen edessä, taivaalta tihutti sadetta. Olin pannut jalkaani pitkävartiset saappaat ja sukkahousut sekä päälleni kaksi villapaitaa sinisen toppatakin alle. Kukaan ei oikein suostunut kertomaan, minne olimme menossa. Matkalla Leipzigin keskustaan vievälle raitiovaunulle jouduimme ylittämään asema-alueen, ja en ole enää aivan varma, kuvittelinko vai emmekö todellakaan kohdanneet sillä välillä ainuttakaan ihmistä ja ajattelin jo silloin, että rauhallisesti ja tasaisesti maahan valuva sade, jonka saattoi erottaa vain katuvalon keltaisessa loisteessa, näytti hyvin kauniilta.

Vanhan raitiovaunun käsin suljettavat ovet eivät menneet koskaan kunnolla kiinni vaan päästivät jääkylmän viiman sisään lämmitettyjen nahkaistuinten polttaessa samalla takapuolta. Sinä iltana vaunussa istuvat ihmiset olivat merkillisen paksusti pukeutuneita, kuin he olisivat olleet matkalla katsomaan jalkapallo-ottelua tai ilotulitusta. Muutamilla naisilla oli korvaläpät, joita oli saanut jo jonkin aikaa meidänkin kaupoistamme, toisilla oli itsekudotut säärystimet, ja mikä kummallisinta, kenelläkään ei ollut laukkaa mukanaan. Kun kuljettaja muutaman väliaseman jälkeen avasi etuoven ja huusi, että vaunu ei enää jatkaisi matkaa, ihmiset nousivat ylös sanomatta sanaakaan ja suuntasivat kulkunsa kohti keskustaa, ikään kuin heillä kaikilla olisi ollut sinä iltana yksi ja sama päämäärä.

Hieman myöhemmin olimme perillä, mutta mitä se tarkoitti, sitä ei kukaan osannut vieläkaan kertoa minulle. Sankat ihmisjoukot tungeksivat kohti Nikolain kirkkoa ja oopperan eteen Karl-Marx-Platzille. Paikalta otetussa televisiokuvassa näkyi, miten yksittäisiä plakaatteja ja julisteita pidettiin siellä täällä ylhäällä ja miten kuin näkymättömän ohjaajan käskystä muodostui kulkue, joka liikkui eteenpäin keskikaupungin katujen muodostamaa ympyrää pitkin. Kuvasta myös huomasin, että tämä oli lopun alkua. En tiedä enää tarkkaan, mitä näin omin silmin ja mitä kaikkea television *Tagesthemen*-ohjelmassa sinä iltana ensimmäisen kerran ja myöhemmin lukuisia kertoja. Ehkäpä juuri sen tähden, etten ole kertonut siitä kenellekään, muistan, miten kovasti halusin tarttua vierelläni kulkeneen opiskelijapojan käteen ja miten mielelläni olisin pyytänyt kadun varsilla vartioivia sotilaita liittymään joukkoomme. Olihan meitä niin paljon enemmän.

Kuljin kuitenkin kiltisti kehää opiskelijapojan ja äidin välissä ja ajattelin luultavasti ensimmäistä kertaa elämässäni, että maassa, joka oli aina ollut minun kotimaani, tapahtui parhaillaan asioita, joita en itse ymmärtänyt ja joiden seurauksia ei yksikään aikuinen pystynyt minulle selvittämään. Jos vierellä kulkenut opiskelija olisi sanonut, että ”tämä on vasta alkua, sillä tulevaisuudessa joka maanantai kaduille kerääntyy yhä enemmän ihmisiä, Berliinin muuri murtuu, ja maamme hajoaa nopeasti ja niin täydellisesti, ettei siitä jää enää mitään jäljelle,” olisin katsellut häntä ihmetellen ja ajatellut, että voisihan sitä yrittää, mutta se ei koskaan tulisi onnistumaan.

Katkelma 2. [Muurin murtumisen jälkeen]

Kauppahalli on nyt supermarketti, nuorisomajat muuttuivat maaseudulla sijaitseviksi sisäoppilaitoksiksi, paidat muuttuivat t-paidoiksi ja oppipojat muuttuivat oppisopimussuhteessa oleviksi koululaisiksi. Raitiovaunussa ei reititetty enää lipunpalaa vaan leimattiin matkalippu. Pop-jumpasta tuli aerobic ja vastamaalatu poliklinikan seinään olikin yhtenä aamuna kirjoitettu sana *lääkäriasema*. Jätetyynyrit katosivat ja ne korvattiin lajittelukeskuksella. Mondos-kumeista tuli kondomeita, mutta ne eivät vielä koskeneet meitä.

Emme menneet enää pioneeritaloon, vaan vapaa-aikakeskukseen, pioneerijohtajamme olivat nyt luottamusopettajia ja työyhteisöstä tuli edunvalvontayhteisö. Kaupoista saattoi ostaa kaikkea, mitä mainostettiin. Kaduille ilmestyi nopan pelaajia. Entiset luokkatoverit, jotka olivat ennen muurin murtumista hankkiutuneet länteen, kuten silloin sanottiin, ilmestyivät nyt odottamatta koulun pihalle niin kuin eivät olisi koskaan olleetkaan poissa. He vain puhuivat hieman oudolla korostuksella ja olivat kuin suoraan Medi&Zini-lehden sivuilta.

Tummaihoisia ei saanut enää sanoa fidžeiksi vaan heitä piti kutsua nyt ulkomaalaisiksi tai turvapaikan hakijoiksi, mikä kuulosti jotenkin hassulta, koska he olivat kuitenkin samoja ihmisiä, jotka olivat olleet täällä koko ajan poistumatta välillä minnekään. Kuubalaisia ja mosambikiläisiä tarkoittamaan ei tullut uusia nimityksiä. Ei silloin, eikä myöhemminkään. He olivat yhtäkkiä kaikki vain kadonneet. Samoin kuin ne luottovangit, jotka ottivat vastaan pulloja ja laseja SERO-keräyskeskuksessa ja lajittelivat ne värin ja koon mukaan ja vahtivat, ettemme pujahtaisi salaa sisään aidassa olevasta kolosta ja kiipeäisi isoon aikakausilehtikonttiin etsimään länsilehtiä ja näin estämään niiden järkipärisen uusiokäytön.

Asioilla ei ollut enää niiden alkuperäisiä nimiä, mutta ehkä ne eivät enää olleetkaan samoja. Lip-puluukut muuttuivat terminaaleiksi, eväspussista tuli lounaspaketti, haarakonttoreista filiaaleja, polyluxista tuli piirtoheitin ja raitiovaunun ovenavaaja muuttui pysäytyspainikkeeksi.

En nimitellyt enää asiasiaalisia asseiksi. Saman tien katosivat myös heidän lapsensa, joiden kanssa me niin sanotun kummisopimuksen mukaisesti harjoittelimme matematiikkaa ja oikeinkirjoitusta. Oli myös huolehdittava, ettei heitä kiusattu, ja jos he eivät tulleet kouluun, menimme tapaamaan heitä kotiin.

Katkelma 3. [Kirjailija matkustaa junalla Berliinistä Leipzigiin]

Kellastuneet mainokset tyhjissä näyteikkunoissa olivat kuin hautakiviä muistoina monen pienyrittäjän turhista unelmista. Miksei kukaan ole tullut ajatelleeksi, että nämä esitteet kerättäisiin ja julkaistaisiin eräänlaisena kuvakronikkana ensimmäisestä yhteissaksalaisesta vuosikymmenestä? Miten on käynyt kaikkien Maikien, Silvioden, Ronnyjen ja Susien, jotka uskoivat rikastuvansa CD:n kopiointiliikkeillä, kirjoitusfirmoilla, tattoostudioilla tai pikabaareilla. Heidän tuntemattomia kohtaloitaan ajatellessani lähestyin vanhempieni pysäkkiä ja tietokoneääni ilmoitti: ”Moritzhof. Pääteasema. Nouskaa junasta, olkaa hyvä. LVB kiittää teitä matkasta.” Kotipysäkkini yksinkertainen mutta kaunis nimi oli ollut koko siellä viettämäni ajan Watestrasse. Olin pitänyt siitä nimestä lapsena hyvin paljon, koska en ollut ymmärtänyt, mitä se oikein tarkoitti. Nyt katu oli nimetty Moritzhofin suuren ostoskeskuksen mukaan. Usein asioita osaa arvostaa vasta sitten, kun ne ovat jo kadonneet.

Katkelma 4.

Nyt kun muurin murtumisesta on kulunut toistakymmentä vuotta, viihdymme hyvin Berliinissä. Voi jo aavistaa, että seuraava vuosikymmen on rauhallisempaa aikaa ja suurimmat muutokset ovat jo takanapäin. Me rakastamme Frankfurter Alleeta, Warschauer Strassen varrella olevaa rautatietä, Brenzlauer Bergin planetaariota, Kreuzbergissa sijaitsevaa Görlitzin puistoa ja Mitten Sophiestrassea. Meistä on hauskaa, että Helmholtzplatzilla voi nykyään pelata pöytätennistä. Istumme myöhään iltaisin Praterin vierellä olevassa oluttarhassa ja katselemme Muuripuistossa auringonlaskua. Sanssouci-linnan rappusilla keskustelemme rakkaudesta, jonotamme lippuja Volksbühne-teatteriin ja ihailemme Frank Castorfia ja Jürgen Kuttneria. Rheingold tuntuu meistä vieraalta ja Arkonaplatzin kirpputori on mielestämme hieman liian snobistinen. Kauniina sunnuntai-iltapäivinä teemme retkiä Schönebergiin, Friedenauiin ja Nikolas-järven rannalle. Toteamme, että siellä olisi uskomattoman kaunista asua, ja ajamme sitten taas junalla takaisin kotiin.

Katkelma 5. [Kirjailija kertoo ikäistensä nuorten suhteesta vanhempiinsa]

Lapsien ei yksinkertaisesti kuulu ymmärtää enempää kuin vanhempansa. Niinpä salasimme kaiken, mitä olimme jo kokeneet, mutta he eivät. Jenny ei maininnut, että hän oli ollut jo syömässä yhdessä Jonathanin vanhempien kanssa. Hän ei kertonut, että epäonnistui tentissä, että väliaikainen työ eräässä agentuurissa oli tärkeämpää kuin osallistuminen luennoille ja että nykyään ei menty naimisiin kaksikymmentäkaksivuotiaana eikä päätetty opintoja kaksikymmentäneljävuotiaana. Vanhempamme eivät tienneet asuntomme todellista vuokraa, eivät miten paljon muuttoauto oli maksanut, että olimme äänestäneet PDS:ää, koska Gysi oli meistä mukava, ja kuinka kallis viimeinen lomamatkamme Italiaan oli ollut. Samalla tavalla kuin kätkimme heidät elämästämme, kätkimme myös oman elämämme heiltä.

Muurin murtuminen oli tehnyt meistä itälapsista ylöspäin pyrkijöitä, jotka ilmestyivät äkkiä jostakin ja joille joka puolelta annettiin neuvoja, mihin suuntaan olisi kaikkein parasta kulkea. Meidän katseemme oli suuntautunut vain eteenpäin, emmekä koskaan katsoneet taaksemme. Päämäärä jatkuvasti silmiemme edessä yritimme unohtaa omat juuremme mahdollisimman nopeasti tullaksemme joustaviksi, sopeutuvaisiksi – ja hieman kasvottomiksi. Oli yhdentekevää, olivatko vanhempamme maalareita, asentajia, valokuvaaajia, hammaslääkäreitä, opettajia vai pappeja. Me olimme häviäjien tyttäriä ja poikia. Häviäjien, joita voittajat ivasivat proletaareiksi ja joihin oli kiinnittynyt totalitarismin ja työn vieroksujan haju. Meillä, heidän lapsillaan, ei ollut aikomustakaan jäädä siihen asemaan.

Totuus itäsaksalaisuudesta oli salaisuutemme, jonka säilytimme itsellämme. Emme myöntäneet vanhemmillemme, että nämä viisi uutta liittovaltiota kävivät oikeastaan meidän hermoillemme banaalisuutensa ja rumuutensa takia. Dresdenin ja Leipzigin omahyväisyys oli meistä vastenmielistä. Kurt Biedenkopf oli kuin keisari ilman vaatteita, pastori Schorlemmer liian innokas, Angela Merkeliä ei yksinkertaisesti hyväksytty, pastori Stolpe oli jotenkin epäilyttävä ja Rolf Schwanitzia emme olisi enää edes tunnistaneeet valokuvista.

Katkelma 6.

Emme viettäneet enää kovin usein aikaa itäsaksalaisten perheittemme kanssa. Aikaisempina vuosina oli pienemmästäkin syystä lähetetty kyläilykutsuja, mutta nyt juhlittiin yhdessä vain, jos täytettiin pyöreitä vuosia, vietettiin kultahäitä tai kun vannottiin nuorisovalaa. Omasta lapsuudestani muistan riemukkaita juhlia, jotka kestivät melkein koko yön ja joista kukaan ei lähtenyt kotiin kymmeneltä. Silloin vasta korkattiin Delikat-kaupasta ostetut snapsipullot ja kaadettiin kymmenes pussi maapähkinäsipsejä Prahasta ostettuun kristallimaljaan. Äidit joivat Mocca Edel -likööriä, Rosenthaler Kadarka -viiniä tai Rotkäppchen-sektiä. Meille lapsille kaadettiin munalikööriä vohvelikuppeihin, joissa oli sisäpuolella suklaata ja joihin saimme nautinnollisesti upottaa kielemme. Sitten joku isistä nousi illan puheenjohtajaksi ja käyttäytyi kuin olisi ollut pienen, vallankumouksellisen liikkeen johdossa haukkuen kovaäänisesti vallitsevia olosuhteita ja mitä kaikkea kommunistit olivat meille – ja ylipäänsä koko maalle – tehneet. Kun puheenjohtajan vaimo alkoi katsella pelokkaasti ympärilleen nostaen etusormensa huulilleen, tiesimme me lapset heti, että nyt oli tullut aika kuunnella vähän tarkemmin.

Oikeastaan kaikki nuo puheet olivat jo tuttuja; puheen pitäjän ei tarvinnut kauan tuoda esiin vaakaumustaan. Muut olivat pian samaa mieltä: lännessä oli kaikki paremmin ja jos vain olisi samat mahdollisuudet kuin niillä siellä toisella puolella, itse kukin olisi täällä aivan toisessa asemassa. Kunpa vain saisi itse päättää asioista. Lopuksi joku toinen isä kertoi Honi-pappa- ja Gorba-vitsejä. Me lapset, kielet vielä munaliköörissä, kuuntelimme tarkasti, että muistaisimme vitsit vielä maanantaiaamuna ensimmäisellä pitkällä välitunnilla. Ehkä päihittäisimme niillä ne, jotka kerskuivat nähneensä länsiosan suosittua *Wetten dass?* -ohjelmaa, joka sattui näkymään vain harvojen onnekaiden televisioista. Mutta tässä vaiheessa meidät lähetettiin nukkumaan viinan tuoksuisten hyvän yön suukkojen saattelmina.

Katkelma 7. [Kirjailija muistelee lapsuuttaan]

Minulle oli tärkeintä tietää jo etukäteen, mitä minulta vaadittiin. Näin saatoin olla erottautumatta massasta. En halunnut herättää huomiota ylisuurella tietomäärällä historiantunneilla enkä raahaamalla kouluun kiloittain keräyspaperia. Kummallista: kenelläkään ei ollut luokkaretkillä kovinkaan paljon länsisuklaata eväslaukussa. Juhlavaatteet puin päälleni vain perhejuhlia tai teatteria varten mutta en koskaan mennessäni kouluun, koska missään tapauksessa ei saanut herättää liikaa huomiota. Ei saanut erottua muista ja oli oltava aina keskitasoa. Isät, jotka olivat töissä jalkapalloklubissa tai ravintoloissa olivat yhtä epäilyttäviä kuin sellaiset perheet, joilla oli kaksi autoa tai neljä lasta tai joiden äidit eivät käyneet työssä. Meidän oli parempi olla vähemmän tekemisissä sellaisten lasten kanssa, joiden luokse ei kutsuttu kylään ja joilla oli usein banaaneja eväspussissaan. Sama koski lapsia, joilla ei ollut isää, koska näissäkin tapauksissa ei voinut olla ihan varma, mitä kaiken takana oikein oli. Lännen arvostus ei ollut virallisesti sallittua. Siellä oli vain opettajia, jotka eivät aatteensa takia saaneet hoitaa virkaansa, massatyöttömyyttä, kiskurivuokraisäntiä ja imperialistisia pyrkimyksiä Suur-Saksan muodostamiseksi.

Katkelma 8. [Kirjailija viettää opiskeluaikanaan iltaa ystävänsä mökillä]

Moritz oli mielellään huomion keskipisteenä, ja minä ihailin häntä sen vuoksi. Mutta yhden kerran hän pääsi melkein huomaamatta siihen tilanteeseen. Ulkona oli jo pimeä, Janin veli oli sytyttänyt kynttilät ikkunoiden eteen, pöydällä oli vielä jälkiruuaksi tarjotun juuston tähteet. Tyhjät viinipullot oli kerätty minun tuolini alle. En muista mistä oikein keskustelimme, mutta yhtäkkiä vain Moritz puhui. Kukaan ei keskeyttänyt häntä, ja myös minä tuijotin hievahtamatta hänen kasvojaan. Moritz kertoi, miltä hänestä oli tuntunut, kun hän sai tietää isoisänsä olleen ei vain NSDAP:n jäsen, vaan erittäin korkea, päätösvaltainen viranhaltija. Kaikki muut olivat tienneet sen, mutta siitä oli puhuttu vain hyvin harvoin. Moritz ei itse ollut esittänyt mitään kysymyksiä, ei isoisälleen eikä isälleen. Monien muiden asioiden tavoin myös se oli kuulunut sukuhistoriaan.

Pienen tauon ja hiljaisen tupakanpolttelun jälkeen muut pöydässä olijat rupesivat kertomaan vastaavanlaisia episodeja omasta elämästään. Tai muista ihmisistä, jotka olivat kokeneet tai joiden oli kerrottu kokeneen saman. Vain minä olin hiljaa: mieleeni ei tullut ainuttakaan esimerkkiä. Ei yksinkertaisesti mitään. Ajattelin leipzigilaisia ystäviäni, Davidia, Sebastiania, Judithia ja Susannea, ja mieleeni juolahti, ettemme koskaan olleet jutelleet niistä asioista. Emme tienneet, mitä isovanhempamme olivat tehneet. Olivatko he olleet yhteistyössä vai vastarintaliikkeessä? Olimme syntyneet uutena sukupolvena menneisyyden valtioon, joka ei sallinut kysymyksiä eikä kertonut itselleen epäedullisia tarinoita. Katselin pöydän ympärillä istuvia ihmisiä. Halusin painaa mieleeni jokaisen kasvot, kampaukset, silmät ja nenät, yksinkertaisesti kaiken. Sillä ensimmäistä kertaa tunsin, että tämä oli myös minun tarinani. Nämä ystäväni tiesivät, että he olivat Kolmannen valtakunnan lapsenlapsia. Minä olin yksi heistä. Mutta minä opin sen vasta nyt.

Deutsche Kurzfassung

Universität Tampere

Institut für Sprach- und Translationswissenschaften

Translationswissenschaft (Finnisch-Deutsch)

AHLGRÉN, ILONA: Zur Translation kulturspezifischer Elemente. Am Beispiel der finnischen Übersetzung von Jana Hensels *Zonenkinder*

Magisterarbeit: 66 Seiten,

deutsche Kurzfassung: 13 Seiten

Mai 2007

---

1. Einleitung

In dieser Arbeit geht es um das Übersetzen von kulturspezifischen Elementen, Realienbezeichnungen und Allusionen sowie die damit verbundenen Probleme. Das Forschungsmaterial in dieser Untersuchung ist ein Buch von Jana Hensel, „*Zonenkinder*“, und die finnische Übersetzung dieses Buchs (*Zonenkinder – Eilisen aatteen lapset*, übersetzt von Onerva Grabner). Die zentrale Frage ist, wie kulturgebundene Elemente, vor allem Realienbezeichnungen, für die Leser der Übersetzung übertragen werden. Von besonderem Interesse war für mich, ob die kulturspezifischen Begriffe die Rezipienten der Übersetzung stören, wenn sie diese nicht kennen.

Am Anfang dieser Arbeit wird das Forschungsmaterial vorgestellt und die Rezeption des Buchs in Deutschland diskutiert. Dann wird die Aufmerksamkeit auf verschiedene Übersetzungsmethoden kulturgebundener Elemente gerichtet, die mit Beispielen aus dem Forschungsmaterial erläutert werden.

Zu der Untersuchung gehörte eine Leserbefragung, deren Ziel es war herauszufinden, wie die Realienbezeichnungen für die Leser der Übersetzung übertragen werden. 33 Personen haben an der Befragung teilgenommen. Sie waren aus zwei verschiedenen Altersgruppen, damit es möglich war, die Antworten der beiden Gruppen miteinander zu vergleichen. Zuerst haben sie einige Abschnitte aus dem Forschungsmaterial gelesen und haben dann einen Fragebogen ausgefüllt.

Ursprünglich war es meine Absicht, die Rezeption der Übersetzung auf Basis der Vorstellung, die die Übersetzungslösungen der Übersetzerin liefern, ganzheitlich zu betrachten. Von diesem Ausgangspunkt aus ist die Leserbefragung verwirklicht worden. Später ist jedoch klar geworden,

dass, um Schlussfolgerungen über die Rezeption des Werkes machen zu können, die Teilnehmer der Befragung die ganze finnische Übersetzung hätten lesen müssen. Deswegen habe ich die Fragestellung der Untersuchung geändert und beschlossen, mich vorzugsweise auf die Realienbezeichnungen zu konzentrieren.

2. Forschungsmaterial

Zonenkinder ist das Erstlingswerk von Jana Hensel, geboren im Jahr 1976, in dem sie sich an ihre Kindheit in der DDR und das plötzliche Ende dieser Kindheit durch den Fall der Mauer erinnert. Das Werk ist von Onerva Grabner ins Finnische übersetzt worden. Es ist ihre erste belletristische Übersetzung, in erster Linie übersetzt sie wirtschaftliche Texte. In Finnland ist Grabner als Übersetzerin relativ unbekannt, weil sie schon seit über 30 Jahren in Deutschland wohnt. (Carlson 2006.) Das Übersetzen eines solchen Werkes erfordert von der Übersetzerin tiefe Vertrautheit mit Kultur und Geschichte. Es reicht aber nicht, dass sie selbst versteht, worum es im Text geht, sondern sie muss auch einschätzen können, wie viel sie den finnischen Lesern Umstände und Gegebenheiten erklären sollte. Grabner hat einige erläuternde Teile der Übersetzung zugefügt, aber eine klare Übersetzungsstrategie scheint es in der Übersetzung nicht zu geben. Die Übersetzungslösungen der Übersetzerin werden im nächsten Abschnitt ausführlicher behandelt.

Zonenkinder wurde im Herbst 2002 veröffentlicht und ist gleich auf den Bestseller-Listen geführt worden. Das Buch ist auch in mehrere Sprachen übersetzt worden. Es hat jedoch sehr widersprüchliche Reaktionen erweckt. Einerseits ist das Werk gelobt worden, weil es die vergessenen Erinnerungen der 1970er-Generation und Gedanken über die Wende hervorgebracht hat. (Weidermann 2004, 13–14.) Es ist aber auch kritisiert worden, dass es nur um ein verkaufstechnisches Konzept gehe, das auf der Ostalgie-Welle reitet; vor allem die Ostdeutschen fühlten sich verletzt von der vereinnahmenden zweiten Person Plural, die Hensel gern benutzt hat. Nicht alle wollen sie als die Stimme ihrer Generation akzeptieren. (Kraushaar 2004, 8–9.) Alles in allem erhielt das Buch negativere Rezensionen im Osten als im Westen, wo es als eine interessante Beschreibung von Erfahrungen der Zonenkinder-Generation und als ein Teil des Wiedervereinigungsprozesses betrachtet wurde. (Kraushaar 2004, 95.)

Es wurde sogar ein Buch, *Die Zonenkinder und Wir* (herausgegeben von Tom Kraushaar), über die Rezeption von *Zonenkinder* im Jahr 2004 in Deutschland veröffentlicht. In diesem Buch äußern sich Kritiker, Leser und die Autorin selbst zum Phänomen "Zonenkinder" und zu einer neuen Generation zwischen Ost und West.

3. Translation von kulturspezifischen Elementen

Das Interesse an Problemen im interkulturellen Übersetzen rührt von der Feststellung, dass kulturspezifische Elemente, wie Realienbezeichnungen und Allusionen, für die Übersetzer oft problematischer sind als das Übertragen semantischer und syntaktischer Züge eines Textes.

Realien sind Begriffe, die fest an eine Kultur gebunden sind und die in anderen Kulturen nicht existieren (Vehmas-Lehto 1999, 39). Leppihalme (2001, 139) definiert Realienbezeichnungen als sprachexterne kulturgebundene Übersetzungsprobleme. Sie referieren also auf die außersprachliche Welt und weil verschiedene Zivilisationen die Realität unterschiedlich definieren, erschweren Realienbezeichnungen oft die interkulturelle Kommunikation.

Allusionen sind Anspielungen im Text, die oft implizit sind. Sie können sich auf literarische Werke, historische Ereignisse, Prominente, Aussprüche, Filme usw., die in der Ausgangskultur vermutlich bekannt sind, beziehen. (Leppihalme 1993, 103; Vehmas-Lehto 1999, 104.) Das Verstehen von Allusionen basiert darauf, dass Sender und Empfänger der Botschaft gemeinsame Hintergrundinformationen haben. (Vehmas-Lehto 1999, 104.)

Die Begriffe „Verfremdung“ und „Einbürgerung“ gehören fest zum Übersetzen von kulturspezifischen Elementen. Die Einbürgerung ist eine Übersetzungsstrategie, wo die Übersetzung der Zielkultur angepasst wird und die Zielsprache natürlich und in Übereinstimmung mit den Normen der Zielkultur verwendet wird. In der verfremdenden Übersetzungsstrategie wiederum bleibt ein großer Teil der Fremdheit des Ausgangstextes im Zieltext erhalten. Das Ziel ist, einen Eindruck von Fremdheit, von einer anderen Sprache und Kultur, im Zieltext zu erhalten.

Ein großer Teil der Probleme im Übersetzen entstehen aus kulturellen Unterschieden und den Unterschieden zwischen den Hintergrundinformationen der Leser. Solche Übersetzungsprobleme können zum Beispiel mit folgenden Strategien gelöst werden: Verwendung eines Fremdwortes, Minimumveränderung, Verwendung einer zielsprachigen Analogie, Verallgemeinerung, Hinzufügung, Auslassung, Fußnote, Glossar, Vor- und Schlusswort. Diese Gruppierung basiert auf den Klassifizierungen von Kujamäki (1998) und Leppihalme (2001). Alle erwähnten Strategien sind auch im Forschungsmaterial verwendet worden. In den nächsten Abschnitten wird jede Strategie genauer behandelt und mit Beispielen aus dem Forschungsmaterial erläutert.

3.1 Verwendung eines Fremdwortes

Bei dieser Strategie wird ein Wort direkt oder mit nur kleinen Modifikationen aus dem Ausgangstext in die Übersetzung übernommen. (Leppihalme 2001, 141.) Bei Eigennamen ist diese Methode Standard, wenn man ins Finnische übersetzt. Eine Ausnahme sind solche Namen, die feststehende finnische Äquivalente haben (*Hamburg* → *Hampuri*). (Leppihalme 2001, 141.) Außer Eigennamen setzt die Übernahme von fremden Wörtern beim Rezipienten früheres Wissen über oder Interesse an der Ausgangskultur voraus. Für einen Leser, der diese Information nicht hat, haben fremde Wörter höchstens eine assoziative Bedeutung. (Kujamäki 1998, 86.)

Im Forschungsmaterial gibt es eine ganze Menge fremder Wörter, hauptsächlich Eigennamen. 41 % der Realienbezeichnungen sind geographische Namen. Es ist also keine Überraschung, dass 45 % aller Realienbezeichnungen mit Verwendung eines Fremdwortes übersetzt worden sind (siehe Beilage 1). Einige von den nicht geographischen Eigennamen, wie *NSDAP* (Hensel 2004, 112) und *Rheingold* (Hensel 2002, 46), hätten jedoch irgendwelche Erläuterungen in der Übersetzung haben sollen. Diese Fälle werden ausführlicher im Zusammenhang mit der Leserbefragung behandelt.

3.2 Minimumveränderung (Lehnübersetzung)

Das Prinzip der Minimumveränderung ist, dass man Veränderungen nur vornimmt, wenn es unbedingt notwendig ist (Leppihalme 1993, 108). Normalerweise ist eine Minimumveränderung eine wortwörtliche Übersetzung des ausgangssprachlichen Wortes oder Satzes, wo die konnotative oder kontextuale Bedeutung nicht beachtet wird (Leppihalme 1997, 84). Laut Leppihalme (2001, 141) mag diese die am öftesten verwendete Strategie von kulturgebundenen Sammelbegriffen sein, besonders wenn der Begriff in der Zielsprache nicht bekannt ist. Oft kommt es jedoch von der mangelnden Sprach- oder Sachkenntnis des Übersetzers⁵ – er kann die Realienbezeichnung nicht anders übersetzen und das Resultat wird schwer verständlich. (Kujamäki 1998, 84.) In meinem Forschungsmaterial hat diese Methode in erster Linie gerade solche Lösungen zur Folge gehabt, an denen man sehen kann, dass sich die Übersetzerin der finnischen Sprache entfremdet hat. Zum Beispiel ist das Wort *Biergarten* (Hensel 2002, 44) Glied für Glied mit *oluttarha* (Hensel 2004, 46) übersetzt worden, obwohl dieses Wort in der finnischen Sprache gar nicht existiert. Man hätte das Wort in der ausgangssprachlichen Form erhalten können, weil der Begriff den Finnen zum Beispiel durch Reisebroschüren schon bekannt ist. Andere

---

⁵ Hier wird einfachheitshalber nur in der maskulinen Form gesprochen, aber damit werden sowohl Übersetzer als Übersetzerinnen gemeint. Dies gilt auch für andere entsprechende Fälle.

Alternativen wären *olutterassi* ("Bierterrasse") oder allgemeiner *ulkoilmaravintola* ("Freiluftrestaurant").

3.3. Verwendung einer zielsprachigen Analogie

Bei Verwendung einer zielsprachigen Analogie bürgert man den ausgangssprachlichen Ausdruck ein, aber bringt analog zur Ausgangssprache gleichzeitig den referenziellen Bezug zu der entsprechenden konkreten Sache auf der Zielseite zum Ausdruck (Kujamäki 1998, 85–86). Leppihalme (2001, 142) nennt diese Strategie *kulturelle Adaptation* und definiert sie als das Übertragen der Konnotationen und Assoziationen der ausgangssprachlichen Realienbezeichnung in die Zielkultur mit Hilfe eines zielsprachigen funktionalen Äquivalents.

Im Forschungsmaterial wurden zielsprachige Analogien mehrmals verwendet. Zum Beispiel "wir [...] lasen *Micky-maus* [sic!]" (Hensel 2002, 20) ist mit "luimme *Aku Ankkaa*" ("wir lasen Donald Duck") (Hensel 2004, 20) übersetzt worden. Diese Lösung funktioniert gut, weil in Finnland niemals Comichefte oder Taschenbücher mit dem Namen Micky Maus erschienen sind.

3.4 Verallgemeinerung

Bei Verallgemeinerung wird ein semantisch spezifischerer Ausdruck in der Übersetzung durch einen semantisch allgemeineren Ausdruck ersetzt. Im Forschungsmaterial werden zum Beispiel "Bücher der SWR-Bestenliste" (Hensel 2002, 109) in der Übersetzung zu "bestsellerlistan kirjoja" ("Bücher einer Bestsellerliste") (Hensel 2004, 111).

3.5 Hinzufügung

Die Verwendung einer Hinzufügung ist eine der üblichsten Weisen, kulturgebundene Übersetzungsprobleme zu lösen. Oft ist die Hinzufügung ein Sammelbegriff, der mit einem Ortsnamen oder einem anderen Eigennamen zusammengebracht wurde. (Vehmas-Lehto 1999, 100–103.) Normalerweise hat man es dabei mit einem solchen Begriff zu tun, der für den ausgangssprachigen Rezipienten eine Selbstverständlichkeit ist, aber für den zielsprachigen Rezipienten erklärt werden muss (Kujamäki 1998, 84).

Diese Methode ist im Forschungsmaterial öfters verwendet worden. 29 % von allen Realienbezeichnungen sind explizierend übersetzt worden (siehe Beilage 1). Wenn es nicht so viele geographische Namen im Forschungsmaterial geben würde, wäre die Hinzufügung die am meisten verwendete Übersetzungsstrategie. Die Übersetzerin hat zum Beispiel erklärt, dass *Medi&Zini* eine

Zeitschrift (Hensel 2004, 22), *Rollfix* einen Handwagen (S. 19), *Melitta Auslese* Kaffee (S. 49) und *Prinzen* eine Band (S. 70) sind.

3.6 Auslassung

Laut Vehmas-Lehto (1999, 100) ist eine Auslassung im Übersetzen nur selten berechtigt. Sie kann in Betracht kommen, wenn es irgendetwas im Ausgangstext gibt, das für dessen Leser erklärt werden muss, aber für die Leser der Übersetzung selbstverständlich ist. Meistens wird an diesen Stellen über die Zielkultur gesprochen.

Im Forschungsmaterial gibt es nur einige Auslassungen. Hier hat die Übersetzerin ausgelassen, was die Ich-Erzählerin auf dem Anrufbeantworter sagt und hat nicht erwähnt, dass die Aussprache des Wortes *Anrufbeantworter* eine Sache ist, die sie als Ostdeutsche zu erkennen gibt.

Zum Beispiel, wenn ich zu Hause auf das Band sprach: „Hier ist der Anrufbeantworter...“ und man mich an der Endung als Ostdeutsche identifizieren konnte. Weil ich das aber nicht wollte, ja unbedingt verhindern musste, sagte ich in Zukunft stattdessen „Anschluss.“ (Hensel 2002, 64.)

Hän sanoi, että puhelinvastaajaani jättämästä viestistäkin minut saattoi heti tunnistaa itäsaksalaiseksi. En pitänyt siitä yhtään ja jätinkin nauhalle siitä lähtien hyvin lyhyen sanoman. (Hensel 2004, 66.)

3.7 Fußnoten, Glossare, Vor- und Schlussworte

Manchmal werden Fußnoten, Glossare, Vorworte, Schlussworte oder andere explizite Erklärungen verwendet, um dem Leser zusätzliche Information anderswo als im Textkörper zu geben. Oft geht es um das Erklären von einzelnen Wörtern, besonders wenn der Übersetzer viele Fremdwörter in der Übersetzung benutzt hat. (Leppihalme 2001, 144.)

Es gibt nur einige Übersetzungslösungen im Forschungsmaterial, die zu dieser Kategorie gehören. Bei *Mauerpark* gibt es eine Fußnote, wo man erklärt, dass es um „eine Grünanlage auf der Grenze der ehemaligen DDR“ geht (Hensel 2004, 28). Zum Glossar am Ende des Buchs hat man das Wort *„Timur“* hinzugefügt, das als „eine Märchenfigur aus der Sowjetunion“ beschrieben wird (S. 178). Bei dem Wort *Rollfix* hat die Übersetzerin auch andere Wörter mit der Endung *-fix* für die finnischen Leser erklärt:

Rollfix, der. Ein Handwagen, den es nur mit Mühe zu erstehen gab. Es gab auch Klappfix, Moccafix, Trinkfix... (Hensel 2002, 172.)

Käsikärryt. Rollfix-nimisiä oli hyvin vaikea saada kaupoista. Oli olemassa myös muita ”fixejä”: klappifixit (peräkärryyn kiinnitetyjä teltoja), moccafixit (kahvinkorviketta) ja trinkifixit (esim. mansikalla maistuvaa maitopulveria). (Hensel 2004, 175.)

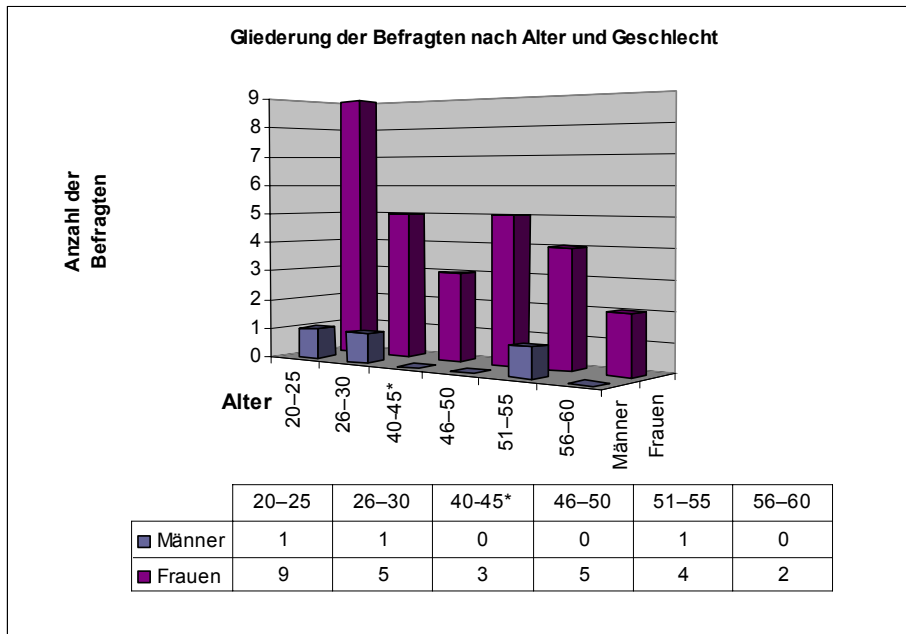
4. Leserbefragung

Das Ziel der Leserbefragung war herauszufinden, wie die kulturspezifischen Elemente, besonders Realienbezeichnungen, die mit Minimumveränderung oder Verwendung eines Fremdwortes übersetzt worden waren, für die ZT-Leser übertragen wurden und ob sie das Verstehen des Textes erschweren. Ich habe auf Grund des Vorkommens der kulturgebundenen Elemente neun Abschnitte aus dem Forschungsmaterial gewählt. Insgesamt umfassten die Abschnitte circa vier DIN-A4-Blätter.

Der Fragebogen bestand aus Fragen über den persönlichen Hintergrund der Testleser und Fragen über die Abschnitte, die die Befragten gelesen hatten. Sie sollten zuerst die Fragen über ihren Hintergrund beantworten, erst danach die Textabschnitte lesen und die restlichen Fragen beantworten. Sie wurden nach Altersgruppe, Geschlecht, Ausbildung oder Beruf (bei Studenten nach dem Studienfach), Lesegewohnheiten und Kenntnis der deutschen Sprache befragt. Zu den Lesegewohnheiten wurde gefragt, wie viele Bücher die Person pro Jahr liest und wie hoch der Anteil der übersetzten und fremdsprachigen Bücher ist. Dann wurde noch gefragt, ob der Befragte das als Forschungsmaterial dienende Buch kennt und was für eine Vorstellung er darüber hat. Danach kamen 16 Fragen über die gelesenen Textabschnitte und zum Schluss noch eine Frage über die Befragung selbst.

Insgesamt 33 Personen haben an die Befragung teilgenommen. 17 von ihnen waren 40–60-jährige und 16 waren 20–30-jährige. Die Altersgruppen wurden auf Basis des Alters der Menschen während des Falls der Mauer gewählt. Ich ging davon aus, dass die Vertreter der Altersgruppe 40–60 Jahre auf Grund ihres Alters mehr über die Geschehnisse der fraglichen Zeit wissen. Die Gliederung der Befragten nach Alter und Geschlecht fiel wie in Tabelle 1. gezeigt aus.

Tabelle 1. Die Gliederung der Befragten nach Alter und Geschlecht.

*Zwei von den über 40-jährigen Befragten hatten ihr Alter nicht mitgeteilt. Die eine war eine Frau, der andere hatte auch sein Geschlecht nicht mitgeteilt.

Die erste Frage ging um den Gesamteindruck der Befragten über die Textabschnitte. Ich habe gefragt, ob der Text leicht zu verstehen war und ob der Leser an irgendeiner Stelle nachdenken musste. Mit dieser Frage wollte ich ermitteln, welche Sachen die Leser störten und an welchen Stellen sie innehalten mussten, um nachzudenken. Ich vermutete, dass die Realienbezeichnungen Störfaktoren sein könnten, und dass sie das Verstehen des Textes erschweren könnten.

Ein Drittel der Befragten bzw. 11 Personen haben erwähnt, dass die große Anzahl der verschiedenen Namen, besonders Ortsnamen, das Lesen gestört hätten. Sechs Personen haben auch die Abkürzungen im Text für das Verständnis erschwerend gefunden. Ein Teil der Befragten gab an, dass sie die Länge der Sätze als störend empfanden. Namentlich die große Anzahl der Namen und die Länge der Sätze wurden als das Lesen verlangsamende Elemente erwähnt. Knapp die Hälfte bzw. 14 der Befragten beschrieben die Abschnitte als klar und/oder leicht verständlich.

Die zweite Frage betraf die Meinung der Befragten zu den Textabschnitten, die sie gelesen hatten. Es ging um eine Multiple-Choice-Frage, deren Alternativen positiv, neutral und negativ waren. Der überwiegende Teil der Befragten bzw. etwas mehr als die Hälfte der beiden Altersgruppen standen auf Basis der Textabschnitte dem Werk positiv gegenüber. Nur zwei Personen bekamen einen negativen Eindruck vom Text.

Das Ziel der dritten Frage war zu ermitteln, ob die Leser die Referenz zu den Montagsdemonstrationen in dem ersten Abschnitt verstanden hatten. Die meisten von ihnen beantworteten die Frage sehr kurz und erwähnten nur, dass es um eine Demonstration ging. Manche gaben an, dass man mit dieser Demonstration den Fall der Mauer erreichen wollte, oder dass man damit gegen den Sozialismus protestierte.

Mit der vierten Frage versuchte ich herauszubekommen, ob die Leser wussten, welche Konsequenzen die Demonstrationen hatten. Mit dieser Frage wollte ich noch klären, ob die Leser die richtige Vorstellung über die Geschehnisse des Abschnittes bekommen haben und sie diese mit dem richtigen historischen Kontext verknüpfen konnten. Sechs Personen antworteten nichts oder sagten, dass sie keine Ahnung hätten. Alle anderen haben auf eine oder andere Weise auf den Fall der Mauer oder die Wiedervereinigung in ihrer Antwort hingewiesen.

Die fünfte Frage ging um die Veränderungen im Leben der Autorin, die im Abschnitt 2 geschildert wurden.

Aus Pop-Gymnastik wurde Aerobic, und auf der frisch gestrichenen Poliklinik stand eines Morgens plötzlich *Ärztehaus*. [...] Die Kaufhalle hieß jetzt Supermarkt, Jugendherbergen wurden zu Schullandheimen, Nickis zu T-Shirts und Lehrlinge Azubis. (Hensel 2002, 21.)

Ich habe die Leser gebeten, diese Veränderungen zu beschreiben. Weil dieser Abschnitt viele Realienbezeichnungen beinhaltet, habe ich gedacht, dass sie den Lesern auffallen würden. In mehreren Antworten kamen das Annehmen der westlichen Kultur und das Wechseln der Namen von Waren und Orten vor. Die Leser wurden auf die einzelnen Realienbezeichnungen nicht besonders aufmerksam, sondern sahen sie als ein Instrument zur Beschreibung des Wandels. Die unbekanntenen Begriffe im Abschnitt bemerkte man in erster Linie nur auf der sprachlichen Ebene.

Frage Nummer 6 war mit der Realienbezeichnung *Medi&Zini* vom Abschnitt 2 verknüpft. An dieser Stelle erzählt Hensel (2004, 22), wie einige von ihren Mitschülern vor der Wende in den Westen gegangen waren und als sie zurückkamen, "sahen sie aus wie aus der *Medi&Zini*". In der Übersetzung wird erklärt, dass es um eine Zeitschrift geht. Ich habe gefragt, was die Leser über das Aussehen der Mitschüler dachten. Knapp die Hälfte bzw. 15 der Befragten benutzte das Wort *modisch* in ihrer Antwort. Viele vermuteten, dass *Medi&Zini* eine im Westen erschienene Modezeitschrift ist. Acht Personen waren nicht sicher und verwendeten Fragezeichen oder andere Mittel als Zeichen der Unsicherheit.

Im Abschnitt 2 kommt auch die Realienbezeichnung *Asozialer* vor. Hensel (2004, 23) erzählt, dass sie sich schnell abgewöhnt hat, die Asozialen *Assis* zu nennen. Auch die Assikinder, mit denen sie in Lernpatenschaften Mathe und Rechtschreibung lernte, gab es nicht mehr. Ich habe vermutet, dass es für die Finnen gar nicht klar ist, welche Konnotationen der Begriff *Asozialer* in der deutschen Sprache hat. Die direkte finnische Übersetzung *asosiaalinen* hat eine andere denotative Bedeutung. Laut Wörterbuch MOT Kielitoimiston sanakirja 1.0 ist die Hauptbedeutung des Wortes *epäsosiaalinen* (unsozial).

Ich habe gefragt, was für eine Vorstellung die Leser über die Asozialen bekamen und warum ihre Kinder Hilfe bräuchten. Alle Befragten schienen nur zu raten, aber ihre Antworten gingen meistens in die richtige Richtung. Oft kamen Behindertsein und einen ausländischer Hintergrund haben in den Antworten vor. Auch Entwicklungsstörungen, Sprachschwierigkeiten, Armut, Arbeitslosigkeit, Mobbing, psychische Probleme und Alkoholismus wurden als mögliche Gründe für die Hilfsbedürftigkeit der Kinder erwähnt. Dem großen Teil der Befragten blieb jedoch unklar, was mit dieser Realienbezeichnung gemeint war. Fünf Personen haben die Frage gar nicht beantworten können.

Die Frage Nummer 8 betraf den Namen der Haltestelle der Autorin, die im dritten Abschnitt genannt wird. Der Name wurde nach der Wende geändert und die Autorin beschreibt es ziemlich mehrdeutig:

Mein ganzes Leben hatte meine Heimathaltestelle auf den schlichten, doch schönen Namen Watestraße gehört, den ich als Kind sehr mochte, weil ich mir nicht erklären konnte, was er bedeutete. Nun hatte man sie nach dem Moritzhof, einer dieser neu erbauten Einkaufspassagen, benannt. (Hensel 2002, 36.)

Es geht also um eine Realienbezeichnung, die in der Übersetzung nicht erläutert wird. Es wäre auch schwierig gewesen, besonders weil man heutzutage die Eigennamen nicht übersetzt (Kinderbücher ausgenommen). Ich habe gefragt, was die Autorin meint, wenn sie sagt, dass sie früher den Namen ihrer Heimathaltestelle mochte, weil sie nicht erklären konnte, was er bedeutete. Die Interpretationen der Leser haben sehr variiert. Ein Teil der Befragten hat überlegt, was der Name bedeuten könnte. Einige dachten, dass er etwas mit irgendeiner unangenehmen Sache zu tun hat.

Im Abschnitt 4 beschreibt Hensel (2004, 46) das heutige Verhältnis ihrer Generation zu Berlin. Sie nennt viele verschiedene Plätze und erzählt, was sie und ihre Freunde über diese Plätze denken. Sie erwähnt auch einige Personen und sagt dann, dass sie sich im Rheingold fremd fühlen. Mit Rheingold ist hier das Hotel in Berlin gemeint, nicht zum Beispiel die Oper von Wagner oder die Biermarke. Auf Deutsch ist es ja wegen der Präposition *in* ganz klar, dass es um einen Platz geht. Auf Finnisch heißt diese Stelle jedoch: "Rheingold tuntuu meistä vieraalta." ("Rheingold fühlt sich uns fremd an.") Mit Frage Nummer 9 wollte ich herausfinden, was die Leser unter der Realie *Rheingold* verstanden und ob sie an ein Hotel dachten, wenn sie den Text zum ersten Mal durchlasen.

Es scheint, dass die Befragten nur eine vage Vorstellung von diesem Sachverhalt hatten. Ein paar von ihnen dachten, dass Rheingold ein Café oder ein Hotel sein könnte und einige erwähnten Wagner, aber niemand wusste, worum es in Wirklichkeit ging. Für manche Leute blieb sogar unklar, ob sie es mit einem Platz oder einer Person zu tun hatten.

Der fünfte Abschnitt ist aus einem Kapitel, wo die Autorin über das Verhältnis der jungen Leute zu ihren Eltern nach der Wende erzählt. Sie schreibt, dass sie PDS gewählt hatten, weil sie Gysi mochten. Ihren Eltern haben sie das aber nicht gesagt. Ich habe die Leser gefragt, warum die jungen Leute ihren Eltern nicht erzählten, wen sie gewählt hatten und nach welchen Kriterien sie ihre Stimme abgaben. Ich wollte wissen, ob die Befragten die Realien verstanden und dadurch auch die Paradoxie des Verhaltens der Jugend; sie hatten ja eine Partei gewählt, die all das repräsentierte, wovon sie sich trennen wollten.

Nur zwei Personen wussten, worum es ging. Einige glaubten, dass die jungen Leute nicht wie ihre Eltern wählten, weil sie gegen sie rebellieren wollten. Die anderen dachten, dass sie ihre Stimme auf Basis von neuen Werten und nicht von der Vergangenheit abgaben. Man sah, dass die jungen Leute sich vom ‚Ostdeutschtum‘ befreien wollten. Für den größten Teil der Testleser blieb die Bedeutung der PDS also unklar und oft wurde sie als etwas Gegensätzliches zu dem, was sie wirklich bedeutet, interpretiert.

Am Ende des fünften Abschnittes erwähnt Hensel fünf politisch einflussreiche Personen (Kurt Biedenkopf, Angela Merkel, Manfred Stolpe, Rolf Schwanitz und Friedrich Schorlemmer) aus der ehemaligen DDR. Ich habe die Leser gefragt, was sie meinen, warum die Autorin diese Personen nennt. Es gab vielerlei Interpretationen. Viele Leute konnten allerdings die Frage gar nicht

beantworten. Angela Merkel war die einzige Person, die viele Leser kannten, aber auch ihr Name war nicht allen bekannt.

Im Abschnitt 6 beschreibt Hensel (2004, 81), wie die Väter früher bei Feiern "Vati Honi- und Gorbiwitze" erzählten. Ich fragte die Leser, wie sie dachten, dass diese Witze wären. Wahrscheinlich alle identifizierten *Gorbi* (auf Finnisch *Gorba*) als Michail Gorbatschow, 10 Personen erwähnten ihn in ihrer Antwort. Allerdings nur ein Bruchteil (5 Personen) schien im Zusammenhang mit dem Wort „Vati Honi“ Erich Honecker zu kennen. Manche gaben zu, dass sie nicht wussten, wer er ist. Die meisten jedoch nannten keinen von beiden mit dem Namen, aber beschrieben die Witze als politische Herrscher herabsetzende, was ja stimmt. Viele Befragte antworteten nur, dass die Witze politisch waren.

Im siebten Abschnitt erinnert die Autorin an ihre Kindheit und wie wichtig es war, in der Masse aufzugehen. Ich habe gefragt, warum es eigenartig war, wenn ein Kind häufig Bananen in der Brotbüchse hatte, wie die Autorin schreibt. Allgemein ahnten die Leser oft, dass man Bananen in einem normalen Geschäft nicht kaufen konnte, sondern auf dem Schwarzmarkt oder anderswo beschaffen musste und deswegen ein Kind, das oft Bananen aß, aus einer reichen Familie kommen musste. Einige Befragte gaben auch zu, dass ihnen die Sache nicht klar war.

Die vierzehnte Frage betraf den Großvater eines Freunds der Erzählerin, von dem man im Abschnitt Nummer 8 erfährt (Hensel 2004, 112), dass er ein ranghoher, entscheidungsbefugter Amtsträger in der NSDAP war. Ich fragte, was für eine Vorstellung die Leser von dem Großvater bekommen hätten und was er in seiner Vergangenheit gemacht hatte. Mit dieser Frage wollte ich herausfinden, ob die Realie *NSDAP* für die Leser klar war, obwohl sie im Text nicht erläutert wurde. Ein großer Teil bzw. 13 der Befragten kannte die Abkürzung oder konnte aus dem Kontext erschließen, dass es um ein Mitglied der Nazi-Partei ging. Alle wussten jedoch nicht, wofür *NSDAP* steht.

Das Ziel der Frage 15 war zu bestimmen, wie viel die kulturspezifischen Begriffe das Verstehen des Textes erschwerten. Die Befragten konnten aus drei Alternativen wählen: die Kulturgebundenheit hat das Verstehen nicht erschwert, hat es etwas erschwert oder hat es bedeutend erschwert. Die Majorität (23 Personen bzw. 70 %) der Befragten fand, dass die Kulturgebundenheit das Verstehen des Textes etwas erschwert hat. Fünf Personen meinten, sie hat das Verstehen bedeutend erschwert und fünf dachten, sie hat es gar nicht erschwert.

Mit Frage Nummer 16 wollte ich ermitteln, ob die Fragestellung die Antworten der Teilnehmer beeinflusst hatte. Ich habe gefragt, ob sich ihre Vorstellung über den Text verändert hatte, während sie die Fragen antworteten. Es gab drei Alternativen: die Vorstellung über den Text veränderte sich nicht, sie veränderte sich etwas oder sie veränderte sich bedeutend. Das Antworten auf die Fragen schienen ein wenig Einfluss auf die Vorstellungen der Leser vom Text gehabt zu haben, aber niemand sagte, dass sich seine Vorstellung bedeutend verändert hätte. Über die Hälfte der Befragten gab jedoch an, dass sich ihre Vorstellungen gar nicht verändert hätten.

Zum Schluss fragte ich, wie die Teilnehmer die Befragung fanden. Sie sollten wählen, ob die Befragung zu kurz, angemessen oder zu lang war und ob es leicht, mittelschwer oder schwierig war, die Fragen zu beantworten. Niemand fand die Befragung zu kurz. Die meisten (29 Personen bzw. 88 %) sagten, sie war angemessen und einige dachten, sie war zu lang. Der größte Teil fand das Schwierigkeitsniveau der Fragen mittelschwer. Fast ein Drittel dachte jedoch, dass es schwierig war, die Fragen zu beantworten. Nur drei Personen meinten, dass die Fragen leicht gewesen wären.

5. Schlussfolgerungen

Auf Grund der Forschungsergebnisse sieht es so aus, dass das Verwenden eines Fremdwortes oder von Minimumveränderung beim Übersetzen der Realienbezeichnungen (geographische Namen ausgenommen) den Lesern Probleme bereiten können. Ein unverständliches Element im Text kann den Leser stören oder er kann sich dumm fühlen. Oft werden die nicht verstandenen Realienbezeichnungen jedoch nur übergangen, wenn sie keine zentrale Bedeutung im Kontext haben.

Die Vertreter der jüngeren Altersgruppe fanden die Befragung etwas schwieriger als die älteren Befragten, obwohl sie mehr Bücher lasen und besser Deutsch konnten. Die jungen Befragten drückten öfter Unsicherheit in ihren Antworten aus als die älteren Teilnehmer, aber auf der anderen Seite versuchten sie auch öfter, wenigstens irgendetwas zu antworten und haben nur selten den Platz für die Antwort leer gelassen. Sie schienen auch eher gewillt als die Vertreter der älteren Altersgruppe, ihre Unkenntnis zuzugeben, wenn sie nicht verstanden, worum es ging.

Auf Basis der Forschungsergebnisse scheint es so zu sein, dass es vielleicht nicht begründet ist, bei den Teilnehmern der Befragung von zwei verschiedenen Interpretationsgemeinschaften zu sprechen. Die Vertreter der verschiedenen Gruppen antworteten gleichartig und die Kulturkenntnis der Befragten schien nicht mit dem Alter zu variieren.